

AGER. Isabella
26-årig supersexet
undertøjsmodel,
langbenet vildkat,
sexglad jomfrustram
missekat, hammer
lækre B skåle. Ægte
elskerindeoplevelser.
Alt blidt. 22-04.

A BAAL. Emma. 24 år,
ABSULUT ALLER-
FRÆKKESTE
MONA ♥ fræk, for-
førende liderlig nym-
foman, 29 somre. 10-
16. Frederiksberg.

A BAAL. Emma. 24 år.
ABSULUT NINNA.
Varmblodig slank redhop.
god tid, rimelige priser. Ro-
dovre 10-16.

eigne: Fræsk, græsk,
Dognåbent.
ABSULUT STINE
38-ÅRIG ♥ feminin
blondine, nu privat
diskret på midtsjæl-
land. 10-16. Tidsbes-
tilling.

A BAAL. Emma. 24 år,
BARBARA. SUPER-
EROTISK VARM-
BLODIG buttet,
storharmet, uartig
lady 46. Alt det de-
jlige hlde. Ægte kys,
kram, gensidigt il-
fredsstillelse. 09-15.

Nell Rasmussen

Prostitution i Danmark

SERVICESTYRELSEN
SOCIALMINISTERIET

vaskeægte
babser,
benet,
bydende
selæber, fræk
Sød fræk, li-
smilende 10-
A BAAL. Emma. 24 år.
ESCORTFREKKE-
TEY 26-ÅRIG MEJUE
Stor forførelse, blond
missekat, hammer
lækre B skåle. Ægte
elskerindeoplevelser.
Alt blidt. 22-04.

26-årig
liderlig

Prostitution i Danmark

© Servicestyrelsen 2007
 Teksten kan frit citeres med tydelig kildeangivelse
 Nell Rasmussen:
 Prostitution i Danmark

ISBN: 978-87-92031-55-6
 1. udgave, 1. oplag
 Trykt i 2.000 eksemplarer
 Omslag og sats: Aakjærs a/s, Vejle
 Sat med Melior
 Trykt hos Nørhaven, Viborg
 Publikationen kan bestilles ved henvendelse til:
 Servicestyrelsen
 Udsatteenheden – København
 Åbenrå 5, 1. sal
 1124 København K
 Tlf. 33 17 09 00
 Fax 33 17 09 01
 www.vfcudsatte.dk og www.servicestyrelsen.dk
 CVR/SE: 2414 46 98

Indhold

9	Forord
11	Resumé
22	Indledning
22	Værdigrundlag
24	<i>Prostituerede er borgere med rettigheder</i>
25	Terminologi
27	Teoretiske tilgange til prostitution
28	<i>Et funktionalistisk perspektiv</i>
29	<i>Et feministisk perspektiv</i>
30	<i>Et socialt interaktionistisk perspektiv</i>
34	Prostitutionens omfang og former
35	Den synlige prostitution
35	<i>Gadeprostitution</i>
36	<i>Massageklinikker</i>
36	<i>Escortprostitution</i>
37	<i>Klinik- og escortprostitution</i>
37	<i>Escort- og privatprostitution</i>
37	<i>Prostitution i eget hjem</i>
37	<i>Barprostitution</i>
38	<i>Udenlandske prostituerede</i>
38	<i>Et samlet billede</i>
39	Mørketal i prostitution
39	<i>Mandlige prostituerede</i>
39	<i>Andre personer, der ikke annoncerer</i>

40	<i>Prostitution på Internettet</i>	65	Unge og betalt seksuel udnyttelse
40	<i>Prostitution for gaver og tjenester m.v.</i>	65	Hvem er de unge?
40	<i>Prostitution i sex- og swingerklubber</i>	67	<i>Sårbare unge</i>
40	<i>Transseksuelle prostituerede</i>	68	<i>Betalt sex ikke kun for stoffer</i>
40	Børn og unge	69	<i>Også for stoffer</i>
41	<i>Nordiske undersøgelser om omfanget af betalt seksuel udnyttelse blandt unge</i>	70	Lovgivning og handleplaner om indsatsen for unge
42	<i>Former for betalt seksuel udnyttelse</i>	70	<i>Forbud mod køb af sex af børn og unge</i>
44	Prostitueredes sociale og personlige baggrund	71	<i>Nationale handlingsplaner</i>
44	Hvem er kvinderne i prostitution?	72	Sociale indsatser for udsatte unge
46	En sammensat gruppe	74	<i>Kvalificering af personale på døgninstitutioner</i>
49	<i>Marginal position i samfundet</i>	76	Handel med børn til betalt seksuel udnyttelse
50	<i>Seksuel lyst og nysgerrighed</i>	79	Prostitutionslivet
51	<i>Forestillinger om glamour</i>	79	Forskellige liv
52	<i>Vejen ind i prostitution</i>	81	Risici og følger for den enkelte
52	Hvem er mændene i prostitution?	81	<i>Om at sætte grænser og få krænket grænser</i>
54	En sammensat gruppe	82	<i>Coping</i>
56	Udenlandske kvinder i prostitution	83	<i>Vold</i>
56	Hvem er de udenlandske prostituerede?	85	<i>Sexsygdomme og gener i underlivet</i>
57	<i>Kvindernes baggrund</i>	86	<i>Fysiske, psykiske og seksuelle følger</i>
58	<i>Udenlandske prostitueredes sociale og sundhedsmæssige vilkår</i>	87	<i>Stimulanser for at dulme</i>
59	Menneskehandel og kvindehandel	88	<i>Stofmisbrug</i>
61	Lovgivning og handleplaner mod kvindehandel og handel med børn	89	<i>Mænd i prostitution – både skader og udlevelse</i>
		89	Sociale følger
		90	<i>Social isolation og marginalisering</i>

90	<i>Venner og konkurrenter</i>
91	<i>Ændrede tidsperspektiver</i>
92	Faktorer der holder kvinderne fast i prostitution
92	<i>Pengene</i>
94	<i>Samspil af faktorer</i>
95	<i>Ambivalens</i>
95	Positive sider af prostitutionslivet
96	<i>Faglig stolthed</i>
98	Vejen ud af prostitution
102	Forebyggende indsatser mod prostitution
103	<i>Mediernes betydning</i>
105	<i>Begrænsning af efterspørgslen efter seksuelle ydelser</i>
105	<i>Videns- og holdningskampagner</i>
108	Sociale og sundhedsmæssige tilbud til kvinder i prostitution
108	Baggrund
109	Lovgivning og socialpolitiske rammer
109	<i>Prostitueredes retsstilling</i>
112	Handlingsplanen "Et andet liv"
113	<i>Kompetencecenter Prostitution</i>
114	Opsøgende socialt arbejde blandt prostituerede
114	<i>Overordnede overvejelser</i>
116	<i>Opsøgende arbejde i forhold til prostituerede</i>
117	<i>Opsøgende og opsugende socialt arbejde</i>

118	<i>Telefon- og internetrådgivning</i>
119	<i>Sundhedsfremmende indsatser</i>
123	Sociale tilbud ved ophør i prostitution
123	Økonomi ved ophør i prostitution
124	Barrierer i møde med socialforvaltningen
124	<i>Den prostitueredes barrierer</i>
127	Retlige barrierer
129	Barrierer hos sagsbehandleren
130	<i>Forforståelser</i>
130	<i>Manglende viden</i>
131	<i>Etiske dilemmaer</i>
131	<i>Berøringsangst</i>
132	Institutionelle barrierer og paradokser
133	Forudsætninger for god støtte
136	<i>Bisidder som støtte</i>
137	Kommunens handlemuligheder
137	<i>Rådgivning</i>
137	<i>Kontanthjælp og aktivering</i>
139	<i>Revalidering</i>
143	<i>Fleksjob</i>
144	<i>Førtidspension</i>
144	<i>Borgeren skal inddrages</i>
144	<i>Gældseftergivelse og gældssanering</i>
147	<i>Psykologbistand</i>

151	Prostitutionskunder
152	Antallet af prostitutionskunder
153	Hvem er prostitutionskunderne?
155	<i>Begrundelser for at købe sex</i>
156	Kunder til mandlige prostituerede
157	Hvorfor køber mænd sex?
159	<i>Negative oplevelser</i>
160	<i>Afhængighed</i>
161	Betalt seksuel udnyttelse af mindreårige
162	Retslige og politiske rammer om køb af seksuelle ydelser
163	Rådgivningstilbud til prostitutionskunder
164	<i>Telefon- og internetrådgivning</i>
168	Bilag 1 Strafferetlige bestemmelser om prostitution og menneskehandel, m.m.
171	Litteratur

Forord

“Prostitutionen i Danmark” er den første samlede, lettilgængelige fremstilling af prostitutionsbilledet i Danmark som beskriver problemet i en social og samfundsmæssig sammenhæng med en tværfaglig tilgang. Bogen giver et billede af prostitutionens omfang og karakter samt af de herskende teoretiske tilgange til prostitution. Desuden beskrives sociale behov som kvinder og mænd i prostitution har, deres sociale og sundhedsmæssige udsatte situation og deres retlige stilling. Endvidere gives et overblik over de forebyggende, skadereducerende og revaliderende sociale og sundhedsfremmende indsatser som er iværksat for kvinder og mænd i prostitution og til kvinder handlet til prostitution.

Bogen bygger på eksisterende teorier og internationale og danske undersøgelser. Endvidere indgår Videns- og Formidlingscenter for Socialt Udsattes undersøgelser samt videns- og erfaringsopsamling fra Kompetencecenter Prostitutions opsøgende, rådgivende og sociale indsats for kvinder i prostitution.

“Prostitution i Danmark” henvender sig til studerende ved socialrådgiver-, pædagog- og andre velfærds- og sundhedsuddannelser. Disse faggrupper kan forventes at komme i berøring med prostitution som socialt og sundhedsmæssigt problem og med livsvilkårene og den individuelle og sociale situation for kvinder og mænd i prostitution. En undersøgelse foretaget af Videns- og Formidlingscenter for Socialt Udsatte (VFC Socialt Udsatte) på en lang række uddannelser og uddannelsesinstitutioner, hvor de færdiguddannede kan komme i kontakt med prostitutionsproblematikker, viste at undervisning i dette sociale problem er meget sporadisk. Bogen er derfor også tænkt til videre- og efteruddannelse på disse uddannelser samt som håndbog for social- og sundhedsarbejdere i deres daglige arbejde. Den kan også anvendes af politikere og kommunale beslutningstagere til en

hurtig orientering og kan i øvrigt læses af enhver med interesse i at få indblik i de komplekse problemstillinger som prostitutionen rejser.

I bogen henvises til straffelovgivningens bestemmelser om prostitution og menneskehandel, m.m. De relevante bestemmelser er samlet i bilag 1, bagest i bogen. Endvidere henvises til den relevante sociallovgivnings bestemmelser, som dog ikke er medtaget.

“Prostitution i Danmark” er skrevet af seniorkonsulent, cand. jur. Nell Rasmussen, Servicestyrelsen (tidl. VFC Socialt Udsatte). Den er bearbejdet af journalist, lektor Hanne Dam, journalistuddannelsen på Roskilde Universitetscenter. Tema Prostitution i Udsatteenheden i Styrelsen har givet bidrag og kommentarer til bogen.

Bogen bygger til dels på VFC Socialt Udsattes “Redegørelse om prostitution i Danmark” fra 2004. Denne rapport var skrevet af konsulenterne i det daværende PRO-Tema, Martine Grassov, Jette Heindorf, Claus Lautrup, Maria-Pia de Palo, Flemming Pedersen og Mogens Holm Sørensen og (daværende) temaleder, Nell Rasmussen, som også har sammenskrevet og redigeret rapporten.

Den 1. januar 2007 er VFC Socialt Udsatte blevet en del af Servicestyrelsen. Da bogen handler om VFC Socialt Udsattes aktiviteter før 2007, henvises der derfor kun til Videns- og Formidlingscentret.

Manuskriptet til bogen er afsluttet i januar 2007. Der er foretaget enkelte senere opdateringer.

Nell Rasmussen

Resumé

Indledning

Prostitution defineres således:

“Prostitution – som i indhold og former præges af de eksisterende samfundsforhold – foreligger når mindst to handlende parter under markeds-mæssige betingelser køber, respektive sælger, fysisk adgang til en krop eller til andre seksuelle handlinger”. (Järvinen, 1990).

Bogen forstår prostitution som et *socialt problem*. Dette indebærer at der ses på alle de faktorer der tilsammen skaber fænomenet prostitution. Prostitution udspiller sig på *et marked* med *en køber og en sælger*. På markedet optræder også andre aktører, f.eks. bagmænd der bidrager til og profiterer af prostitutionen. Sælgeren, der oftest er en kvinde, har samfundet traditionelt valgt at eksponere, stemple eller kriminalisere. Prostitutionskunden, der næsten altid er en mand, har i almindelighed været usynlig og er derfor heller ikke stemplet på samme måde som den prostituerede.

Diskrimination af kvinder i prostitution er udbredt i de fleste samfund, Danmark inklusive. Når diskriminationen betyder at prostituerede ikke har samme rettigheder og muligheder som andre borgere, kan den være i strid med centrale menneskerettigheder.

Forestillinger om prostitution er dybt forankrede i befolkningen, og myter om prostitution eksisterer i bedste velgående. I indledningen gøres rede for bogens valg af terminologi i beskrivelsen af prostitutionsfænomenet. Bogen lægger vægt på at terminologien hverken stempler den prostituerede, f.eks. med betegnelsen *luder*, eller anerkender prostitution som et lovligt erhverv gennem betegnelsen *sexarbejder*.

Sidst i indledningen præsenteres forskellige teoretiske tilgange til prostitution: *den funktionalistiske, den feministiske og det social interaktionistiske*. De forskellige teoretiske tilgange er udtryk for forskellige syn på prostitution, mænd, kvinder og deres indbyrdes forhold og for hvordan man på et teoretisk plan kan forstå samfundet og verden.

Prostitutionens omfang og former

Her præsenteres forskellige prostitutionsformer og der gives et skøn over det samlede omfang af *den synlige prostitution* i Danmark.

Prostitutionen har i løbet af de sidste 30 år undergået en række forandringer. Den er blevet mindre synlig i bybilledet, er rykket indendørs til massageklinikker og escortbureauer, og prostitutionsformidlingen foregår i stigende grad på internettet. Samtidig er prostitutionen ikke længere kun et byfænomen, men har spredt sig til hele landet.

VFC Socialt Udsatte har udviklet en metode til at anslå omfanget af den synlige prostitution. Metoden bygger på en kombination af talmateriale fra prostitutionsannoncer i aviser og udvalgte hjemmesider og erfaringer fra opsøgende socialarbejdere og politiet. VFC Socialt Udsatte vurderer at der per august 2006 var minimum 4.732 kvinder og mænd i prostitution i Danmark.

Den synlige prostitution omfatter: gadeprostitution, prostitution på massageklinikker, escortprostitution, prostitution i eget hjem, barprostitution, samt kombinationer af førnævnte. Derudover findes et *mørketal* af ukendt omfang. Mørketallet omfatter bl.a. mange mandlige prostituerede, prostituerede der ikke annoncerer, prostitution via kontaktannoncer eller chatrum på internettet, prostitution for gaver og tjenester, prostitution i sex- og swingerklubber og transseksuelle prostituerede.

Sidste del af kapitlet handler om betalt seksuel udnyttelse af børn og unge. Det er strafbart at købe seksuelle ydelser af personer under 18 år. Unge der prostituerer sig, optræder sjældent i prostitutionsannoncer, ligeledes er de ikke en del af det etablerede prostitutionsmiljø på massageklinikker og escortbureauer. Tidligere tilbød en mindre gruppe unge seksuelle ydelser på gaden, men dette fænomen ses ikke længere. Kontakten skabes i stedet på barer og især internettet. Nogle unge modtager tilbud om betaling for seksuelle ydelser, mens andre selv tager initiativ. Modsat voksne i prostitution, har væsentlig flere drenge erfaringer med at modtage betaling for sex end piger.

Prostitueredes sociale og personlige baggrund

Her sættes spørgsmålstejn ved nogle af de myter der eksisterer om prostitution og de prostituerede. Derefter forsøges at give et tidssvarende

billede af kvinderne i prostitution og af deres sociale og familiemæssige baggrund.

Kvinder i prostitution udgør en sammensat gruppe. Det er en udbredt forestilling at prostituerede har været udsat for omsorgssvigt og seksuelle overgreb i barndommen. Dette er langt fra tilfældet, selvom flere undersøgelser peger på at kvinder, hvis personlige grænser er blevet overskredet i barndommen, er overrepræsenterede i prostitution. Der er dog ingen entydig kobling mellem overskridelse eller krænkelse af personlige grænser og prostitution, og en sådan forestilling er med til at blænde for andre årsager til prostitutionen.

En dansk undersøgelse blandt prostituerede på massageklinikker viste at kvinderne i gennemsnit var 26 år ved deres debut som prostitueret. Knap halvdelen havde ingen uddannelse ud over folkeskolen, som de fleste af kvinderne havde gennemført. 70 % af kvinderne i undersøgelsen havde børn og 60 % havde enten en kæreste eller var gift.

Mange af de kvinder der ender i prostitution, er allerede socialt marginaliserede før prostitutionsdebuten. De har en svag tilknytning til arbejdsmarkedet, bl.a. på grund af ringe uddannelse. Økonomiske problemer var motivationen for prostitutionsdebuten for over 80 % af kvinder i undersøgelsen.

Seksuel lyst, nysgerrighed og forestillinger om et glamourøst liv kan være medvirkende årsager til prostitutionsdebuten. Skønt kvinder ser prostitutionen som interessant og meningsfuld, oplever mange at det er mindre glamourøst end de på forhånd havde forestillet sig.

Prostitutionens synlighed i samfundet kan ligeledes være en medvirkende årsag til at søge ind i prostitution. Undersøgelser viser at kvinder ofte bliver introduceret til prostitution af en veninde eller andre der allerede er i miljøet.

Også gruppen af mænd i prostitution beskrives. Mandlige prostituerede er ligesom de kvindelige en sammensat gruppe. En undersøgelse pegede på fire grupper af mandlige prostituerede: Unge mænd der endnu ikke har dannet deres seksualitet og som gennem prostitution eksperimenterer med denne; mænd der er afklarede om deres homoseksualitet og sælger seksuelle ydelser til mænd; og heteroseksuelle mænd der sælger seksuelle ydelser til kvinder, mænd og par. Ligesom kvinderne er mændene også generelt i prostitution på grund af penge

og en baggrund i dårlige sociale kår, men nogle mænd udlever også deres egen seksualitet gennem prostitutionen.

Udenlandske kvinder i prostitution

Omfanget af og vilkårene for udenlandske kvinder i prostitution i Danmark beskrives lige som problemet med handel af kvinder til prostitution i Danmark samt den danske lovgivning og indsats mod denne handel.

Antallet af udenlandske kvinder i prostitution har været stigende i Danmark og resten af Europa i det sidste årti. Det anslås at omkring 2.000 udenlandske kvinder befinder sig i prostitution i Danmark. De kommer bl.a. fra Sydøstasien, Østeuropa og de baltiske lande, Sydamerika og Vestafrika. Thailandske kvinder udgør den største gruppe og måske halvdelen af samtlige udenlandske kvinder i prostitution.

Mange udenlandske kvinder i prostitution er dobbeltmarginaliserede, dels i forhold til samfundet, dels i forhold til det sociale system. Mange af kvinderne har lånt penge der skal betales tilbage, for at komme til Danmark. Ligeledes skal mange af kvinderne forsørge familie i hjemlandet. Det betyder at kvinderne kun kan råde over en lille del af deres indtjening ved prostitution. Sundhedstilstanden blandt de udenlandske prostituerede er ofte dårligere end hos danske, idet de udenlandske kvinder mangler information om prævention og sikker prostitutionsadfærd og ofte ikke modtager lægehjælp.

Nogle af de udenlandske kvinder der ender i prostitution i Danmark, har været udsat for menneskehandel. Menneskehandel er en forbrydelse og en krænkelse af menneskerettighederne, og Danmark har internationalt forpligtet sig til at forebygge og bekæmpe handlen og at beskytte og støtte mennesker der har været udsat for menneskehandel. Der er ikke tal på hvor mange kvinder der har været udsat for handel i Danmark, men organisationen 'Reden – STOP Kvindehandel' havde 79 kvinder i deres beskyttede opholdssted for handlede kvinder i perioden 2003-2006.

I afsnittet om udenlandske kvinder redegøres der for den danske lovgivning og den politiske indsats i form af handlingsplaner til bekæmpelse af menneskehandel og beskyttelse af ofrene for den.

Unge og betalt seksuel udnyttelse

Undersøgelser blandt unge i folkeskolen viser at unge der har taget imod betaling for seksuelle ydelser, ikke adskiller sig væsentligt fra andre unge. Undersøgelserne omfatter dog ikke unge uden for det almindelige uddannelsessystem – f.eks. på døgninstitutioner. Her antages andelen af unge der har været udsat for betalt, seksuel udnyttelse, at være højere. Ifølge undersøgelserne har flere drenge end piger været udsat for betalt, seksuel udnyttelse.

Der viser sig dog at være en række ligheder mellem unge udsat for betalt, seksuel udnyttelse: Flere af de unge var begyndt at drikke alkohol tidligere og havde et større forbrug end deres jævnaldrende. De unge var debuteret tidligere seksuelt og havde haft flere seksualpartnere. De havde i højere grad været udsat for seksuelle overgreb og de havde et større forbrug af pornografi end deres jævnaldrende.

Der gøres rede for den danske straffelovgivning vedrørende betalt seksuel udnyttelse af unge. Den danske regering har i flere handlingsplaner sat fokus på problemet og taget skridt til dets bekæmpelse. Både internationalt og nationalt er der på samme måde fokus på betalt seksuel udnyttelse af børn.

Der gives en række eksempler på sociale indsatser over for udsatte unge. I fire kommuner og (tidligere) amter er der lavet projekter for at støtte marginaliserede unge og bl.a. forhindre at de kommer i prostitutionslignende forhold. Men der er et generelt behov for at kvalificere det pædagogiske arbejde på institutioner der arbejder med unge, med hensyn til at arbejde med betalt seksuel udnyttelse.

Endelig redegøres der kort for problematikken i forhold til handel med børn til seksuel udnyttelse. Omfanget af handel med børn til Danmark er ukendt, og det antages at der er et stort mørketal ud over de sager der er kendt. Handlen med børn fik i 2005 sit eget tillæg til regeringens handlingsplan til bekæmpelse af kvindehandel.

Prostitutionslivet

Kvinder i prostitution lever meget forskellige liv. En mindre gruppe opfatter sig som professionelle og klarer sig forholdsvis godt. En større gruppe lider i forskellig grad af både psykiske, fysiske og sociale følger af prostitutionen. Mange prostituerede lever på kanten af samfundet,

er ensomme og konstant angste for at blive afsløret. Dem der klarer sig bedst, er kvinder der har et klart mål med at gå ind i prostitution.

Et af de problemer kvinder i prostitution støder på, er at sætte grænser og opretholde dem, en evne der har stor betydning for om prostituerede får psykiske skader af prostitutionen. Mange kvinder i prostitution bruger en såkaldt *coping strategy* – en tilbagetræknings-teknik der indebærer at den prostituerede trækker sig psykisk under den seksuelle akt. Strategien vil ofte have en umiddelbar positiv effekt fordi den giver kvinden mulighed for at opretholde en distance til kunderne. Men den kan på længere sigt skabe problemer, eftersom den prostituerede kan få vanskeligheder med at styre tilbagetrækningen og kan miste evnen til at give sig hen til en partner.

Hjemløse og stofmisbrugende prostituerede er særlig udsatte for vold og voldtægt. I en dansk undersøgelse havde 95% af stofmisbrugende kvinder i prostitution været udsat for vold én eller flere gange. Færre kvinder på massageklinikker og i escort oplever direkte fysisk vold eller voldtægt. Men mange har oplevelser med kunder der bryder aftalen om den seksuelle ydelse, f.eks. ved at forsøge at kysse den prostituerede, stikke fingre op i hendes skede eller tage kondomet af under samlejet.

Prostituerede i Danmark er generelt ikke mere udsatte for smitte med HIV eller andre kønssygdomme end andre, ligesom de heller ikke smitter kunderne med disse sygdomme. Mange prostituerede oplever generelt i underlivet som følge af deres prostitution, samt andre fysiske og psykiske skader.

Mange gade prostituerede angiver stofmisbrug som årsagen til deres prostitution, og de fleste prostituerede på gaden i Danmark er stofmisbrugende. Kvinder i andre prostitutionsformer fortæller også at de bruger stimulanser for bedre at kunne klare prostitutionen, men der mangler generel viden om stofbrug/stofmisbrug og prostitution.

Mænd i prostitution udsættes i vid udstrækning for de samme skader som kvinder. En væsentlig forskel er dog – ifølge mændenes egne beretninger – at mænd til en vis grad udlever deres egen seksualitet gennem prostitutionen.

Mange oplever at prostitutionslivet har *sociale* omkostninger, såsom marginalisering i forhold til arbejdsmarkedet, social isolation og

stempling og problemer med at leve et dobbeltliv for at skjule prostitutionen for familie og venner.

De fleste kvinder der begynder i prostitution, opfatter det som en kortsigtet og midlertidig løsning. Mange oplever dog at de bliver fastholdt i prostitution væsentligt længere end de havde forestillet sig. Pengene er en afgørende fastholdende faktor. Den sociale stempling er samtidig med til at fastholde kvinderne i prostitution. Kvinderne søger sjældent støtte hos kommunen for at komme ud af prostitution. De er bange for at afsløre deres ekstra indtægt.

Mange kvinder oplever positive sider ved prostitutionen, bl.a. pengene der giver den prostituerede nogle muligheder hun ikke ville have med et almindeligt job. Desuden føler nogle sig kvalificerede og dygtige som prostituerede – føler at de gør noget godt for mændene. Nogle kvinder oplever også at de udlever noget af deres seksualitet gennem prostitutionen.

Også vejen ud af prostitution beskrives. Teoretisk kan prostitutionsophøret beskrives i fire faser: *Tvivlen*, hvor den prostituerede sætter spørgsmålstegn ved sin situation, *overvejelsen*, hvor kvinden søger alternativer til livet som prostitueret, *vendepunktet*, der ofte indtræder efter en dramatisk begivenhed, og endelig *opbyggelsen af et nyt liv*, hvor kvinden frigør sig fra livet som prostitueret.

Forebyggende indsatser mod prostitution

Regeringens handlingsplan "Et andet liv" lægger vægt på at forebygge og begrænse prostitution. Den primære forebyggelse skal formidle viden, holdninger, værdier og normer om prostitution, den sekundære forebyggelse er f.eks. sociale og sundhedsmæssige indsatser rettet mod konsekvenser af prostitution og den tertiære forebyggelse indebærer at reducere skader forårsaget af prostitution, hjælpe personer der vil ud af prostitutionen, og rådgive kunder der ønsker at stoppe med at købe seksuelle ydelser.

Også mediernes betydning for samfundets billede af prostitution påpeges. En undersøgelse viser at medierne i vid udstrækning bygger på eksisterende myter i deres dækning af prostitutionsdebatten. Derudover er mediernes dækning polariseret og giver udtryk for det pågældende medies syn på prostitution.

Afsnittets sidste del handler om holdningskampagner om prostitution og om hvordan disse kan bruges til at begrænse efterspørgslen af betalte seksuelle ydelser. Undersøgelser viser at der i den danske befolkning er en bred accept af prostitution, både blandt kunder og i den brede befolkning. Ændres holdningerne til prostitution i samfundet og blandt kunderne, vil efterspørgslen efter prostituerede mindskes.

Sociale og sundhedsmæssige tilbud til kvinder i prostitution

I dette afsnit præsenteres overvejelser om opsøgende socialt arbejde og der gøres rede for retlige og socialpolitiske rammer for tilbud til prostituerede.

Prostitueredes retsstilling er fuld af modsætninger: Prostitution er ikke et lovligt erhverv, men det accepteres i skattemæssig sammenhæng som et erhverv på linje med andre.

Kommunerne har ansvar for at opsøge de mest udsatte grupper, bl.a. prostituerede, og tilbyde dem rådgivning, men har kun i ringe omfang løst denne opgave. Kommunernes sagsbehandlere møder sjældent prostituerede der ønsker hjælp i forbindelse med prostitutionsophør, og mange prostituerede ønsker ikke at røbe for socialforvaltningen at de er i prostitution. Regeringens handlingsplan "Et andet liv" er på den baggrund forankret i det landsdækkende Kompetencecenter Prostitution, som bl.a. laver opsøgende arbejde blandt prostituerede og yder telefon- og internetrådgivning.

Opsøgende initiativer er nødvendige for at skabe tillid til det sociale system blandt kvinder i prostitution. Ofte befinder kvinderne sig i en livssituation hvor de mangler kræfter eller motivation til at søge hjælp, men flertallet af kvinderne ønsker rådgivning. Den sociale indsats sker gennem opsøgende arbejde der fokuserer på de temaer som kvinder i prostitution ønsker rådgivning om.

Overordnet har opsøgende, socialt arbejde to formål: dels at være forebyggende ved at bekæmpe social marginalisering, dels at sammenligne tilbud der kan bryde den sociale situation. Opsøgende arbejde kan ses ud fra forskellige perspektiver, herunder *social kontrol* hvor samfundets kontrol udflyttes til nærmiljøet. Opsøgende arbejde er uopfordret kontakt til målgruppen, med et uanmodet tilbud om social bistand. Opsøgende arbejde bliver derved en balancegang mellem bor-

gerens ret til at være i fred og omverdenens ønske om at hjælpe, enten fordi der foreligger en myndighedsforpligtelse eller fordi private, sociale organisationer tilbyder selvbestaltet omsorg.

Sociale tilbud ved ophør i prostitution

I kapitlet beskrives en række barrierer som den prostituerede oplever i mødet med socialforvaltningen. Dels er der barrierer hos den prostituerede selv, dels er der retlige barrierer, barrierer hos sagsbehandleren og institutionelle barrierer.

Den prostitueredes egne barrierer i mødet med socialforvaltningen hænger sammen med frygt for at blive stemplet. Nogle frygter at blive anklaget for socialt bedrageri og dermed miste sin offentlige støtte. Nogle prostituerede frygter – oftest ubegrundet – at socialforvaltningen vil anbringe deres børn uden for hjemmet, en del anser deres prostitution for et privat anliggende, og endelig er der nogle der har tidligere negative erfaringer med at søge støtte hos socialforvaltningen.

Retlige barrierer er bl.a. forbundet med den prostitueredes pligt til at oplyse om sin indkomst ved prostitution hvis hun søger kontanthjælp eller anden økonomisk ydelse. Undlader hun at oplyse om sine (og sin ægtefælles) indtægter, gør hun sig skyldig i socialt bedrageri og risikerer at skulle tilbagebetale den offentlige ydelse – eller en politianmeldelse til politiet. Den vanskelige proces ud af prostitution harmonerer dårligt med den sociale lovgivnings rammer.

Den prostituerede kan også møde en række barrierer hos sagsbehandleren, f.eks. sagsbehandlerens egne forforståelser – normer og holdninger – til prostitution. Barrierene kan f.eks. være sagsbehandlerens manglende viden om prostitution som socialt problem, eller etiske dilemmaer ved både at være hjælper og myndighedskontrollant. Desuden kan sagsbehandleren have berøringsangst i forhold til at tale om prostitution.

Institutionelle barrierer kan også stå i vejen for den prostitueredes møde med socialforvaltningen. Langt fra alle kommuner anerkender prostitution som et socialt problem, hvilket også afspejler sig i forvaltningen. En anden institutionel barriere er den lovgivningsmæssige dobbelthed omkring prostitution: Skattelovgivningen ser prostitution som et skattepligtigt erhverv, mens prostitution i den sociale lovgiv-

ning ikke ses som et lovligt erhverv. Disse holdninger kan også præge kommunernes valg af tilgang til prostitution.

Fire forudsætninger der skal være til stede for at prostituerede kan få den fornødne støtte ved prostitutionsophør, beskrives: klarhed om prostitution som et socialt problem, viden om prostitueredes situation og sociale handlemuligheder, åbenhed om og anerkendelse af prostitution samt at den prostituerede får et reelt tilbud.

Derefter redegøres der for kommunens handlemuligheder i form af rådgivning, kontanthjælp, aktivering, revalidering, fleksjob, førtidspension m.m.

Prostitutionskunder

Kunden er den ene halvdel af et prostitutionsforhold og en forudsætning for at en kønshandel kan indgås. Ifølge en dansk undersøgelse fra 2005 har 14 % af alle danske mænd erfaring med at købe seksuelle ydelser. Internationale undersøgelser viser at der fra land til land er store forskelle i andelen af hvor stor en del af den mandlige befolkning der har erfaring med at købe sex. Andelen i nogle lande er langt højere end i Danmark mens den i andre er lavere.

Prostitutionskunder udgør et bredt udsnit af befolkningen. De hører til i alle aldersgrupper og er lige så ofte gifte som ugifte. De fleste har kun købt seksuelle ydelser én eller få gange mens omkring en tredjedel er storforbrugere.

Kunderne har forskellige begrundelser for deres sexkøb, f.eks. at muligheden bød sig, at de havde særlige ønsker til seksuelle ydelser eller at det var deres eneste mulighed for sex.

En del kunder beretter om negative oplevelser ved køb af seksuelle ydelser, heriblandt moralske skrupler, dårlig samvittighed over at have brugt pengene og over for deres partner samt angst for at blive smittet med en kønssygdom. Nogle mænd sammenligner deres behov for at købe seksuelle ydelser med et stofmisbrug eller med en psykisk lidelse.

Der findes ikke megen viden om de kunder der betaler mindreårige for seksuel udnyttelse, men undersøgelser peger på tre grupper af købere: Der er mænd der mere eller mindre ubevidst køber seksuelle ydelser af en mindreårig, fordi denne befandt sig i prostitutionsmiljøet.

Der er mænd der foretrækker unge, der netop har nået puberteten. Og endelig er der pædofile mænd, der foretrækker seksuel omgang med børn.

Den sidste del af afsnittet handler om rådgivningstilbud til prostitutionskunder. Erfaringen viser at en del kunder ønsker at komme ud af deres prostitutionsforbrug, og at dette bl.a. kan opnås gennem rådgivning.

Indledning

At forstå prostitution som et socialt problem må bygge på en helhedsforståelse – en forståelse af alle de faktorer der tilsammen skaber fænomenet prostitution. Videns- og Formidlingscenter for Socialt Udsatte (VFC Socialt Udsatte) tager udgangspunkt i en samfunds- og markeds-mæssig definition af fænomenet.

Som samfundsmæssigt fænomen udspiller prostitution sig på *et marked* med *en køber og en sælger* af seksuelle ydelser. På markedet optræder også andre aktører, eksempelvis bagmænd der bidrager til – og profiterer af – at sex-markedet eksisterer. Sælgeren, der oftest er en kvinde, har samfundet traditionelt valgt at eksponere, stemple eller kriminalisere. Prostitutionskunden, der næsten altid er en mand, har derimod i almindelighed været usynlig og er derfor heller ikke stemp-let på samme negative måde som den prostituerede.

VFC Socialt Udsatte arbejder ud fra denne definition af prostitution: *“Prostitution – hvis indhold og former præges af de eksisterende samfundsforhold – foreligger, når mindst to handlende parter under markeds-mæssige betingelser køber, respektive sælger fysisk adgang til en krop eller til andre seksuelle handlinger.*

Den ene part, køberen, køber sig således fysisk adgang til den anden parts krop eller rådighed over visse af den anden parts fysiske berøringer for egne seksuelle formål i en vis tid. Den anden part, den prostituerede, sælger fysisk adgang til sin krop eller adgang til visse fysiske, berørende handlinger for køberens seksuelle formål i en vis tid.

Den transaktion, prostitutionen udgør, betales sædvanligvis i penge, men andre betalingsmidler kan også forekomme.” (Prostitutionen i Sverige (DsS1980:9), 1980).

Værdigrundlag

Prostitution udgør ikke i sig selv en krænkelse af internationale kvinde- eller menneskerettigheder. Men det er statens pligt at forebygge,

beskytte mod og efterforske handel med kvinder til prostitution da handel med mennesker dels er en krænkelse af internationale menneskerettigheder, dels er strafbart i Danmark, jf. straffelovens § 262 a.

Artikel 6 i FN's konvention om afskaffelse af alle former for diskrimination af kvinder (CEDAW) fastslår at *“Stater skal tage alle passende forholdsregler, herunder gennemføre lovgivning med henblik på at hindre enhver form for handel med kvinder og udnyttelse af kvinder ved prostitution.”*

En forståelse af prostitution som et socialt problem bygger på respekt for det enkelte menneskes værdighed og integritet og anerkendelse af det enkelte menneskes ret til at bestemme over sig selv – også i valget af prostitution som livsform. Men i denne forståelse ligger også en erkendelse af at et sådant valg ofte udspringer af sociale problemer og tidlige svigt, og at det er et valg der ofte fører helbredsmæssige og sociale problemer med sig. Derfor ses prostitution i Danmark som udtryk for – og årsag til – sociale problemer. Danmarks nationale handlingsplan til bekæmpelse af fattigdom og social udstødelse (2006-2008) placerer prostituerede blandt de mest udsatte grupper i samfundet.

I anerkendelsen af prostitution som et socialt problem og i respekten for den enkeltes ret til at vælge, lægges der afstand til at diskriminere mennesker der vælger at være i prostitution. I tilfælde hvor en kvinde (eller mand) i prostitution ikke er offer for menneskehandel eller udnyttelse, dvs. tvungen prostitution, er prostitution en del af individets selvbestemmelsesret. Som VFC Socialt Udsatte ser det, er det en ret at vælge prostitution som overlevelsesstrategi.

Valg af prostitution som overlevelsesstrategi og som en måde at forsørge sig på kan ud fra kønspolitiske og moralske normer og værdier forekomme andre uacceptabelt. Men det er den enkelte voksnes frie valg og kan være et både rationelt og ansvarligt valg i den konkrete situation. Imidlertid er det en kendsgerning at der globalt er en udpræget social og kønsmæssig skævhed i hvem der vælger et liv som prostitueret. Det er overvejende fattige og diskriminerede kvinder.

Frem for at begrænse kvinders valg- og handlemuligheder er det ifølge FN samfundets pligt at skabe acceptable muligheder for at kvinder kan forsørge sig selv og deres børn så ingen kvinder skal føle sig tvunget til at prostituere sig fordi de ikke kan se andre muligheder. Det

er baggrunden for at CEDAW-komitéen, kontrolkomiteen for CEDAW-konventionen, anbefaler stater der har ratificeret konventionen, ikke at kriminalisere prostitution, så det er strafbart at ernære sig ved prostitution.

Det er på den anden side ikke en menneskeret for en mand (eller kvinde) at få opfyldt sine individuelle, seksuelle behov. Ingen stat er forpligtet til at sikre at mænd (eller kvinder) får opfyldt deres seksuelle ønsker. Det er et privat anliggende. Opfyldelsen af den enkeltes seksuelle behov er i nogle tilfælde uforenelig med andre personers menneskerettigheder, f.eks. hvis opfyldelsen af den enkeltes seksuelle ønsker er forbundet med vold, tvang, udnyttelse eller misbrug af magt. Det er statens pligt ved hjælp af lovgivning og andre foranstaltninger at beskytte både børn og voksne mod sådanne overgreb. Og det er statens pligt at sørge for at det bliver håndhævet i praksis. Hvorvidt og i hvilken udstrækning samfundet i almindelighed ønsker at regulere mænds (og kvinders) adgang til at få opfyldt deres seksuelle ønsker, også mod betaling, beror på andre overvejelser.

Børn og unge under 18 år skal dog altid beskyttes mod seksuelle overgreb og seksuel misbrug, herunder betalt seksuel udnyttelse ifølge FN's konvention om Barnets Rettigheder, artikel 34.

Prostituerede er borgere med rettigheder

Diskrimination af kvinder i prostitution er dybt rodfastet og udbredt i de fleste samfund, også i Danmark¹. Når diskriminationen betyder at prostituerede ikke har samme rettigheder og muligheder som andre borgere, kan den være i strid med den europæiske menneskerettighedskonvention og FN's menneskerettighedskonvention. Hvis en domstol for eksempel stiller højere beviskrav til en prostitueret end til andre kvinder i en straffesag om voldtægt, er det udtryk for diskrimination. Det samme gælder hvis en socialforvaltning beslutter at fjerne et barn fra en kvinde i prostitution, udelukkende fordi forvaltningen har en forestilling om at hun er uegnet som forælder fordi hun er prostitueret. Offentlige myndigheder har derfor pligt til at være opmærksomme på de normer og konventionelle opfattelser der hersker omkring prostituerede, og som kan influere på deres sagsbehandling og afgørelser. Når borgere eller medier udtrykker diskriminerende

holdninger om kvinder i prostitution, bør de få modspil så samfundet oparbejder en bevidsthed om at prostituerede har krav på samme behandling og respekt som andre borgere – og kan komme til orde på lige fod med andre borgere, i forhold der vedrører deres liv og livsvilkår.

Terminologi

Prostitution er et fænomen mange mennesker ubevidst forholder sig til og har klare meninger om. Sådanne forforståelser², eller ubevidste holdninger, afspejler både den enkeltes og samfundets værdier. For prostitutions vedkommende er de mange normative forestillinger så dybt kulturelt forankrede at befolkningen ofte tager dem for givne, næsten naturgivne, så ingen stiller spørgsmål til dem. Derfor kan myter om prostitution overleve og eksistere uden at der rent faktisk eksisterer et empirisk grundlag for dem³. Professionelle i velfærdsfag bør imidlertid som del af deres faglighed være bevidste om prostitueredes situation så de ikke anvender en stemplende sprogbrug om kvinder og mænd i prostitution.

Betegnelser om kvinder i prostitution er særlig fordomsfulde og stemplende. Den udbredte betegnelse *luder* er ikke alene en meget anvendt folkelig betegnelse for en kvinde i prostitution, men er tillige et skældsord der udtrykker dyb kvindeforagt. Betegnelsen *narkoluder* stempler kvinder der både har et stofmisbrug og er i prostitution. Selvom betegnelsen *prostitueret stofmisbruger* ikke helt dækker, da stofmisbrug også kan være en følge af og ikke blot en årsag til prostitution, foretrækkes den betegnelse i denne bog.

Mange (også kvinderne selv) omtaler kvinder i prostitution som *piger*⁴, f.eks. taler medierne ofte om *piger* og *telefondamer* på massageklinikker. Selv politiet og endda domstole anvender denne sprogbrug. *Piger* kan også være et populært udtryk blandt voksne kvinder som ønsker at være ungdommelige. Men når man bruger ordet *piger* om kvinder i prostitution, er betegnelsen snarere udtryk for et bevidst eller ubevidst forsøg på at gøre kvinderne barnlige (infantilisering) og uansvarlige. Den der vælger at bruge betegnelsen, udtrykker en bevidst eller ubevidst paternalistisk eller maternalistisk holdning til kvinden.

Nogle kvinder i prostitution betegner sig selv som *sexarbejder*. Det er også en internationalt udbredt betegnelse som ikke er stemplende, og

som er udtryk for at sexarbejde er lovligt. At betegne prostitution som *arbejde* kan imidlertid forlede til at se prostitution som et erhverv eller arbejde. I Danmark anses prostitution som et socialt problem, hvad ordet *sexarbejder* ikke afspejler.

Fænomenet prostitution ses ofte som synonymt med en *prostitueret*, og prostituerede som synonyme med kvinder. I begge tilfælde antager betegnelsen karakter af en egenskab frem for en handling. Det gælder ikke mindst den gængse omtale af prostitution i medierne⁵. Også når prostitution ses som et socialt fænomen, sker der ofte en automatisk kobling til ”de prostituerede.” Derved bliver det vanskeligt at forstå fænomenet prostitution i sin helhed, f.eks. forsvinder forbindelsen mellem prostitutionskunderne og de prostituerede: Kundernes rolle i prostitution bliver usynlig, hvilket hæmmer en helhedsorienteret samfundsmæssig indsats i forhold til prostitution.

For at betone at *prostitution er en relation* og ikke en person, anvender VFC Socialt Udsatte betegnelserne *kvinder og mænd i prostitution*. Til særligt at betone kønsforskelle i prostitution anvender vi betegnelserne *kvindelig/mandlig prostitution*. Disse betegnelser er dog upraktiske og lidet læservenlige. I mangel af bedre vil denne bog – hvor det fremmer læsevenligheden – bruge betegnelserne *prostitueret* og *den prostituerede*.

Medier og lobbyister bruger betegnelsen *bordel* for en *massageklinik* med det formål at vække dramatik om det der foregår, og antyde at det er kriminelt. Drift af en massageklinik er imidlertid lovlig, når der ikke foregår udnyttelse af kvinderne eller udøves ledelse over dem på klinikken. Om end *massageklinik* er en eufemisme i forhold til prostitution, er det den betegnelse kvinder i prostitution har valgt for at indikere at de har organiseret sig på en lovlig måde og ikke bliver udnyttet. Derfor anvendes termen *massageklinik*, medmindre der konkret lægges vægt på det strafbare element der gør virksomheden til et bordel iflg. straffelovens § 228 stk. 1. Grænserne mellem lovlig massageklinikvirksomhed og bordeldrift kan være flydende. Det er domstolene der afgør, hvornår der konkret foreligger bordeldrift.

Børn og unge under 15 år er under den seksuelle lavalder efter straffelovens § 222, hvorefter samleje med en person under 15 år er strafbart. Hensigten hermed er at beskytte børn og unge mod seksuelle

overgreb. Børn og unge under 15 år kan derfor pr. definition ikke være prostituerede eller part i en kønshandel. Uanset hvordan barnet/den unge selv har handlet, er det strafbart at have sex med dem, og ansvaret for relationen hviler på den voksne. VFC Socialt Udsatte kan derfor ikke anerkende betegnelsen *børneprostitution*. For at betone køberens rolle og ansvar i en seksuel relation med et barn eller en ung under 15 år, anvendes her termen *betalt seksuel udnyttelse* om dét forhold at mindreårige modtager betaling for seksuelle ydelser.

Begrebet *ungdomsprostitution* er blevet almindelig sprogbrug om tilfælde hvor unge i alderen 15-17 år modtager betaling for seksuelle ydelser. Det er imidlertid strafbart som kunde mod betaling, eller løfte om betaling, at have samleje med en person under 18 år ifølge straffelovens § 123 a. Begrebet *ungdomsprostitution* er derfor også problematisk da det betoner den unges aktive medvirken og indikerer at den unge opfatter sig/burde opfatte sig/skal opfattes som prostitueret frem for som offer for en strafbar handling.

Mænd der køber seksuelle ydelser⁶, definerer ikke nødvendigvis sig selv som *prostitutionskunder*. Skønt der teoretisk ikke er nogen skarp skillelinie mellem prostitution og andre seksuelle relationer, bruges her betegnelsen *prostitutionskunde* for at afgrænse relationen mellem kunden og den prostituerede fra andre seksuelle relationer. Betegnelsen *seksuel udnytter* (”sexual exploiter”) der ofte anvendes om kunder internationalt, bruges ikke i denne bog da det i Danmark er lovligt at købe seksuelle ydelser af personer over 18 år. Som betegnelse for købere af seksuelle ydelser anvendes synonymt *kunder*, *prostitutionskunder* og *købere af seksuelle ydelser*, idet alle tre betegnelser udtrykker at kunderne efterspørger en seksuel ydelse som de betaler for – om end de måske personligt oplever det anderledes. På trods af den kendsgerning at også kvinder køber seksuelle ydelser, anvender bogen betegnelsen *prostitutionskunder* som synonymt med mandlige kunder (medmindre andet er angivet) idet det langt overvejende er mænd der køber seksuelle ydelser af kvinder og mænd.

Teoretiske tilgange til prostitution

Ligesom der er forskellige forståelser af prostitution i samfundet, er dette også tilfældet i den socialhistoriske og sociologiske forskning. De

forskellige teoretiske perspektiver i forskningen på prostitutionsområdet er nært forbundet med – og indvirker på – de forskellige syn på prostitution i samfundet. Traditionelt har *et funktionalistisk perspektiv* præget forskningen på prostitutionsområdet. I de senere år har to andre teoretiske perspektiver imidlertid domineret forskningen: et *feministisk* og et *socialt interaktionistisk, sociologisk* perspektiv⁷.

Et funktionalistisk perspektiv

Ud fra et funktionalistisk prostitutionssyn er prostitution et normalt og universelt fænomen i samfundet. Prostitution har eksisteret i en eller anden form til alle tider og i alle samfund. Begrundelsen for dét skal efter et funktionalistisk perspektiv søges i det mandlige seksualbehov som ikke kan tilfredsstilles inden for rammerne af ægteskabet og samfundets rammer i øvrigt. Prostitution bliver derfor nødvendig som supplement til ægteskabet, da familielivet begrænser mænds mulighed for seksuel udfoldelse. Alternativet til prostitution er ifølge denne tankegang fri seksuel udfoldelse i samfundet. Den funktionalistiske forskning viser at hvor familien er stærk som institution, er prostitution også et veldefineret system. Omvendt bliver prostitutionen et mere flydende og svagt fænomen hvor familien er en svag institution i samfundet.

Funktionalistiske forklaringer på at kvinder bliver prostitueret, varierer. Forklaringerne kan være på det psykiske plan: de prostituerede beskrives som dårligt begavede, mentalt forstyrrede eller som psykopater. Forklaringerne kan også være seksuelle: at kvinderne er hyperseksuelle. Alternativt har man beskrevet lesbiske og frigide kvinder som overrepræsenterede blandt prostituerede. Sociale forklaringer kan for eksempel være at kvinderne har været udsat for traumatiske barndomsoplevelser eller at de har oplevet kriminalitet eller anden asocial adfærd i hjemmet. Funktionalistiske, økonomiske forklaringer kan være at kvinder søger at tjene lette penge eller at de har høje sociale ambitioner som de vanskeligt kan realisere. Det er generelt for den funktionalistiske prostitutionslitteratur at de prostituerede beskrives som afvigende i psykisk, seksuel og social henseende.

Et feministisk perspektiv

Det feministiske perspektiv på prostitution opstod og udviklede sig i den sociologiske forskning i 1970'erne og 1980'erne. Det feministiske prostitutionssyn bygger på den opfattelse at prostitution hænger sammen med ulighed mellem mænd og kvinder i samfundet. Prostitution bygger på udbud og efterspørgsel hvor mænd altid har været købere (også af homoseksuelle ydelser) og kvinder sælgere, og prostitution afspejler den skæve kønsmæssige fordeling af økonomiske, sociale og politiske ressourcer i samfundet. Mænds økonomiske og sociale magt over kvinder omfatter også ret til og mulighed for at kræve seksuel tilfredsstillelse på kvinders bekostning.

Et andet væsentligt udgangspunkt for det feministiske prostitutionsperspektiv er at prostitution afspejler et patriarkalsk syn på seksualitet hvor mænd defineres som seksuelle og kvinder som aseksuelle væsner. I den patriarkalske seksualitetsforståelse som gennemsyrrer den funktionalistiske prostitutionsforskning, skildres mænds normale seksuelle behov, ifølge feministiske forskere, som en naturkraft der ikke kan indpasses i ægteskab og monogame forhold, mens den normale kvindelige seksualitet beskrives som monogam og underordnet kvinders reproduktive funktion. Denne uoverensstemmelse i det patriarkalske syn på seksualitet har som konsekvens at der må stå en gruppe kvinder til rådighed for at opfylde mænds seksuelle behov.

Endelig afspejler prostitution en almindelig samfundstendens til at betragte kvindekroppen som en handelsvare, og denne status – en vare der kan købes, bruges og udnyttes – er grundlæggende for at prostitution kan bestå.

I den feministiske tradition er de hyppigste forklaringer på at kvinder søger ind i prostitution, økonomiske. Undersøgelser viser at kvinder i prostitution overvejende rekrutteres fra dårligt stillede familier og ofte har dårlig uddannelse og begrænsede muligheder på arbejdsmarkedet. En anden forklaring, inden for den feministiske tradition, tager udgangspunkt i individet og peger på at prostitution har sammenhæng med seksuel udnyttelse og seksuelle overgreb i barndommen eller ungdommen, eller at kvinder der er socialt udsatte og ensomme, bliver prostituerede.

Den feministiske forskning peger på at det faktum at mænd køber sex, ligesom det at kvinder sælger sex, bedst kan forklares ved at henvise til de traditionelle kønsroller og magtfordelingen mellem kønnene i samfundet. De prostituerede kvinder er ifølge det feministiske perspektiv ikke psykiske eller sociale afvigere, men kvinder som er underordnet en social position med få attraktive muligheder, og som derfor ender i prostitution. Feministiske perspektiver er dog langt fra entydige.

Et socialt interaktionistisk perspektiv

Det sociale interaktionsperspektiv i forskningen opstod ligesom det feministiske i 1970'erne og 1980'erne. Det er væsentligt mere komplekst end det feministiske, men udelukker ikke dette. Derimod er det vanskeligt at forene med et funktionalistisk perspektiv. Et socialt interaktionsperspektiv beskæftiger sig ikke så meget med de samfundsmæssige og individuelle årsager til prostitution eller med de psykosociale konsekvenser af prostitution. Det beskæftiger sig i stedet med interaktionen mellem de myndigheder der udøver kontrollen, og dem der kontrolleres, dvs. de prostituerede og i en vis udstrækning prostitutionsformidlerne.

Et socialt interaktionistisk perspektiv kendetegnes bl.a. ved følgende aspekter:

- social konstruktion hvis indhold varierer over tid og i forskellige samfund. Det peger på at der ikke altid er klare grænser mellem prostitutionsforhold og andre seksuelle forhold der ikke er prostitution. De traditionelle kriterier for at afgrænse prostitution fra andre seksuelle relationer, er ikke kategoriske. De traditionelle kriterier for at et forhold kan defineres som prostitution, har været at der skal foreligge: 1) *Kommercielitet* – krav om at relationen skal indeholde en prissætning af ydelsen; 2) *Promiskuitet* – sælgeren, den prostituerede, har mere end én kunde; 3) *Ikke-selektivitet* – den prostituerede vælger ikke sine kunder, kundens vilje og betalings-evne er enebestemmende for at kønshandelen finder sted; 4) Den seksuelle forbindelse skal være *tilfældig og kortvarig*; og endelig 5) Der skal være *følelsesmæssig ligestilling* i relationen mellem kunden og den prostituerede.

Med udgangspunkt i den interaktionistiske tænkning giver Järvinen eksempler på begrænsninger i disse traditionelle definitions-kriterier, og peger på at de ikke kan anvendes til definitivt at afgrænse fænomenet prostitution fra andre seksuelle forhold. De fem kriterier må derfor fra et socialt interaktionistisk perspektiv ses som variable frem for definitive kategorier eller kriterier. Prostitution er en social konstruktion hvis indhold afhænger af hvordan den normale kvindes rolle defineres i forskellige tidsperioder. Grænsen mellem normalt og unormalt er ifølge det sociale interaktionsperspektiv uklart.

- Perspektivet betoner endvidere betydningen af den sociale, samfundsmæssige kontrol for prostitutionen. Der lægges vægt på samspillet mellem de myndigheder, kontrolsubjektet, der udøver kontrollen og objektet for kontrollen, de prostituerede og eventuelle formidlere af prostitution. Et interaktionsperspektiv på sociale afvigelser kan overordnet beskrives som: a) Aktion, b) Reaktion og c) Interaktion. I forhold til prostitution ansues derfor a) *Selve kønshandlen*, b) *Samfundets definition af og indsatser mod prostitution*, og c) *Forholdet mellem dem der kontrollerer prostitution, og dem der bliver kontrolleret*.

Den interaktionistiske forskning peger iflg. Järvinen på at selve den proces som samfundet definerer prostitution igennem, er kendetegnet ved forenkling. Den er kendetegnet ved negative forventninger og fungerer som en automatisk kategorisering baseret på de forenkede oplysninger og negative forventninger.

- Endvidere betones at prostitutionsdefinitioner og kontrolforanstaltninger varierer i forhold til forskellige prostitutionstyper og –miljøer, ligesom klassificeringen af prostituerede også er et væsentligt tema. Her peges især på skellet mellem offentlig og privat, ”hemmelig”, prostitution. Den offentlige prostitution kan for eksempel være legaliseret eller reguleret (f.eks. reglementeret). Den kan også være illegal og håndhævet af politi og sociale myndigheder.

Modpolen til offentlig, synlig og registreret prostitution er ”hemmelig,” skjult prostitution som dels kan foregå under private former, f.eks. escortprostitution o. lign. Skjult prostitution kan også være en følge af samfundets kontrolpolitiske prioriteringer hvor myndighederne afstår fra at gribe ind fordi den skjulte prostitution betragtes som mindre stødende.

En anden dimension af klassifikationen af prostitutionstyper er spørgsmålet om *eksklusivitet*. Dette spørgsmål hænger naturligvis sammen med graden af offentlighed eller synlighed af prostitution, og forbindes med den diskrete prostitution.

Endelig er en tredje dimension i klassificering af prostitutionsforbindelser *social status* som dels anvendes for at beskrive prostitueredes socio-økonomiske status i samfundet, de prostitueredes sociale og økonomiske baggrund og livsforhold og, sammenhængende med disse forhold, prisen på en kønshandel.

Som det fremgår, dækker sociale interaktionistiske perspektiver mange aspekter af prostitution som social konstruktion. Et interaktionistisk perspektiv kan også anlægges på forløbet i prostitution gennem en analyse af den prostitueredes deltagelse i prostitution i et karrierespæktiv. Et sådant perspektiv peger på tre rollestadier i prostitution 1) *Nybegynder*, 2) *Den tilfældigt prostituerede* og 3) *Den professionelle prostituerede*. Det professionelle stadium i prostitutionskarrieren kan beskrives i fire temaer som er vigtige i en social interaktionistisk analyse, nemlig prostitution som sociale relationer, prostitution som identitet, prostitution som subkultur og prostitution som ideologi. De tre første temaer beskrives konkret i næste afsnit, Prostitutionens omfang og former, og skal derfor ikke uddybes her. Et socialt interaktionistisk perspektiv er også anlagt i forhold til prostitutionskunder i afsnittet ”Prostitutionslivet”. En uddybende gennemgang af de teoretiske perspektiver på prostitution gives i Järvinens bog, s. 38-51.

Noter

- ¹ Se f.eks. Lytzen, 1998 og Thielst, 2002.
- ² Guldager, 2000.
- ³ Kongstad, 2000.
- ⁴ Synonymer for piger i Politikens Synonymordbog: pigebarn, pigelil, skolepige, skønjomfru, småpige, teenager, tulle, tøs, tøsebarn og ungmø.
- ⁵ Se afsnittet Mediernes betydning (s. 103).
- ⁶ Kippe, 2004; Lautrup og Heindorf, 2003.
- ⁷ Hele det teoretiske afsnit bygger på Margaretha Järvinens ”Prostitution i Helsingfors – en studie i kvinnokontroll”, 1990.

Prostitutionens omfang og former

Prostitution foregår ikke kun i storbyerne og ikke kun på gaden. Størstedelen af prostitutionen i Danmark er nu rykket inden døre – på massageklinikker. Alligevel er omfanget vanskeligt at kortlægge. I det følgende beskrives de forskellige prostitutionsformer, og med udgangspunkt i den synlige prostitution anslås det hvor mange kvinder der er aktive inden for hver type af prostitution. Det er strafbart at købe seksuelle ydelser af unge under 18 år, men det foregår ikke desto mindre. Undersøgelser viser at 1-2 % af danske 15-18-årige har modtaget betaling for seksuelle ydelser.

Prostitutionen i Danmark er blevet mindre synlig i bybilledet i løbet af de sidste 30 år. Størstedelen af prostitutionen er rykket indendørs – fra gaden ind på massageklinikker og til escortprostitution og andre mindre synlige prostitutionsformer⁸. Annoncering foregår i stigende grad på internettet. Det gør det vanskeligt at kortlægge prostitutionens omfang og former.

Der foreligger ingen officiel registrering der kan bidrage med viden. Avis- og internet-annoncer er de vigtigste tilgængelige kilder til at beregne prostitutionens omfang. Ved at optælle dem bliver det muligt at tegne et billede af *den synlige prostitution* som dog kun afspejler toppen af isbjerget. Hertil skal lægges et *mørketal* idet dele af prostitutionen ikke er kortlagt. Det er imidlertid væsentligt at skaffe sig et realistisk skøn over antallet af prostituerede, både for at træffe politiske beslutninger og for at gennemføre sociale og sundhedsmæssige indsatser i forhold til prostitutionen.

Der er flere måder at beregne prostitutionens omfang på. Opgørelsen på næste side sigter mod at give et billede af antallet af prostituerede, hvilket er det traditionelle mål for omfanget⁹.

VFC Socialt Udsatte har udviklet en model til at beregne prostitutionens omfang. Modellen er gentaget og efterprøvet gennem flere år og

kan dermed give et kvalificeret estimat over prostitutionens omfang og udvikling.

Kilder til information om antallet af prostituerede er annoncer for seksuelle ydelser fra Ekstra Bladet, Copenhagen This Week og Den Blå Avis (internetudgaven) og internetportalerne www.sexopslaget.dk og www.hedomax.com. Desuden kan politiet og sociale institutioner og organisationer, som foretager opsøgende arbejde på gaden¹⁰, give oplysninger.

VFC Socialt Udsattes seneste beregninger af prostitutionens omfang er gennemført i august 2006 og viste at der på det tidspunkt var mindst 4.732 kvinder og mænd i prostitution.

Den synlige prostitution

Der er følgende former for prostitution i Danmark¹¹:

- Gadeprostitution
- Massageklinikprostitution
- Escortprostitution
- Barprostitution
- Kombineret klinik- og escortprostitution
- Kombineret escort- og privatprostitution
- Prostitution i eget hjem eller under private former

Gadeprostitution

Gadeprostitution er den mest synlige prostitutionsform og forekommer i Danmark udelukkende i storbyerne København, Århus og Odense. I gadeprostitution skabes kontakten mellem kunden og den prostituerede på gaden. Der synes ikke at være mandlige prostituerede i den traditionelle gadeprostitution (men nok i det offentlige rum)¹².

Antal kvinder i gadeprostitution				
	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2005-2006
København	440	350	500	594 ¹³
Odense	150-175	150-175	150-175	150-175
Århus	75	75	75	65
I alt	665-690	575-600	725-750	809-884

Udbredelsen af mobiltelefoner har medført at kvinder i gadeprostitution i stigende grad giver deres telefonnummer til kunder og bliver kontaktet af dem via mobiltelefon. Kvinderne behøver derfor ikke at opholde sig på gaden for at få kontakt med en kunde. Dette kan medvirke til at forklare at antallet af kvinder observeret i gadeprostitution faldt i årene 2002-2004. Den efterfølgende registrerede stigning (i København) kan bero på flere forhold, bl.a. at der i de senere år er kommet en del udenlandske kvinder i prostitution på gaden i København.

Massageklinikker

På massageklinikker (klinikprostitution) opsøger kunden klinikken. Antallet af prostituerede på klinikkerne kan veksle meget. På nogle er der kun en enkelt person, mens der på andre kan være 20-25. En del prostituerede arbejder på flere klinikker og skifter mellem massageklinikker i forskellige byer eller landsdele. Der er en løbende udskiftning af kvinder på klinikkerne¹⁴. Opsøgende socialarbejdere vurderer at der i gennemsnit er mindst fire prostituerede bag hver massageklinikannonce. På massageklinikker findes også mænd og transvestitter, men antallet af dem er yderst beskedent i forhold til antallet af kvinder.

Antal personer i prostitution på massageklinikker				
	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2005-2006
Kvinder	2.408	2.420	2.690	3.028
Mænd	19	22	17	21
Transvestittert	26	17	27	25
I alt	2.453	2.459	2.731	3.074

Escortprostitution

I escortprostitution tager kunden kontakt til den prostituerede via telefon, på grundlag af en avisannonce fra et bureau eller fra internettet. Det seksuelle forhold foregår enten i kundens hjem, på et hotel eller på et neutralt sted som aftales. Der er både kvinder og mænd i escortprostitution.

Det er vanskeligt at opgøre omfanget af escortprostitution. Det er en meget lukket sfære som der foreligger begrænset viden om¹⁵. En annonce kan dække over alt fra en enkelt person til 20-25 prostituerede, men konkrete tal fremgår sjældent. Af et stigende antal annoncer fremgår dog at der er mere end én prostitueret. Derfor skønnes det at der bag disse annoncer findes mindst to prostituerede, mens der bag de øvrige annoncer antages at være én person.

Klinik- og escortprostitution

Klinik- og escortprostitution indebærer at de prostituerede både prostituerer sig på massageklinikker og i escort. Også her er det vanskeligt at fastslå antallet af personer bag den enkelte annonce. I 2005-2006 annoncerede 100 kvinder, én mand og fire transvestitter med sådanne ydelser.

Escort- og privatprostitution

Escort og prostitution i eget hjem omfatter personer der både prostituerer sig i private hjem og i escort. Af annoncerne fremgår at der typisk er tale om en enkelt person. I 2005-2006 annoncerede 23 kvinder og syv mænd med disse prostitutionsformer.

Prostitution i eget hjem

Ved prostitution i eget hjem, også kaldet privatprostitution, modtager den prostituerede kunden i sit eget hjem eller under lignende private former. Flere personer (men stadig et beskedent antal) annoncerer for prostitution i deres eget hjem. Dette fremgår typisk ved at ordet *privat* indgår i annoncen. Der er næsten altid tale om en enkelt prostitueret, bortset fra få tilfælde hvor der annonceres med et *par*, dvs. en kvinde og en mand. I 2003-2004 annoncerede 57 kvinder og én transvestit med privat prostitution, mens tallene i 2005-2006 var på 144 kvinder, otte mænd og ni transvestitter.

Barprostitution

Barprostitution er, som betegnelsen antyder, forbundet med strip- eller andre barer. PRO-Temaet i VFC Socialt Udsatte foretog i 2003 en rundspørge hos bevillingspolitiet i Odense, Aalborg, Århus og København

og har desuden indhentet oplysninger fra PRO-Vejle og PRO-Århus. På baggrund heraf – samt PRO-Centrets undersøgelse fra 2001¹⁶ hvor der blev foretaget observationer på samtlige nøgendans- og stripbarer i København (dengang 13, nu 15) – er der kortlagt minimum 148 kvinder i barprostitution.

Udenlandske prostituerede

Ved hjælp af tilbagevendende stikprøveundersøgelser blandt Ekstra Bladets annoncer har VFC Socialt Udsatte opgjort andelen af annoncer der henviser til udenlandske prostituerede. Der er tale om massageklinikker m.v., hvor der udelukkende eller delvis er udenlandske prostituerede. Andelen af sådanne annoncer er i perioden 1989-2001 steget fra ca. 4 % til ca. 45 %.

Antallet af udenlandske prostituerede i Danmark i dag er forbundet med meget stor usikkerhed idet såvel politiets som VFC Socialt Udsattes informationer hviler på skøn. Nogle af kvinderne opholder sig ulovligt i landet hvilket kan medføre at de ikke annoncerer med prostitution. Den største andel af kvinderne kommer fra Thailand og mange af dem har opholdstilladelse. Derudover kommer kvinderne fra Østeuropa, Nigeria og andre Vestafrikanske lande samt visse sydamerikanske lande. VFC Socialt Udsatte har vurderet at Ekstra Bladets annoncer ikke længere giver et dækkende billede af fordelingen af danske og udenlandske kvinder i prostitution og finder derfor vurderingsgrundlaget for ringe.

Et samlet billede

En samlet opgørelse over antallet af personer i prostitution i 2002-2006 giver et billede af minimumsantallet af den synlige prostitution.

Se tabellen øverst side 39.

Som det fremgår af oversigten, er der i de seneste år registreret en samlet stigning i antallet af personer i den synlige prostitution. Tallene giver dog ikke grundlag for en vurdering af om stigningen er udtryk for en reel stigning i prostitutionens omfang. VFC Socialt Udsatte har været i dialog med Rigspolitiet som vurderer at den samlede opgørelse ligger inden for deres skøn.

Minimumsantal af personer i prostitution				
	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2005-2006
Gadeprostitution	665	575	725	809
Klinikprostitution	2.453	2.463	2.731	3.074
Escortprostitution	466	352	379	381
Prostitution i eget hjem	58	87	152	161
Barprostitution	148	148	148	148
Klinik- og escortprostitution	78	82	127	105
Privat- og escortprostitution	18	26	8	30
I alt	3.886	3.733	4.270	4.732

Mørketal i prostitution

Ligesom med andre grupper af udsatte er der som nævnt også i forhold til prostitution et *mørketal* – en gruppe af et ukendt omfang – som ikke kan estimeres. I mørketallet indgår blandt andet flere grupper af prostituerede hvis omfang er ukendt:

Mandlige prostituerede

Mænd i prostitution annoncerer sjældent og er dermed vanskelige at opspore. Af samme grund har der heller ikke været særlige sociale eller sundhedsmæssige indsatser i forhold til mænd i prostitution. Hertil kommer at grænsen mellem prostitution og andre seksuelle relationer ofte er flydende for mænd i prostitution hvad der er med til at vanskeliggøre kortlægningen af denne type prostitution.

Andre personer der ikke annoncerer

Nogle kvinder i prostitution annoncerer ikke. Det kan for eksempel være prostituerede med en fast kundekreds, eller kvinder der sælger seksuelle ydelser via mund til mund-metoden. De antages at udgøre en mindre gruppe. Også nogle udenlandske prostituerede kan tilhøre denne gruppe, f.eks. kvinder handlet til prostitution i Danmark.

Prostitution på internettet

En del kontaktannoncer på internettet synes reelt at være annoncer for prostituerede. Det er dog usikkert i hvilket omfang dette er tilfældet. Derfor kan der være et mørketal på dette område.

Prostitution for gaver og tjenester m.v.

Unge og voksne, der lejlighedsvis får betaling for seksuelle forhold i form af gaver, tøj, ophold osv., udgør også en del af mørketallet idet de ikke umiddelbart henføres til gruppen af prostituerede.

Prostitution i sex- og swingerklubber

I nogle private sex- eller swingerklubber kommer kvinder som står til rådighed for enlige mænd mod betaling, men som ikke deltager i de øvrige seksuelle aktiviteter. Omfanget heraf er ukendt, men det antages typisk at være kvinder, der i forvejen er i prostitution.

Transseksuelle prostituerede

En lille gruppe af transvestitter og transseksuelle har i en årrække været en ikke særlig synlig del af prostitutionsmiljøet i København. Thailandske "ladyboys," som befinder sig i det thailandske prostitutionsmiljø, udgør en mere synlig del af denne gruppe. Antallet af kønsopererede "ladyboys" er ikke kortlagt.

Børn og unge

Da det er strafbart at købe seksuelle ydelser af unge under 18 år, optræder personer under 18 år selvsagt ikke som prostituerede i prostitutionsannoncer. Derfor er det vanskeligt direkte at danne sig et billede af omfanget af betalt seksuel udnyttelse af børn og unge. Fem nordiske spørgeskemaundersøgelser bidrager dog til at belyse spørgsmålet. Undersøgelserne er gennemført blandt 13-19-årige elever i folkeskolens ældste klasser samt på ungdomsuddannelser¹⁷. De er gennemført på skoler placeret i både hovedstæder, stor-byer, mindre byer og på landet.

Nordiske undersøgelser om omfanget af betalt seksuel udnyttelse blandt unge

	Thoresen Trond- heim 1995	Pedersen og Hegna Oslo 2000	Helweg Larsen Danmark 2002	Svedin og Priebe Sverige 2004	Vejle Amt Danmark 2004	Knudsen Danmark 2006
Antal besvarelser	3923	11.425	6.203	4.343	2.410	3.757
Alder på informanter	13-17 år	14-17 år	15-16 år	17-19 år	13-18 år	15-24 år
Modtaget betaling	1,3%	1,4%	0,9%	1,4%	1,6%	1,4%
Gennemsnits- alder for før- ste erfaring med betaling for sex	Ikke oplyst	12,6 år (dreng) 14,1 år (piger)	< 15 år	15,7 år (dreng) 16,1 år (piger)	Ikke oplyst	Ikke oplyst

Det er ikke almindeligt at børn og unge modtager betaling for seksuelle ydelser: 98-99 % oplyser at de aldrig har gjort det. Men i gennemsnit er det alligevel omkring 1,3 % – ca. 2.500 unge mellem 15 og 18 år¹⁸ – der oplyser at de mindst én gang har modtaget betaling for sex¹⁹. Omkring halvdelen af de unge der har fået betaling, har gjort det "mere end fem gange" eller "mere end ti gange" inden for de sidste 12 måneder. Væsentligt flere drenge har erfaringer med at få betaling for sex end piger.

Undersøgelserne giver kun oplysninger om unge der var i skole i det almindelige skolesystem i undersøgelsesperioden. En del unge med sociale og indlæringsmæssige vanskeligheder indgår ikke i undersøgelserne. Der er imidlertid grund til at antage at flere af disse har erfaring med betalt seksuel udnyttelse, så det reelle tal er formentlig højere. I Danmark savner vi viden om antallet af unge – på landsplan – der har været udsat for betalt, seksuel udnyttelse. En mindre dansk undersø-

gelse blandt 289 skoleelever mellem 13 og 17 år fortæller lidt om omfanget af unge der er blevet tilbudt betaling for seksuelle ydelser, men undersøgelsen er ikke repræsentativ²⁰.

Former for betalt seksuel udnyttelse

Tidligere danske erfaringsopsamlinger og undersøgelser²¹ viser at en mindre gruppe unge under 18 år har solgt seksuelle ydelser på gaden, først og fremmest i narko- og prostitutionsmiljøet på Vesterbro i København. Nyere informationer, indsamlet især af Københavns Kommunes institution Tjek-Punkt, tyder på at gadeprostitutionen har ændret sig. Mellem 2001 og 2006 er de opsøgende socialarbejdere ikke stødt på unge under 18 år i gadeprostitutionen i Danmark.

Unge under 18 år optræder endvidere sjældent på massageklinikker eller i forbindelse med escortbureauerne. Dels ønsker store dele af det etablerede prostitutionsmiljø ikke unge under 18 år på klinikker og bureauer fordi det er strafbart, og miljøet ikke er interesseret i at komme i myndighedernes søgelys. Dels giver såvel kunder som aktører i prostitutionsmiljøet udtryk for at prostitution er ”en beskæftigelse for voksne”.

De unge oplyser at tilbuddet om betaling for sex først og fremmest er givet af *bekendte og tilfældige de har mødt i byen* og dernæst via *internettet*. Ingen af undersøgelserne viser hvordan tilbuddet om betaling er afgivet, eller om de unge kan siges at have taget en eller anden form for initiativ til situationen. Både hvor der alene blev *tilbudt* betaling og hvor unge *modtog* betaling, var der oftest tale om penge. Men også gaver, f.eks. tøj, er udbredt som betaling – især for pigernes vedkommende.

Noter

⁸ Rasmussen, 1987.

⁹ VFC Socialt Udsattes metoder til at skønne over prostitutionens omfang er beskrevet i Centrets redegørelse til Socialministeriet, Rasmussen et. al., 2004.

¹⁰ F.eks. Københavns Kommunes tilbud Tjek-Punkt og KFUK's Sociale Arbejdes væresteder 'Reden' i København, Odense og Århus.

¹¹ Prostitutionen er synlig i den forstand, at det er muligt at opnå et billede af den, bl.a. via annoncerne.

¹² PRO-Temaet har ikke foretaget en selvstændig efterprøvning af de indhentede oplysninger.

¹³ Stigningen i det registrerede antal kvinder i gadeprostitution i København kan hænge sammen med at værestedet Reden, der foretager registreringen, har fået en ny registreringsmetode.

¹⁴ Baseret på modelprojekterne PRO-Århus og PRO-Vejles erfaringer, samt PRO-Centrets erfaringer fra opsøgende arbejde og anden kontakt med massageklinikker.

¹⁵ Heindorf, 2006.

¹⁶ Pedersen og Heindorf, 2001.

¹⁷ Undersøgelserne ”Ungdoms seksualitet, attityder och erfarenheter” (Svedin og Pribe, 2004) og ”Unge trivsel år 2002 – en undersøgelse med fokus på seksuelle overgreb i barndommen” (Helweg-Larsen og Bøving Larsen, 2002) har undersøgt fænomenet i et overgrebs- eller udnyttelsesperspektiv, mens ”Barn og unge som selger sex” (Pedersen og Hegna, 2000) har undersøgt det i et mere generelt livsstilsperspektiv. Undersøgelsen Ung fritid i Trondheim (Thoresen, 1995) har stillet ét enkelt spørgsmål om hvorvidt svarpersonerne har modtaget betaling for seksuelle ydelser i en adfærdsmæssig kontekst.

¹⁸ I 2004 var der 181.384 unge i alderen 15-17 år, begge tal inklusive (Danmarks Statistik, 2004).

¹⁹ Svedin og Pribe, 2004.

²⁰ Straarup Søndergaard, 2004. Undersøgelsen omfattede elever på en skole i hovedstadsområdet, to i en større by, en i en mindre by, en landsbyskole og en efterskole. 42 af eleverne havde fået hvad forfatteren opfatter som et seriøst tilbud om betaling for sex, fordelt på 11 drenge (svarende til 8,5 %) og 31 piger (svarende til 19,4 %).

²¹ F.eks. Bechmann Jensen et al., 1990; Holtkøtter, 1992; Daphne, 1992; Petersen, 1997.

²² Der var tale om unge med et misbrug og marginaliserede unge uden brugbar kontakt til for eksempel skolesystemet, og dermed unge som på ingen måde er indeholdt i omfangsundersøgelser gennemført i uddannelsessystemet.

²³ Nørrelykke, 2004 og Sørensen og Nørrelykke, 2006.

Prostitueredes sociale og personlige baggrund

Mange prostituerede går ind i prostitution fordi de mangler penge eller tror branchen er mere glamourøs end den er. Flertallet har en plan om kun at være i prostitution i kort tid, men mange bliver hængende fordi de bruger de penge de tjener. Ikke alle, men en stor del – måske et flertal, har oplevet at deres personlige grænser er blevet overskredet i barndommen – enten i form af omsorgssvigt eller seksuelle overgreb. I det følgende beskrives også mænd og udenlandske kvinder i prostitution samt unge der udnyttes seksuelt mod betaling.

Hvem er kvinderne i prostitution?

Det tidligere billede af prostitution som en pyramide er ikke længere aktuelt²⁴. I prostitutionspyramiden befandt de gade prostituerede sig nederst som den største og lavest rangerende gruppe i pyramiden – dem med den mest belastede sociale opvækst. Øverst fandt vi de escort prostituerede, en lille eksklusiv gruppe af højtuddannede luksus prostituerede. I dag ser billedet anderledes ud, ikke mindst fordi gadeprostitutionen kun er en meget lille del af den samlede prostitution. Hertil kommer at dagens billede af de forskellige grupper af kvinder i prostitution er meget mere fragmenteret, bl.a. fordi der er flere udenlandske kvinder i prostitution i Danmark end tidligere.

I 2004 offentliggjorde projekterne PRO-Vejle, PRO-Århus og PRO-Te-maet den hidtil største danske spørgeskemaundersøgelse blandt kvinder på massageklinikker. Undersøgelsen omfatter 128 kvinder i Vejle Amt, Århus Amt og Storkøbenhavn²⁵ og giver et billede af kvindernes dagligdag på en massageklinik og til dels af kvindernes baggrund. Selvom undersøgelsen kan mangle repræsentativitet for alle kvinder på massageklinikker, giver den et dækkende billede på grund af en stor geografisk spredning på de undersøgte klinikker, og på grund af antallet af deltagende klinikker og kvinder.

Kvinderne på massageklinikkerne var mellem 19 og 66 år, generelt lidt ældre i provinsen end i København. De var i gennemsnit 26 år da de begyndte i prostitution, dog var halvdelen under 23 år. Den yngste var 15 og den ældste 55 år da de debuterede. Langt de fleste af kvinderne havde afsluttet folkeskolen, lidt over halvdelen havde en studenterek-samen, en erhvervs- eller elevuddannelse eller en kort videregående uddannelse. 43 % af kvinderne havde ingen uddannelse ud over folke-skolen.

Mange kvinder i prostitution har børn, på massageklinikkerne drejer det sig om ca. 70 %. Temaet ”prostitution og børn” er generelt et øm-tåleligt emne for kvinderne i undersøgelsen. Nogle føler at de er nødt til at lyve over for deres børn om hvad de beskæftiger sig med. Andre er mindre bekymrede fordi børnene intet kender til moderens prosti-tution. Nogle har valgt at fortælle deres børn at de er på en massagekli-nik og har oplevet ærligheden som en lettelse. Nogle kvinder beskriver deres kollegers – ikke deres egne – problemer med at være mødre, især frygten for ikke at nå at hente barnet i dagsinstitution til tiden, men også frygten for at børn eller andre skal opdage prostitutionen²⁶. En del kvinder frygter også at der vil blive rejst tvivl om deres forældreevne, hvis socialforvaltningen får kendskab til prostitutionen.

”Der går nogle hårrejsende historier i prostitutionsmiljøet om at kvin-der der er i prostitution, får deres børn fjernet hvis sagsbehandlerne får nys om hvordan det står til. De ser forfærdelige billeder for sig af blå blink og politi der kommer og hiver børnene op af deres tremmesenge. Men man får ikke automatisk fjernet sine børn fordi man arbejder på en massageklinik eller kører escort. Det sker kun hvis der er tale om omsorgssvigt” (Jette Heindorf, socialfaglig konsulent, Kompetencecen-ter Prostitution, 2006).

Mange kvinder oplever at prostitutionen giver dem mulighed for at købe ting, som de ellers ikke har råd til, til deres børn²⁷. Pengene fra prostitutionen kan bruges til at kompensere for manglende overskud, dårlig samvittighed og skyldfølelse over for børnene. I nogle tilfælde bliver børnenes fokuseren på penge dog så voldsom at det kan blive et problem.

En kvinde forklarer: *”Man køber sig fra sin dårlige samvittighed over for børnene – og køber for meget! Man værner børnene til pengene i*

stedet for nærhed og tilstedeværelse og bliver bagefter skuffet når de bare kræver ind. Men man har jo selv vænnet dem til det” (Bjørnholk, 1994).

Mere end 60 % af kvinderne i massageklinikundersøgelsen havde en kæreste eller var gift. Resten levede alene, eller alene med deres børn.

Andre prostituerede vælger at leve alene fordi de enten ikke kan holde ud at leve et skjult liv i forhold til kæresten/ægtemanden, eller fordi de ikke kan håndtere to forskellige måder at have sex på.

”Hvis den prostituerede har en kæreste der accepterer hendes prostitution, er hun tilbøjelig til at tænke: ”Hvis han elskede mig rigtigt, ville han så acceptere at jeg har sex med så mange andre mænd? Og hvis han modsætter sig prostitutionen, er hun tilbøjelig til at blive fandanivoldsk og sige til sig selv: ”Det skal han ikke bestemme. Jeg er en selvstændig pige, og jeg bestemmer selv hvad jeg kan og vil. Mange prostituerede har et sådant fandanivoldsk temperament” (Jette Heindorf, Kompetencecenter Prostitution, 2006).

En sammensat gruppe

Kvinder i prostitution er en sammensat gruppe. I modsætning til hvad man kan forledes til at tro ud fra enkeltpersoners beretninger²⁸ og fra medierne, har ikke alle i prostitution været udsat for seksuelle overgreb og omsorgssvigt som børn. Der findes i øvrigt ikke én dansk undersøgelse der systematisk belyser prostitueredes individuelle opvækstvilkår og baggrund.

Flere undersøgelser tyder dog på at kvinder der har oplevet at deres personlige grænser er blevet overskredet i barndommen eller i den tidlige ungdom, er overrepræsenterede i prostitution²⁹. Der kan være tale om såvel *omsorgssvigt* som *seksuelle overgreb*. Undersøgelserne tyder også på at der eksisterer en sammenhæng mellem en kvindes oplevelse af grænseoverskridelser og debut i prostitution.

En psykologisk forklaring på en mulig sammenhæng mellem oplevelsen af at få sine grænser krænket og debut'en i prostitution kan være at grænsekrænkelser – fysisk eller psykologisk – kan skabe usikkerhed om hvor den pågældende persons egne grænser går. Denne usikkerhed kan bevirke at prostitution – psykologisk set – for en kvinde i en vanskelig social situation kan tegne sig som en nærliggende overle-

velsesstrategi. Tidlig krænkelser af børns grænser kan skabe psykisk ”åbenhed” for nye grænseoverskridelser og kan danne en psykologisk parathed for prostitution som handlemulighed.

Krænkelserne kan både være omsorgssvigt og manglende anerkendelse. I ”BlondAnett – en massagepigens dagbog” fortæller Anett at hun ikke mindes et eneste tidspunkt hvor hun var glad som barn. Hun udviklede da også allerede som 8-årig en spiseforstyrrelse. Moderen var nervesvækket og tålte ikke sin datters nærvær. Stedfaderen var meget kontrollerende. Hvis Anett for eksempel kom til at tabe et glas på gulvet så det gik i stykker, kiggede stedfaderen op fra sine papirer og sagde uden at hæve stemmen:

”Det fejer du lige op, ikke?”

Når jeg havde fejlet det op, sagde han:

”Er du sikker på at du har fjernet alle skårene, også de små?”

Jeg fortalte, at alle skårene var væk.

”Jamen hvis du er så sikker på at alle skårene er væk, kan du jo passende tage sko og strømper af og gå hen over gulvet.”

Han fik mig til at gå barfodet på gulvet hvor glasset var blevet smadret.

Hvis jeg fik et skår i foden, sagde han at jeg ikke havde været grundig nok og beordrede mig til at vaske gulvet. Min mor sagde aldrig noget.

Hun lå på sofaen foran fjernsynet og nikkede” (BlondAnett, 2005).

Af flere danske selvbiografier skrevet af kvinder der har været i prostitution, fremgår det at de er blevet seksuelt misbrugte som børn. Barlach har analyseret tre selvbiografier skrevet af kvinder der tidligere har været i prostitution³⁰:

Kvindernes beretninger indikerer hvordan de reproducerer de psykologiske og sociale mønstre der eksisterede i deres opvækst, i deres egne voksenliv. I alle de tre selvbiografier er der incest og overgreb. Jackie fortæller om livet hos sin mor og stedfar: *”Som om alt dette ikke var nok, kastede Børge sig ud i også at destruere mit liv. Han forgreb sig seksuelt på mig, og Eva lukkede sine øjne for det der foregik lige for næsen af hende. Mens hun lavede morgenkaffe i køkkenet, måtte jeg hver morgen finde mig i at blive gramset på af en stedfar der stank af sved og gammel sprut [...] I stedet for at glæde mig over at jeg var blevet en attraktiv ung kvinde, opdagede jeg at min kvindelighed kunne*

være et våben. Med det skulle jeg nok få mændene ned med nakken, hævn mig på alle de dumme svin som Børge, og behandle dem som han havde behandlet mig og Eva. Gud fri mig vel, hvor var jeg naiv. Den eneste jeg virkelig fik ned med nakken, var mig selv!” (Siwens, 1998).

I bogen ”Hustler” fortæller Odile Poulsen om hvordan hun som barn blev seksuelt misbrugt af sin far og gennem hele sin barndom hadede mænd. Som voksen kobler hun følelserne fra sin seksualitet og eksperimenterer med S/M.

Hun var omkring 5-6 år da hendes far gentagne gange misbrugte hende. I sin selvbiografi har hun valgt at fortælle sin historie indirekte:

”Hun elskede sin far, hun var også bange for ham, men når han var glad og ikke slog moren og broren, så elskede hun ham. Han slog aldrig hende. Hun var hans prinsesse – hans ”kleinchen” ... Når han lægger sin store hånd over hendes mund for at ingen skal høre hendes gråd, tror hun at hun skal kvæles. Faren havde ingen grænser. Han havde ingen grænse for hvor gal han kunne blive, hvor voldsomt han ville slå, hvor jaloux han blev, hvor meget han ville drikke, hvor mange kvinder han ville nedlægge, hvordan han ville have sex med sin lille pige, hvor megen magt han ville opnå. Derfor kunne han heller ikke se at pigen havde en grænse. Der var ingen måde han ikke kunne have sex med hende på – alt det han kunne gøre med en kvinde, gjorde han med hende. Der var intet sted på hendes krop som han ikke trængte ind i. Der var ritualer og remedier til at stille hans lyst. Til gengæld var han generøs med ting, han købte gaver til hende – som hun tog imod” (Nikki, 2000).

Mere end en tredjedel af kvinderne i en lille dansk undersøgelse blandt stofmisbrugende kvinder i prostitution havde været udsat for seksuelt misbrug i deres barndom – af familiemedlemmer eller bekendte³¹. I internationale undersøgelser om stofmisbrugende gade prostituerede ligger antallet af kvinder der har været udsat for seksuelle overgreb, generelt noget højere³².

Der er dog grund til at advare mod entydigt at sammenkoble krænkelse af grænser og prostitution, fordi det blænder for at se andre motiver til prostitution. I en række udenlandske undersøgelser har omkring halvdelen af kvinderne i prostitution ikke været udsat for krænkelse

af deres grænser i barndommen³³. Skandinavisk forskning finder samme tendens. I en undersøgelse fra 1983 har 40 % af de prostituerede været udsat for seksuelle overgreb i barndommen, mens 60 % ikke har. I en anden undersøgelse – fra 1999 – har cirka halvdelen af de interviewede kvinder (22) været udsat for seksuelle overgreb som børn, mens den anden halvdel ikke har³⁴. Grænsekrænkelser som omsorgssvigt og seksuelle overgreb i barndommen er blot én forklaring på at en kvinde vælger at gå ind i prostitution.

Marginal position i samfundet

Adskillige undersøgelser viser at mange af kvinderne havde en *social marginalposition* i samfundet allerede før de debuterede i prostitution³⁵. Massageklinikundersøgelsen underbygger dette idet langt de fleste af kvinderne kun havde en uddannelse fra folkeskolen. Op mod halvdelen havde ingen kompetencegivende uddannelse. Tre ud af fire havde ikke arbejde ved siden af prostitutionen. Dem der havde arbejde, havde oftest ufaglært arbejde eller jobs der kun forudsætter en kort uddannelse, f.eks. en social- og sundhedsassistentuddannelse. I mange tilfælde var kvindernes arbejdsmarkedstilknytning desuden meget løs. De var f.eks. vikarer, tilkaldsvagt eller lignende³⁶.

”Man bør ikke undervurdere at for mange af dem der rekrutteres til prostitution, er det muligheden for en høj indtjening der er motiverende. Derfor kommer man ikke uden om at se rekrutteringen til prostitution i sammenhæng med de økonomiske og sociale vilkår der gælder for den gruppe af kvinder der er særlig udsat for at gå ind i prostitution.

Det bør derfor overvejes at hæve den sociale standard generelt så motivationen for at prostituere sig forringes. Det drejer sig blandt andet om generelt at forbedre uddannelses-, job- og karrieremuligheder for hele den gruppe af unge og yngre kvinder der i dag står nederst i det sociale hierarki. En række nyere tendenser i socialpolitikken peger faktisk i den modsatte retning: Loftet over kontant- og starthjælpen; unge kontanthjælpsmodtagere under 25 år har fået nedsat deres i forvejen lave hjælp efter seks til ni måneder på kontanthjælp; og den i forvejen knappe hjælp kan nedsættes med en tredjedel i 3 eller 20 uger hvis en person udebliver fra en samtale eller et tilbud” (Anja, prostitueret og

aktiv i det seksualpolitiske netværk www.gimel.dk i kronik i Politiken 10. okt. 2006).

Kvindernes svage tilknytning til arbejdsmarkedet betyder at *pengene* oftest er kvindernes primære tilskyndelse til at gå ind i prostitution. Over 80 % af kvinderne i massageklinikundersøgelsen fortæller at deres prostitutionsdebut skyldtes økonomiske problemer. Godt en fjerdedel af kvinderne i massageundersøgelsen havde gæld. Resten ønskede at blive uafhængige af offentlige ydelser³⁷. Mellem 10 og 15 % ønskede at give deres børn flere materielle goder og sig selv luksus.

”Prostitution er et socialt problem, ingen tvivl om det. Mit eget liv er et godt eksempel. Selv begyndte jeg som prostitueret fordi jeg ikke kunne finde andre måder at forsørge mit barn på. Ingen fortalte mig nogensinde om omkostningerne. Jeg har siden mødt andre enlige mødre der ikke kunne få bistandshjælpen til at række, og som valgte prostitution for at forbedre deres økonomi. Ingen af dem havde forestillet sig hvilken pris de kom til at betale for at få flere husholdningspenge. Og er man først vant til at have penge mellem hænderne, er det svært at vende tilbage til fattigdommen” (Siewens, 1998).

For mange kvinders vedkommende skal positive oplevelser ved at sælge seksuelle ydelser ses i sammenhæng med deres opvækst og sociale baggrund – og de muligheder de reelt har på arbejdsmarkedet. Ud fra en marginal position i samfundet kan prostitution opleves som den eneste mulighed for at tjene mange penge og for at blive bekræftet og opnå spænding.

Nogle af de positive sider som prostituerede fremhæver ved prostitution, er følgende: Mange penge, let tjente penge, fri arbejdstid/sin egen herre, spændende oplevelser, båret på hænder og fødder af kunderne, taknemmelige kunder, luksus, lære sin egen seksualitet godt at kende, modvirker sexvold i samfundet, dækker et behov i samfundet³⁸.

Seksuel lyst og nysgerrighed

Som nævnt har langt fra alle kvinder i prostitution en baggrund som offer for omsorgssvigt eller seksuelle overgreb. Seksuel lyst og nysgerrighed kan også danne baggrund for at starte i prostitution³⁹.

Omkring hver tredje kvinde i massageklinikundersøgelsen oplyser at én af de vigtigste årsager til deres prostitutionsdebut er *nysgerrig-*

hed, mens godt hver fjerde fortæller at de begyndte på grund af den *spænding* de forbandt med prostitution. Nogle oplever prostitution som interessant og/eller meningsfuld. De hurtige penge, men også de potentielle faremomenter, er for nogle ensbetydende med en intensitet der understreger ”at man her og nu virkelig er i live”⁴⁰.

”Jeg begyndte for fire år siden som massagepige fordi jeg var fascineret af miljøet og længe havde tændt seksuelt på tanken ... jeg ved at den salg er fuldstændig forbudt at sige højt i den offentlige debat. Men det var altså sandheden, og den kan du vælge at snøre ind i selvbedrag, dårlig opvækst, løgn og latin – hvad du har lyst til – men det bliver den ikke mindre sandfærdig af. Jeg er en pæn pige med en pæn og ordentlig opvækst, men af en eller anden grund har jeg altid været lidt seksuelt udfarende, og derfor valgte jeg til sidst at ’springe ud i det’” (Vera, i Bertelsen og Bømler, 2004).

Forestillinger om glamour

Mange kvinder tror at livet i prostitution, især ”luxusprostitution”, er fuldt af fest og glamour – nærmest som at være en feteret fotomodel. Det er dog noget som meget få kommer til at opleve. En mindre undersøgelse blandt kvinder i escortprostitution viser at deres situation generelt ikke er glamourøs⁴¹. De pågældende kvinder var enlige mødre og arbejdsløse der oplevede prostitution som et middel til at forbedre deres og deres børns livsvilkår. Kvinderne var mellem 35 og 51 år. De fleste boede i Jylland. Mange prostituerede oplever også at prostitutionsmiljøet er mindre glamourøst end de forestiller sig på forhånd, f.eks. fortæller Jackie Siwens⁴²:

”Jeg var sikker på at livet som luder var brolagt med nemme penge, smykker, champagne, galante herrer og glamour. Jeg knoklede i årevis – men fandt ingen af delene” (Siwens, 1998)

”Typisk har der været vist et eller andet i fjernsynet som har givet indtryk af prostitution som et glamourøst liv – med mange penge. Så er der kvinder som tænker: Når hun kan tjene 20.000 på en måned, så skal jeg bare være i sving i tre måneder, så er jeg gældfri – det kan jeg da godt gøre. De forestiller sig middage på fine hoteller med rige mænd. Medierne har et stort ansvar i forhold at påvirke kvinderne til at få idéen” (Jette Heindorf, socialfaglig konsulent, Kompetencecenter Prostitution, 2006).

Vejen ind i prostitution

Endelig kan idéen til at gå ind i prostitution udspringe af, eller hænge sammen med, *prostitutionens synlighed* i samfundet, herunder synligheden af massageklinikker og prostitutionsannoncer⁴³. I en norsk undersøgelse var synligheden af massageklinikker en væsentlig begrundelse for at prostitution blev en handlemulighed for nogle kvinder. Den danske massageklinikundersøgelse peger samme vej idet knap to tredjedele af kvinderne ringede på en massageklinikannonce før de startede i prostitution. Omkring en fjerdedel af kvinderne i massageklinikundersøgelsen blev introduceret til prostitution af en veninde⁴⁴. Også andre undersøgelser viser at kvinder ofte bliver introduceret til prostitution af personer der i forvejen er i prostitutionsmiljøet.

BlondAnett⁴⁵ fik idéen ved blandt andet at se sig om på Vesterbro hvor hun boede, tale med en kvinde i prostitution og læse prostitutionsannoncer i Ekstrabladet. *"Jeg købte Ekstra Bladet hver dag og studerede i lang tid spalterne på de bagerste sider. Jeg lærte navnene på pigerne og bordellerne, lærte noget om sproget, om hvordan de beskrev sig selv og de ydelser de tilbød, lærte hvordan man med ord fristede og lokkede og vækkede mændenes mest primitive begær."* (BlondAnett, 2005).

Hvem er mændene i prostitution?

Den danske viden om mænd i prostitution bygger på PRO-Centrets erfaringer og undersøgelser. Materialet stammer fra telefonrådgivning, et aids-forebyggende projekt rettet mod mænd i prostitution, en interviewundersøgelse med 12 mænd i regelmæssig prostitution samt internetinterviews med mænd som lejlighedsvis solgte seksuelle ydelser til mænd⁴⁶. På grundlag af disse erfaringer kunne PRO-Centret definere fire grupper af mænd i prostitution:

- *Unge mænd som endnu ikke har dannet en egen seksuel identitet, og som gennem prostitution blandt andet eksperimenterer med deres seksualitet.*
De unge mænd traf kunderne på steder hvor mænd har sex med mænd, f.eks. i parker, på strande eller på offentlige toiletter. Selve

det seksuelle forhold kunne foregå i den nærmeste sexbiograf/sauna, park eller hjemme hos kunden. I denne gruppe indgår nogle få unge mænd med anden etnisk baggrund.

- *Mænd der er afklarede om deres homoseksualitet, og som sælger seksuelle ydelser til mænd.*
Disse mænd annoncerer ofte i Ekstra Bladet, Den Blå Avis og i homoseksuelle pornoblade. De begrundede prostitutionen med spænding, nysgerrighed og behov for at tjene ekstra penge. De homoseksuelle mænd i undersøgelsen så samtidig en mulighed for at skaffe sig sex med mange partnere og betragtede pengene som en sidegevinst. Mændene var oftest i escortprostitution, og det seksuelle forhold fandt som regel sted i kundens hjem.
- *Heteroseksuelle mænd som sælger seksuelle ydelser til kvinder.*
Flertallet i undersøgelsen var mænd, som i længere tid havde leget med idéen om at prostituere sig, og derefter realiserede idéen. De oplevede at have meget at give kvinder og at de ved at sælge seksuelle ydelser kunne give forsømte kvinder kærlighed, varme og tryghed. De var typisk 30-45 år og fra provinsen, havde fast arbejde, boede alene og havde aktuelt ikke et parforhold. De følte sig socialt velfungerende, men manglede følelsesmæssig nærhed og seksuel intimitet. De fleste af mændene fik meget få henvendelser på deres annoncer og holdt op med at prostituere sig. Nogle af de heteroseksuelle mænd begyndte at sælge sex til mænd fordi for få kvindelige kunder henvendte sig. Det kunne udvikle sig ved at manden startede med at acceptere at sælge sex til heteroseksuelle par hvorefter hans grænser gradvist blev flyttet.
- *Mænd som sælger seksuelle ydelser til såvel mænd, kvinder som par.*
Disse mænd oplevede ofte sig selv som heteroseksuelle og angav i undersøgelsen at de selv havde et stort sexbehov som de kunne få dækket gennem prostitution, både i forhold til kvinder og mænd⁴⁷.

En sammensat gruppe

I PRO-temaets undersøgelse udgjorde de 12 interviewede mænd en meget blandet gruppe. De var mellem 19 og 48 år og tre levede i parforhold, hvoraf to var gift med kvinder der havde været – eller aktuelt var – prostituerede. De øvrige mænd var ugifte. To betegnede sig selv som heteroseksuelle, fire som biseksuelle og seks som homoseksuelle. De fleste tilbød escort og mødte således deres kunder uden for deres eget hjem. To modtog kunder hjemme hos sig selv. De rekrutterede primært kunder gennem annoncer på internettet og i dag- eller pornoblade. Fem af mændene fik overførselsindkomst, én var under uddannelse, og de øvrige arbejdede på del- eller fuldtid. Alle mændene prostituerede sig regelmæssigt.

De interviewede mænd lignede mandlige prostituerede fra tidligere undersøgelser⁴⁸. Det samme gælder deres begrundelser for at begynde i prostitution. Mændene sælger seksuelle ydelser med afsæt i et behov for ekstra penge, for at udleve deres egen seksualitet og fantasier og/eller som følge af dårlige sociale kår.

Noter

²⁴ Den eksisterende viden om kvindelige prostitueredes opvækstvilkår stammer fra interviews (Bertelsen og Bømler, 2004) og – ikke mindst – fra opsøgende socialarbejders samtaler med kvinder på massageklinikker samt fra biografier af kvinder der har levet i prostitution (Barlach, 2003).

- ²⁵ Christensen og Barlach, 2004.
- ²⁶ Bjørnholk, 1994; Friis Jensen, 1997.
- ²⁷ Christensen og Barlach, 2004; Barlach, 2004.
- ²⁸ Poulsen, 2006.
- ²⁹ Bl.a. Høigård og Finstad, 1986; van Deurs Henriksen og Springborg, 1988; Hedin og Månsson, 1998; Skilbrei, 1998.
- ³⁰ Barlach, 2004: Fortællinger om prostitution – en sociologisk analyse af tre selvbiografier. VFC Socialt Udsatte.
- ³¹ Ishøy og Bent-Hansen, 2000.
- ³² Silbert og Pines, 1983; Baldwin, 1992; Farley & Barkan 1998.
- ³³ Grænsekrænkelser kan defineres som en samlende betegnelse der indbefatter ”overgreb” (krænkelser af fysiske, psykiske og seksuelle grænser) såvel som ”omsorgssvigt” (Bjørnholk, 1994).
- ³⁴ Larsson, 1983; Månsson og Hedin, 1999.
- ³⁵ Høigaard og Finstgad, 1986, Vanwesenbeeck, 1994, Skilbrei, 1998.
- ³⁶ Analyse af data fra PRO-Århus.
- ³⁷ 14 % angiver at de begyndte i prostitutionen for at udleve deres seksualitet.
- ³⁸ van Deurs Henriksen og Springborg, 1998.
- ³⁹ Bertelsen og Bømler, 2004.
- ⁴⁰ Bjørnholk, 1994.
- ⁴¹ Heindorf, 2006.
- ⁴² Siwens, 1998.
- ⁴³ Skilbrei, 1998.
- ⁴⁴ Undersøgelsen rummer ingen oplysninger om kvindernes barndom.
- ⁴⁵ BlondAnett, 2005.
- ⁴⁶ PRO-Temaet foretog i 2002-2003 en interviewundersøgelse af 12 mandlige prostituerede for at opdatere den eksisterende viden, Lautrup og Heindorf, 2004. Mændene udgjorde ikke et repræsentativt udsnit af de mandlige prostituerede idet følgende grupper ikke var repræsenterede: stofmisbrugere, unge med indvandrerbaggrund, usikre unge og andre, som hutler sig gennem tilværelsen og tjener til livets opretholdelse ved kriminalitet eller prostitution.
- ⁴⁷ PRO-Centrets Årsberetning 2001.
- ⁴⁸ Dahl et al., 1990; PRO-Centrets Årsberetning 2001.

Udenlandske kvinder i prostitution

Udenlandske prostituerede udgør ca. 45 % af prostituerede i Danmark. En del er thailandske kvinder med opholdstilladelse. Andre kommer fra blandt andet Afrika og de baltiske lande eller tager frem og tilbage fra Østeuropa. Fælles for dem er at de er endnu mere udsatte i samfundet end danske prostituerede fordi de ikke taler dansk og ikke kender deres rettigheder – eller ingen rettigheder har, fordi de opholder sig ulovligt i landet. Nogle af kvinderne kommer selv til landet på grundlag af kommunikation på internettet – andre er handlet.

Hvem er de udenlandske prostituerede?

Der anslås at være ca. 2.000 udenlandske kvinder i prostitution i Danmark. De har i en årrække udgjort ca. 45 % af de prostituerede⁴⁹. Der er dog stor usikkerhed forbundet med dette skøn, bl.a. fordi en del udenlandske kvinder, især fra Thailand, har dansk opholdstilladelse eller statsborgerskab. I hele Europa har antallet af udenlandske prostituerede imidlertid været stigende i de senere år.

Erfaringer fra opfølgende socialt arbejde viser at de udenlandske prostituerede hovedsagelig kommer fra Sydøstasien, Østeuropa og de baltiske lande, Sydamerika og Vestafrika. Thailandske kvinder udgør den største gruppe, måske halvdelen af alle udenlandske kvinder i prostitution⁵⁰.

Generelt er de udenlandske prostituerede ikke ret synlige. De er spredt over hele landet og lever ofte isoleret. De er ikke registreret og har ikke kontakt med offentlige myndigheder. En del af kvinderne, primært de østeuropæiske, bor ikke i Danmark, men tager med mellemrum hertil og prostituerer sig overvejende via massageklinikker og escort. Afrikanske kvinder, bl.a. fra Nigeria, er dog ofte i prostitution på gaden og er ganske synlige i miljøet⁵¹.

Nogle af kvinderne skaber selv kontakt til massageklinikker via internettet; andre er kommet via en mellemmand – uden at være handlet. Endelig er nogle kvinder handlet til prostitution. De fleste af kvinderne er i landet op til tre måneder på turistvisum. Nogle få kvinder søger asyl og opholder sig på asylcentre til deres asylsøgning er afgjort.

Sagsbehandlere i beskæftigelses- og socialforvaltninger er sjældent i kontakt med udenlandske kvinder i prostitution fordi kvinderne ikke har lovligt ophold i landet. Derfor er forvaltningerne kun i begrænset omfang involveret i udenlandske prostitueredes forhold og i de problemer som handlede kvinder i prostitution har – selvom disse kvinder ”fylder meget” i medierne. Sagsbehandlere og sundhedspersonale bør dog være opmærksomme på at udenlandske kvinder, især thailandske, i prostitution kan have opholdstilladelse og derfor har ret til hjælp fra det sociale og sundhedsmæssige system.

Kvindernes baggrund

Over hele verden rejser kvinder til udlandet for at forsørge sig ved prostitution og forbedre deres levevilkår. Fænomenet er kendt som *migrantprostitution*. Kvindernes migration hænger sammen med at kvinder globalt bliver stadig fattigere (kun børn er generelt fattigere). Samtidig er der en stigende bevægelse af arbejdskraft på tværs af landegrænser⁵². Migrantprostituerede udgør en sammensat gruppe, og deres motiver til at rejse ud er meget forskellige. Ligeledes varierer de måder de organiserer udrejsen på og de vilkår de lever, bor og prostituerer sig under i Danmark. Forskningen peger på at baggrunden for migrantkvinders prostitution er at de har begrænsede fremtidsmuligheder i hjemlandet. Fattigdom, diskrimination og manglende muligheder for at få uddannelse og arbejde gør det vanskeligt for kvinderne at forsørge deres børn og nære familie⁵³.

Typisk opholder udenlandske prostituerede sig i Danmark på turistvisum eller på grundlag af ægteskab med en dansk mand. Kvinder på turistvisum har ret til at opholde sig her i landet, og det er netop i kraft af turistvisum at en stor gruppe thailandske kvinder i prostitution opholder sig i landet – og altså opholder sig lovligt her.

En del udenlandske kvinder i prostitution har lovligt ophold i Danmark og har derfor ret til at modtage økonomisk hjælp fra de sociale

myndigheder (oftest starthjælp). Nogle thailandske kvinder, der er kommet til landet i forbindelse med ægteskab med en dansk mand, har ved skilsmisse mistet deres forsørgelsesgrundlag og er derefter endt i prostitution. Udenlandske kvinder kan blive sat i en social og økonomisk sårbar situation ved skilsmisse. En norsk undersøgelse viser at en del af de udenlandske kvinder solgte seksuelle ydelser for første gang mere end et år efter deres ankomst til landet. Kvindelige migranter er således i særlig risiko for at havne i prostitution⁵⁴.

Udenlandske prostitueredes sociale og sundhedsmæssige vilkår
Mange migrantprostituerede er dobbelt marginaliserede. De er både marginaliserede i samfundet og i forhold til det sociale system. Kvinderne kan ikke tale dansk og kender ikke de sociale og kulturelle normer. De har ikke en uddannelse der sætter dem i stand til at begå sig som borgere i det danske samfund. For manges vedkommende ændrer denne situation sig ikke under deres ophold, f.eks. flyder hverdags- og prostitutionslivet i mange tilfælde sammen for *thailandske* kvinder i prostitution, da thailandske massageklinikker ofte har døgnåbent, og kvinderne bor eller opholder sig 3-4 dage ad gangen på klinikken. Det thailandske prostitutionsmiljø er en subkultur. Mange af kvinderne har ingen kontakt med andre dele af samfundet end deres thailandske netværk.

Afrikanske kvinders sociale netværk spænder ofte over flere lande, og kvinderne lever derfor ikke fuldt ud i et enkelt af landenes netværk – snarere imellem dem⁵⁵. Disse kvinder befinder sig derfor også i yderkanten af samfundet. De *østeuropæiske* kvinder rejser oftest ind og ud af landet på turistvisum og når derfor ikke at opbygge et netværk. Migrantprostituerede lever altså under vilkår som gør dem mere sårbare, og som betyder at de generelt er udsat for mere vold og stress og har mindre beskyttelse og støtte i prostitutionen end danske kvinder. Samtidig har de dårlige forudsætninger for at skaffe sig kvalificeret information om hvor og hvordan de kan søge hjælp til at undgå eller slippe ud af uønskede situationer.

For de fleste migrantprostituerede er økonomisk nød den primære årsag til at de migrerer. Kvinderne har derfor ofte måttet låne penge af en mellemmand som de skal betale tilbage⁵⁶. Ud over udgifter til rejse

og ophold skal kvinderne forsørge familiemedlemmer i hjemlandet og betale til mellemmand – ofte mindst halvdelen af deres indtjening ved prostitution. Desuden befinder nogle af kvinderne sig i ægteskaber med danske mænd hvor de skal betale til manden for ikke at blive smidt ud. Det er dog, efter alt at dømme, kun en lille gruppe⁵⁷.

Udenlandske kvinder i prostitution er også ofte sundhedsmæssigt sårbare fordi de mangler information om prævention og sikker prostitutionsadfærd⁵⁸. Uanset at mange af kvinderne både har behov for og ret til at modtage hjælp, modtager de faktisk ikke hjælp.

Kvindernes handlemuligheder begrænses af deres generelt manglende viden om deres rettigheder og muligheder. Hertil kommer at prostitutionsmiljøet er præget af myter. Mange af kvinderne tror at de vil blive ”sendt hjem” (til trods for at de har opholdstilladelse) eller at deres børn bliver fjernet hvis det opdages at de prostituerer sig. De tør derfor ikke henvende sig til offentlige instanser. Kvinderne har ofte oplevet at de ikke kan stole på politi og offentlige myndigheder i deres hjemland og er derfor mistroiske over for enhver form for myndighed. De henvender sig derfor ikke til f.eks. socialforvaltningen hvis de har behov for hjælp, men trækker på deres netværk i stedet. Opsøgende socialarbejdere i prostitutionsmiljøerne gør en stor informationsindsats for at nedbryde myterne og sikre kvinderne den hjælp de har behov for og er berettigede til.

Menneskehandel og kvindehandel

Internationale undersøgelser og migrationsorganisationer har påvist at hvor folk har legale muligheder for at migrere, forekommer tvang sjældent. Omvendt vokser risikoen for at blive udsat for menneskehandel ifølge IOM (International Organisation on Migration) i takt med hvor restriktiv immigrationslovgivningen er i lande med stor efterspørgsel efter billig arbejdskraft og seksuelle ydelser. Migranter kan både være bevidste om at være parate til at løbe en risiko eller uvidende om at forsøget på at nå drømmen om et bedre liv kan ende i risikable situationer. Jo stærkere barrierer der er mellem villig og billig arbejdskraft på den ene side (herunder også til sexindustrien) og efterspørgslen efter en sådan arbejdskraft på den anden, jo større er markederne for organiserede, kriminelle mellemmand: menneskehandlere⁵⁹.

Både kvinder, mænd og børn er udsatte for menneskehandel som af FN⁶⁰ og Europarådet⁶¹ (og EU) betragtes som en krænkelse af menneskerettighederne. Hvad enten de er et afsender-, transit- eller modtagerland, er staterne forpligtede til at iværksætte en helhedsorienteret, koordineret indsats. Det gælder i forhold til at forebygge menneskehandel (både i afsender- og modtagerlande) såvel som til at retsforfølge organiserede, kriminelle menneskehandlere. Og det gælder i forhold til at yde beskyttelse samt social og personlig støtte til personer som har været udsat for menneskehandel⁶².

Som i det øvrige Europa er handel med mennesker til Danmark oftest ensbetydende med handel til prostitution eller såkaldt ”3D-arbejde”⁶³. Menneskehandel til prostitution har tidligere udgjort næsten tre fjerdedele af den kendte menneskehandel i Europa, men afløses i stigende grad af handel med mennesker til arbejde under slavelignende arbejdsvilkår⁶⁴. I Danmark har feministiske og religiøse fortalere, medier og myndigheder dog hidtil overvejende fokuseret på ”kvindehandel til sexslaveri” og handel med børn.

Det vides ikke hvor mange mennesker der i de senere år har været udsat for menneskehandel til Danmark – heller ikke hvor mange kvinder og børn der er handlet til prostitution eller andre formål, f.eks. tiggeri. I perioden fra november 2003 til august 2006 havde 79 kvinder i beskyttelsestilbuddet ”Reden – Stop Kvindehandels” beskyttede opholdssted været udsat for menneskehandel⁶⁵. Endvidere har Red Barnet og Røde Kors kendskab til en gruppe børn som kan være blevet handlet. Der er dog i Danmark, som i det øvrige Europa, et mørketal af kvinder, børn og mænd som har været udsat for menneskehandel. Det er umuligt at sige noget om størrelsen af mørketallet. Dels hersker der stor usikkerhed om definitionen af hvornår en person er handlet, dels kan nogle aktører på området også have interesse i generelt at udpege udenlandske kvinder i prostitution som udsat for menneskehandel.

Der er indgået samarbejdsaftaler mellem politi, sociale myndigheder og sundhedsmyndigheder samt relevante NGO'er for at fremme at kvinder udsat for menneskehandel bliver identificeret så de kan modtage beskyttelse og støtte. Ligeledes er der udbygget et internationalt netværk, bl.a. med NGO'er, i oprindelses- og transitlande for handel med kvinder med henblik på at støtte dem når de bliver hjemsendt.

Lovgivning og handleplaner mod kvindehandel og handel med børn

FNs Konvention⁶⁶ og protokol om menneskehandel, Palermo-protokol⁶⁷, samt straffelovens § 262 a om menneskehandel er retsgrundlaget for bekæmpelse af menneskehandel i Danmark. Straffelovens bestemmelse bygger på definitionen af menneskehandel i Palermo-protokol⁶⁷. For at der er tale om menneskehandel i strafferetlig forstand, må et af de nævnte led i straffelovens § 262 a foreligge (... rekrutterer, transporterer, overfører, huser eller efterfølgende modtager en person, hvor der anvendes eller har været anvendt et af de nævnte straffbare tvangsmidler). Også selvom en kvinde måtte være rejst frivilligt til Danmark for at være i prostitution, kan der være tale om tvang hvis de nævnte midler bliver anvendt her i landet. Grænseoverskridende handel såvel som handel med mennesker internt i Danmark er strafbart. Menneskehandlen skal finde sted med henblik på at udnytte den handlede for at opnå økonomisk vinding.

Udnyttelsen kan ske ved:

- kønslig usædelighed (udnyttelsen skal svare til udnyttelse ved rufferi efter straffelovens § 228),
- tvangsarbejde,
- slaveri eller slaverilignende forhold (foreligger når en person ud fra en konkret vurdering er berøvet sin frihed og er tvunget til at udføre hårdt arbejde), eller
- fjernelse af organer.

Hvis offeret er under 18 år, kan der straffes for menneskehandel selvom der ikke har været anvendt de nævnte tvangsmidler. Det er tilstrækkeligt at der er tale om ”rekruttering, transport, overførsel, husning eller efterfølgende modtagelse af en person under 18 år med henblik på udnyttelse” som nævnt ovenfor. Fra begyndelsen af 2003 til udgangen af 2005 er der gennemført 7 straffesager om menneskehandel i Danmark⁶⁸. Folketinget debatterer ved indgangen til 2007 om der skal indføres et forbud mod køb af seksuelle ydelser hos kvinder handlet til prostitution.

I december 2002 lancerede Regeringen en handlingsplan til bekæmpelse af kvindehandel for perioden 2003-2006. Handlingsplanen blev

i september 2005 suppleret med et tillæg om forebyggelse og bekæmpelse af handel med børn. En ny handlingsplan til bekæmpelse af handel med mennesker er i marts 2007 blevet præsenteret for perioden 2007-2010.

Regeringens handlingsplan til bekæmpelse af kvindehandel var den første i Norden. Den har fokus på forebyggelse af kvindehandel og beskyttelse og hjælp til ofre for kvindehandel. Målet med støtten til ofre har været at udvikle en model for hjemsendelse af kvinder som er ofre for menneskehandel, og som befinder sig i Danmark. Endvidere skal støtten bidrage til at kvinderne bygges op både psykisk og fysisk under et ophold i et sikret beskyttelsestilbud.

Oprindeligt havde kvinden mulighed for at være i beskyttelsestilbuddet i 15 dage (den såkaldte refleksionsperiode) før hun blev sendt hjem. Den meget korte refleksionsperiode blev – efter megen kritik i 2006 – udvidet til 30 dage, og Folketinget har ved udgangen af 2006 besluttet at udvide refleksionsperioden til 100 dage.

Som led i handlingsplanen er gennemført en række aktiviteter til forebyggelse af kvindehandel:

- Annoncer i medierne med information om handlede kvinders vilkår
- Tiltag på Ligestillingsafdelingens hjemmeside
- Seminarer og netværk til opbygning af viden og kapacitet hos de myndigheder og NGO'er som gennemfører handlingsplanen
- Monitorering, vidensindsamling og dokumentation om indsatsen

For at beskytte kvinder udsat for menneskehandel, er følgende blevet gennemført og vil – til dels – blive videreført:

- En hotline for udenlandske kvinder i prostitution, deres kunder, m.fl.
- Opsøgende arbejde blandt udenlandske kvinder i prostitution
- Informationsmateriale til udenlandske prostituerede om deres rettigheder og muligheder i Danmark og om sundhedsmæssige spørgsmål
- Samarbejdsaftaler og samarbejdsstrukturer mellem de danske aktører. Der foregår et nært samarbejde mellem politiet, NGO'er og opsøgende socialarbejdere for at identificere ofre for kvindehandel

- Beskyttelsestilbud og støtte til ofre for kvindehandel på et sikkert opholdssted og på to krisecentre
- Et netværk mellem en række landes ambassader og danske myndigheder
- Et internationalt netværk af NGO'er der kan modtage og støtte kvinderne når de er blevet sendt hjem med henblik på at sikre at kvinderne ikke bliver mødt af bagmændene og solgt igen.

Menneskehandel er i disse år omfattet af stor politisk opmærksomhed og mediebevågenhed i mange lande, og der foreligger utallige rapporter om forskellige aspekter af menneskehandel fra en lang række europæiske og internationale statslige organisationer og NGO'er. Henvisninger til en række af disse rapporter kan findes på Ligestillingsafdelingens hjemmeside samt på Videns- og Formidlingscenter for Socialt Udsattes hjemmesider⁶⁹.

Noter

- ⁴⁹ Skøn baseret på stikprøve i Ekstra Bladets annoncer.
- ⁵⁰ Kongstad og Rasmussen, 2000.
- ⁵¹ Moustgaard og Brun, 2001.
- ⁵² Thorbek et al., 2002.
- ⁵³ Borrits og Rasmussen, 2006.
- ⁵⁴ Tyldum & Brunowskis, 2004.
- ⁵⁵ Spanger, 2000.
- ⁵⁶ Tyldum og Brunowskis, 2004.
- ⁵⁷ Plambech, 2007.
- ⁵⁸ TAMPEP oplysningsmateriale, 1998; PRO-Centrets telefonrådgivning; PRO-Sentret, 2004.
- ⁵⁹ EU-Kommissionens ekspertgruppe om menneskehandel, 2004.
- ⁶⁰ FN's tidligere menneskerettighedshøjkommissær, Mary Robinson.
- ⁶¹ Europarådets konvention om menneskehandel. Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings, 2005.
- ⁶² Se om kompleksiteten i menneskehandelsforbrydelsen i rapporten fra EU-Kommissionens ekspertgruppe om menneskehandel. Report of the Experts Group on Trafficking in Human Beings, 2004.
- ⁶³ Dangerous, dirty and degrading work (farligt, snavset og nedværdigende arbejde).
- ⁶⁴ Jf. Robert Plant, ILO i hans oplæg på EU-kommissionens møde i ekspertgruppen om handel med mennesker, 2004.
- ⁶⁵ Oplyst i Ligestillingsafdelingen: Evaluering af regeringens handlingsplan til bekæmpelse af kvindehandel. COWI. Afrapportering, oktober 2006.
- ⁶⁶ De Forenede Nationers "Konvention mod transnational organiseret kriminalitet" (United Nations Convention against Transnational Organized Crime, 2001) og den tilhørende protokol om handel med mennesker, herunder særligt kvinder og børn (Palermo-Protokollen) er ganske vist ikke en menneskerettighedskonvention, men har et menneskerettighedsperspektiv.
- ⁶⁷ Protokol om forebyggelse, bekæmpelse og retsforfølgning af menneskehandel, særligt handel med kvinder og børn, 2002.
- ⁶⁸ Spørgsmål og svar om handel med kvinder og børn, 2006.
- ⁶⁹ www.lige.dk og www.vfcdudsatte.dk.

Unge og betalt seksuel udnyttelse

Det er strafbart at købe seksuelle ydelser af personer under 18 år. Fænomenet kendes ikke desto mindre. Undersøgelser viser at flere drenge end piger modtager betaling for seksuelle ydelser. Ydelserne byttes for alt fra taletid og mobiltelefoner til mærketøj og penge. Professionelle har ofte den opfattelse at "ungdomsprostitution" hænger sammen med stoffer. Det gør det for en del unges vedkommende, men ikke for alles.

Hvem er de unge?

To store norske og svenske undersøgelser blandt unge i folkeskolen viser at unge der har modtaget betaling for seksuelle ydelser, ikke umiddelbart har en væsentlig anden baggrund end andre unge. Lighederne kan dog skyldes at kun unge i det almindelige uddannelsessystem – ikke unge på institution – deltog i undersøgelserne⁷⁰.

I den svenske undersøgelse havde de unge der havde modtaget betaling for seksuelle ydelser, dog en række personlige og sociale vanskeligheder som gjorde dem sårbare:

- Både drenge og piger var begyndt tidligere med alkohol, havde et større alkoholforbrug end deres jævnaldrende og var begyndt at ryge tidligere og røg mere.
- Begge køn havde debuteret tidligere seksuelt, havde haft flere seksualpartnere end deres jævnaldrende og havde større erfaring med samleje og oralsex.
- Både drengene og pigerne havde i markant højere grad været udsat for seksuelle overgreb begået af både voksne og jævnaldrende, og de havde i højere grad været udsat for andre seksuelle overgreb.
- Begge køn havde et større forbrug af pornografi end deres jævnaldrende, og de lod sig inspirere af pornografisk materiale i forbindelse med egne seksuelle aktiviteter.

Alle skandinaviske undersøgelser viser at andelen af drenge som har modtaget betaling for seksuelle ydelser, er mellem 1,5-3 gange større end andelen af piger. Det er den omvendte situation af fordelingen af voksne kvinder og mænd i prostitution. Én mulig begrundelse kan være at drenge og unge mænd har væsentlig ringere muligheder for at afprøve homoseksuelle lyster end for at få seksuelle erfaringer med piger og unge kvinder. Det er væsentligt vanskeligere at vedgå at have eller afprøve homoseksuelle lyster, og nogle drenge og unge mænd kan derfor indlede – eller presses til – relationer til voksne mænd i et forsøg på at blive bekræftet⁷¹.

Men der er også andre begrundelser – penge er en af dem. En dansk socialpædagog fortæller:

”Jeg blev bedt om at tage fra Sjælland til Fyn for at finde en etnisk dreng på 16 år. I hjemmet var drengen blevet voldsomt og bizart misbrugt af sin far hvilket var kendt af de sociale myndigheder. Han havde været indskrevet i en socialpædagogisk foranstaltning, men var raget uklar med stedets personale og havde forladt foranstaltningen. Han havde ikke noget alternativ til foranstaltningen, hverken blandt familie eller venner, og tog derfor ophold på gaden.

Da jeg fik kontakt med drengen og efterfølgende spurgte til hvordan han havde klaret sig økonomisk, fortalte han at han havde skaffet sig penge til mad, cigaretter, hash osv. ved at tilbyde unge piger og ældre kvinder seksuelle ydelser i deres hjem. Derved fik han også mulighed for at overnatte indendørs”

(Unge og salg af seksuelle ydelser – cases fra døgninstitutionsområdet, PRO-Århus, 2004).

En anden begrundelse kan være at den unge savner det sociale netværk som andre unge har, f.eks. en familie til at hjælpe sig. I den nævnte publikation med cases fra døgninstitutionsområdet fortæller en socialpædagog:

”En etnisk dreng på 15 år havde fra første dag på den sikrede afdeling en ekstremt seksualiserende adfærd over for personalet og de andre unge på afdelingen. Han relaterede ofte begivenheder til noget seksuelt, f.eks. når han truede personalet med ord som ”Jeg knepper dig!” Og når han var frustreret over sin situation (at være låst inde, ikke at have sin frihed til at gå osv.) gik han tæt på personalet og lavede samlejebevægelser op ad os.

Jeg konfronterede ham med min oplevelse af ham og hans adfærd, hvorefter han gik amok og smadrede sit værelse. Han blev askegrå i ansigtet og skreg at han ville ud og have luft, at han ikke kunne trække vejret.

Drengen modtog ind imellem besøg af en dansk mand der gav ham forholdsvis store gaver i form af slik, parfume og penge, hvilket vi som personale undrede os over. Som tiden gik, og drengen fik oparbejdet tillid til os, fortalte han af sig selv at manden kendte andre drenge som han hjalp med at skaffe job og uddannelsespladser. Drengen gav udtryk for at han ikke brød sig så meget om manden, men at han var god at have til at hjælpe med at skaffe job og andre goder. Drengen fik senere mod til at fortælle at der også indgik seksuelle ydelser mellem dem. Der blev indgivet politianmeldelse.”

Sårbare unge

Unge som er udsat for *betalt, seksuel udnyttelse*⁷², er i almindelighed sårbare. Og de har en række problemer der synes at hænge sammen med ikke mindst deres tidlige og mange seksuelle erfaringer – ligesom mange har været udsat for seksuelle overgreb. Samtidig viser undersøgelserne en mindre gruppe unge som også har modtaget betaling for seksuel udnyttelse, men som ikke angiver at have fået problemer af den grund.

Både i Norden og resten af verden stammer viden om karakteren af betalt seksuel udnyttelse af unge helt overvejende fra interviews med voksne prostituerede eller med socialarbejdere som har kontakt med unge der – sammen med en del andre vanskeligheder – har disse erfaringer⁷³.

En dansk bog, *I den grå zone – om betalt sex og prostitutionstruede unge* (af Strårup Søndergaard), indeholder interviews med otte unge i alderen 17-26 år, som har modtaget betaling for seksuelle ydelser i form af samleje, ved at sælge brugte trusser og ved telefonsex⁷⁴. To af pigerne havde fået betaling for samleje før de var fyldt 18 år⁷⁵. Den ene var 17 år og tilmeldt en produktionsskole hvor hun sjældent kom. Hun havde gennem et par år brugt stoffer som hun finansierede ved at have sex med forskellige pushere. Der var tale om en strategi hun havde valgt. Den anden pige var også 17 år. Siden hun var 14 havde hun

mødt sexpartnere via internettet. I perioder havde hun både accepteret tilbud om sex for penge og selv tilbudt seksuelle ydelser for penge. Hun havde sat prisen relativt højt (i forhold til markedsprisen på f.eks. massageklinikker) fordi hun ikke ville være en almindelig (billig) prostitueret, men en "luksusluder".

Betalt sex ikke kun for stoffer

Som led i Justitsministeriets evaluering af virkningen af straffelovens § 223 a blev der bl.a. gennemført en undersøgelse om holdningen til "ungdomsprostitution" blandt socialarbejdere, dommere og politifolk⁷⁶. Kun omkring halvdelen af de interviewede politifolk kendte paragraffen. De interviewede dommere og socialarbejdere oplyste, at de "var bekendte med bestemmelsen, uden dog at have den specielt præsent". En del dommere og politifolk kritiserede bestemmelsen for at være uhensigtsmæssig, fordi den var vanskelig at håndtere efter forsknings- og bevismæssigt. I deres øjne var bestemmelsen udtryk for at man forsøgte at løse et socialt problem ved hjælp af straffeloven. En del socialarbejdere udtrykte i evalueringen bekymring for at kriminaliseringen af kunder der køber seksuelle ydelser af mindreårige, ville betyde at fænomenet ville blive mindre synligt, og at det derfor ville blive vanskeligere at nå de unge gennem opsøgende socialt arbejde. De fleste dommere og politifolk mente at unge "prostituerer" sig fordi de skal finansiere et stofmisbrug, mens en del socialarbejdere opfattede de unges bevæggrunde mere facetteret. De interviewede professionelle havde altså en udbredt opfattelse af at "ungdomsprostitution" hænger sammen med misbrug af stoffer.

Det er en sandhed med modifikationer. Ifølge interviews i november og december 2006 i ungdomsbladet *Tjeck Magazine* optræder flere unge kvinder som chat-prostituerede for at få råd til dyrt mærketøj. Maria, 18 år og studerende, har tilbudt sex mod betaling siden hun var 16. Til *Tjeck Magazine* fortæller Maria hvordan hun "sælger" et samleje eller oralsex for mellem 500 og 2.500 kr. og oplever seancen som klam, men gør det igen og igen ved udsigten til at kunne købe smart tøj og make-up. Hun opfatter pengene som beskidte og skynder sig at omsætte dem så det er endnu ikke lykkedes hende at spare op. Hun begyndte fordi en veninde tilskyndede hende.

"Det er for at blive bekræftet" siger hun som forklaring på at hun modtager penge for sex. Pengene er gode og bevidstheden om at hun bare kan logge ind på chatten og skrive "Ung pige mangler penge," og så skaffe dem, giver hende tryghed. Hun er blevet afhængig af at kunne købe det moderigtige tøj.

"Jeg tror først jeg stopper når min familie har fundet den mand jeg skal giftes med. Så tager han sig af det hele. Festen, brylluppet, brudekjolen. Han får alle vores penge. Dem skal han styre."

Men hvis han på et tidspunkt agter at prioritere en vaskemaskine eller en ny bil over hendes forbrug af mærketøj – "Så vil jeg nok begynde igen" som hun siger.

"Jeg ser det som et job. Jeg ved godt jeg bør bruge kondom hele vejen igennem i byen. Måske kan jeg blive gravid hvis han er uforsigtig eller drypper undervejs? Jeg kunne godt tænke mig at vi havde fået noget mere seksualundervisning."... "Jeg er udlænding, og udenlandske mænd vil helst have en jomfru. En mand er en tyr, han er cool og styrer det hele, mens en pige er luder. Det er dobbeltmoralsk. Jeg ved det. Du kan godt sige at jeg laver en slags oprør."

Også for stoffer

I forbindelse med undersøgelsen "Betalt, seksuel udnyttelse af socialt udsatte unge" (Sørensen og Nørrelykke, 2006) fortæller en socialpædagog:

"En 14-årig pige stikker af fra institutionen og er væk i 2 dage. Hun fortæller, da hun vender tilbage til institutionen, at hun har boet hos nogen og været med til en fest i et hus der er kendt som et sted hvor der bliver solgt stoffer. Hun har ikke været sammen med nogen af dem, siger hun. Personalet tager derud og taler med dem som er der. De fortæller hvad pigen har lavet, mens hun var der, at hun kyssede lidt på den ene, og en time senere sad hun tæt med en anden, og senere gik hun ind på værelset sammen med en tredje. Den kvindelige pædagog gør dem opmærksomme på at det er strafbart for dem at have sex med hende fordi hun kun er 14 år. Pædagogen siger til dem at de jo kører en forretning der, og hvis de fortsætter med at lukke børn ind fra institutionen, vil politiet komme derud, og det vil forstyrre forretningen for dem. Hun laver en aftale med nogle af fyrene om at de ringer til insti-

tutionen når pigen ringer på hos dem, så personalet kan komme ud og hente hende. Det sker også kort tid efter. Og i en periode henter personalet pigen med jævne mellemrum. Fyrene er tilsyneladende glade for at gøre noget godt. Efter nogen tid finder pigen andre huse hvor hun kan komme ind, hvor der er stoffer og hvor hun har sex med dealerne. Hun fylder i mellemtiden 15 år⁷⁷.

For at få mere konkret viden fra unge selv om deres erfaringer med betalt, seksuel udnyttelse, er der som led i Regeringens handlingsplan, *Et andet liv*, taget initiativ til at igangsætte en spørgeskemaundersøgelse blandt unge på døgninstitutioner i foråret 2007. Målet er at undersøgelsen skal kunne give viden om de processer der medvirker til at nogle unge får erfaringer med at modtage betaling for seksuelle ydelser. Hvilke vilkår og hvilke hændelser i de unges liv har betydning forud for, under og efter udnyttelsen? Hvad foregår der i relationen? Undersøgelsen skal desuden belyse hvorfor de unge holder op med at modtage penge for sex. Endelig håber man at få viden om årsagerne til at så relativt mange drenge, i forhold til piger, har erfaringer med betalt, seksuel udnyttelse og viden om hvem der køber sex af unge under 18 år.

Lovgivning og handleplaner om indsatsen for unge

Forbud mod køb af sex af børn og unge

Efter straffelovens § 223 a er det strafbart som kunde at købe seksuelle ydelser af personer under 18 år. Straffen er bøde og fængsel i indtil 2 år⁷⁸. Fra bestemmelsen blev indført i 1999 og til udgangen af 2006 er der dog kun rejst 13 sigtelser for overtrædelse af forbuddet⁷⁹.

Straffelovens forbud sigter på at beskytte børn og unge mod tilbud om at indgå i seksuelle forhold mod betaling. Bestemmelsen skal ses i sammenhæng med straffelovens § 222, hvorefter det er strafbart at have samleje med et barn under 15 år. Det er en yderligere skærpende omstændighed at have samleje med et barn under 12 år. I den meget omtalte "Tønder-sag", hvor en far mod betaling har ladet en række mænd have sex med sin 10-11-årige datter, var der ikke bare tale om betalt, seksuel udnyttelse af en person under 18 år. Mændene har begået et seksuelle overgreb mod et barn under skærpende omstændigheder.

Barnet eller den unges adfærd er i øvrigt uden betydning for om kunden kan straffes, hvis han har kendt barnets eller den unges alder.

Straffelovens krav om at en person der betaler for en seksuel ydelse, skal have været "kunde", begrænser beskyttelsen af børn og unge. Både den svenske og norske straffelov sigter, i modsætning til den danske, på at beskytte unge mod enhver form for betalt, seksuel udnyttelse. Ved ikke at stille krav om et kundeforhold, opnås at f.eks. personer som huser og finansierer dagligdagen for en mindre-årig mod at hun eller han stiller sig til rådighed seksuelt, også kan straffes. Det er ikke tilfældet efter den danske straffelov. Både i det oprindelige lovforslag og i en senere ændring fremhæves at betaling for seksuelt samkvem, f.eks. i form af bolig, mad og tøj, betyder at personen normalt ikke kan karakteriseres som "kunde". Erfaringer fra opsøgende socialt arbejde og fra døgninstitutioner for børn og unge viser imidlertid at nogle sårbare unge, som er løbet bort eller er blevet smidt ud fra hjemmet eller fra en døgninstitution, i perioder reelt er uden daglig forsørgelse. Som overlevelsesstrategi tager nogle imod husly, erkendtligheder og/eller naturalier til gengæld for blandt andet seksuelle ydelser.

I tillægsprotokollen til FN's konvention om barnets rettigheder, Børnekonventionen om salg af børn, børneprostitution og børnepornografi, artikel 2 – som Danmark har tiltrådt – og i Rådet for den Europæiske Unions Rammeafgørelse, artikel 2, er der heller ikke en begrænsning i beskyttelsen af børn og unge. Både tillægsprotokollen til Børnekonventionen og EU's rammeafgørelse⁸⁰ taler om "betaling eller vederlag" for seksuelle aktiviteter (tillægsprotokollens artikel 2, pkt. a) og om "at der gives penge eller andre former for aflønning eller erkendtlighed" (EU-rammeafgørelsen artikel 2, litra ii).

Nationale handlingsplaner

Siden 1996 har der været internationalt fokus på betalt, seksuel udnyttelse af børn og unge. Der er blevet gennemført to verdenskongresser om "kommerciel, seksuel udnyttelse af børn" (Stockholm 1996 og Yokohama 2000), og en række lande (heriblandt Danmark) har forpligtet sig og udarbejdet handlingsplaner på området. Anbefalingerne fra de to kongresser er blandt andre at nationale handlingsplaner mod "kommerciel, seksuel udnyttelse" skal omfatte betalt, seksuel udnyttelse, børnepornografi og handel med børn til disse formål.

Justitsministeriet og Socialministeriet udsendte i 2003 "Regeringens handlingsplan om bekæmpelse af seksuelt misbrug af børn". Danmark valgte at indarbejde mindreåriges deltagelse i prostitution, pornografi og menneskehandel i en mere overordnet handlingsplan om seksuelt misbrug, hvilket indebærer en risiko for at betalt, seksuel udnyttelse forsvinder i det videre begreb *seksuelt misbrug*⁸¹.

I 2005 blev Regeringens handlingsplan om bekæmpelse af kvindehandel udvidet med et tillæg om forebyggelse og bekæmpelse af handel med børn. Tillægget retter sig mod børn der er ofre for handel med seksuel udnyttelse for øje, og fokuserer på støtten til ofrene og på forebyggelse af handel med børn.

Regeringens handlingsplan, *Et andet liv*, fra 2005 foreslår flere initiativer til at forebygge prostitution blandt udsatte unge. Planen peger blandt andet på behovet for en undersøgelse af omfanget og karakteren af betalt, seksuel udnyttelse af udsatte unge, jf. ovenfor. Regeringens handlingsplan foreslår også at det pædagogiske arbejde i døgninstitutioner opkvalificeres med hensyn til i det daglige arbejde også at rumme temaet betalt, seksuel udnyttelse af unge. Det kan blandt andet ske ved, som udgangspunkt, at uddanne personalet til at tale med unge om sex. I forbindelse med handlingsplanen er der afsat en pulje penge til psykologbehandling af udsatte unge som er, eller har været, på vej ind i prostitution.

Sociale indsatser for udsatte unge

Det tidligere PRO-Center gennemførte i hhv. 2000 og 2001 to undersøgelser der viste at emnet *betalt, seksuel udnyttelse* ikke optræder som tema i det pædagogiske arbejde på døgninstitutioner og opholdssteder, og at kommunerne generelt overser problemer forbundet med unge der kommer i berøring med prostitution.

Fire kommuner og amter har dog haft sociale indsatser direkte eller indirekte med det formål at forebygge at unge får erfaringer med betalt, seksuel udnyttelse og på længere sigt bliver fastholdt i prostitution. De har også tilbudt rådgivning og vejledning til unge som allerede har sådanne erfaringer.

For at styrke det forebyggende, opsøgende arbejde blandt unge, gennemførte *Helsingør Kommune* fra 2003 til 2005 et socialpædagogisk pige-projekt med støtte fra Socialministeriet. Projektet "Vilde hjerter"

rettede sig mod 10-12 piger mellem 12 og 18 år med en uhensigtsmæssig adfærd der omfattede kriminalitet, misbrug og signaler om særlige sociale vanskeligheder, og mod piger som lod sig socialt prostituere⁸² for at opnå "kærlighed, omsorg og anerkendelse". Formålet var at iværksætte direkte tiltag over for de udsatte og normoverskridende piger som det normale, sociale system ikke magtede at samle op og rumme. Projektet skulle desuden medvirke til systematisk kvalitetsudvikling og -sikring i forhold til allerede kendte og eksisterende metoder i arbejdet med udsatte, unge piger. Projektet blev evalueret som meget succesfuldt, både med hensyn til de konkrete pædagogiske indsatser og til udvikling af metoder med henblik på forankring af indsatserne⁸³.

Københavns Kommune har gennem en årrække været opmærksom på betalt, seksuel udnyttelse. Institutionen *Tjek-Punkt* har siden 1993 beskæftiget sig med problemet. Tjek-Punkt's formål er at bygge bro mellem marginaliserede unge og det sociale og sundhedsmæssige system og at (gen)etablere en brugbar relation mellem hjælpeapparatet og de mest socialt belastede unge op til 20 år. Målet er at yde relevant hjælp til den enkelte unge. Den pædagogiske indsats består hovedsageligt i opsøgende arbejde, bl.a. blandt unge på Christiania og i stofmisbrugs- og prostitutionsmiljøet på Vesterbro. Desuden har Tjek-Punkt et butiklokale hvor de unge kan komme direkte fra gaden og få støtte. Nøgleordene i Tjek-Punkt's arbejdsprincipper er: frivillighed, anonymitet og medinddragelse, både i det opsøgende arbejde og i sagsarbejdet.

VFC Socialt Udsatte og det tidligere PRO-Vejle gennemførte i 2003-2004 et "Metodeudviklings- og forebyggelsesprojekt vedrørende unge og prostitution i *Vejle Amt*". Det overordnede mål med projektet var at forebygge at anbragte børn og unge samt unge i Vejle Amt fik erfaringer med salg af seksuelle ydelser. Et andet formål var at give ansatte inden for det sociale arbejde på børne- og ungeområdet redskaber til at tænke "salg af seksuelle ydelser" ind som en del af nogle unges livserfaring. Det var også et mål at give socialarbejderne tilstrækkelig viden om prostitution til at de fremover vil være i stand til at handle hensigtsmæssigt – både på baggrund af en mistanke om at den unge er involveret i betalt sex og på baggrund af en reel viden om at det sker. Erkendelsen var at socialarbejdere skal have mere viden for at kunne forebygge, rådgive og handle i forhold til unge der er involveret i betalt sex.

Det tidligere modelprojekt PRO-Århus har også tilrettelagt aktiviteter for professionelle inden for arbejdet med børn og unge i *Århus Amt*. Også her var hensigten at sætte professionelle i amtet i stand til at håndtere unges uhensigtsmæssige, seksuelle relationer for at forebygge at de unge involverer sig i prostitutionslignende forhold. Der blev også i den sammenhæng arbejdet på en permanent forankring af forebyggelse af prostitution ved at øge de professionelles opmærksomhed og kvalificere deres pædagogiske redskaber i det sociale arbejde med udsatte unge.

Kvalificering af personale på døgninstitutioner

I 2006 udgav VFC Socialt Udsatte en rapport baseret på 12 gruppeinterviews med personale på døgninstitutioner og socialpædagogiske opholdssteder om handlemuligheder i arbejdet med at forebygge betalt, seksuel udnyttelse af unge⁸⁴. Interviewene peger på en række forskellige problemstillinger i relation til socialt udsatte unge der er i risikozonen for – eller allerede har prøvet – at blive udsat for betalt, seksuel udnyttelse. Rapporten opregner en række punkter som personalet på institutionerne bør være opmærksomme på i forhold til denne gruppe af unge:

- Problemstillingen er kendt på alle institutionerne, men interviewene giver ikke eksempler på pædagogiske redskaber der kan anvendes til at bearbejde problemstillingen.
- Personalegrupperne er primært opmærksomme på piger der udsættes for betalt, seksuel udnyttelse, mens en del er overraskede over at undersøgelser viser at det primært er drenge der udsættes for betalt, seksuel udnyttelse.
- Ingen af institutionerne har nedskrevne beredskaber eller retningslinier for det pædagogiske arbejde med betalt, seksuel udnyttelse.
- Personalet kobler betalt, seksuel udnyttelse sammen med piger der har været udsat for seksuelle overgreb, og som har en seksualiseret adfærd.
- Drengenes seksuelle erfaringer og forestillinger indgår ikke som et indlysende samtaleemne i den pædagogiske indsats.
- Der er en tendens til at personalet betragter pigers seksuelle relationer som problematiske, mens drengenes seksuelle relationer ses som en uproblematisk del af deres seksualitet.

- Personalet har sjældent fokus på drengene og taler sjældent på tomandshånd med dem om seksualitet.
- Personalet er klar over at drengene ikke i samme grad som pigerne kan formulere deres følelser og beskrive oplevelser sprogligt. På trods af det, arbejder personalet ikke med drengenes måder at reflektere over seksuelle emner og erfaringer.
- Personalet peger på at flere af de unge der udsættes for betalt, seksuel udnyttelse, kommer fra hjem hvor det seksuelle udspiller sig åbenlyst, og hvor den unge tillægges en udviklet seksualitet selvom den pågældende er under den seksuelle lavalder.
- Flere af de unge indgår i relationer der involverer sex med andre unge. Personalet oplever i den forbindelse at de unge går på kompromis med deres egne behov.
- Seksuelle relationer indgår ofte i de unges magtrelationer i og uden for institutionerne. Selvom personalet flere gange beskriver seksuelle chikanerier og overgreb, problematiseres disse kun i begrænset omfang i interviewene.
- De unge bruger ord som kærester, venner og kammerater anderledes end de voksne, f.eks. kan de unge have seksuelle relationer i forhold de beskriver som kammeratskaber.
- Flere af de unge bruger et vulgært eller direkte nedsættende sprog når de taler om sex. Flere steder har personalet og de unge behov for at udvikle et nyt, fælles sprog.
- Den individuelle tilgangsvinkel betyder at det generelt er den unge der skal tage initiativ til samtaler om sex.
- Personalet har sjældent kendskab til hvad de unge foretager sig på internettet. Personalet fortæller at de har begrænsede kompetencer til at undersøge og spørge ind til de arenaer og sociale kontakter som de unge frekventerer på internettet.
- Flere personalegrupper efterlyser kurser eller lignende der kan skærpe deres kompetencer i samtaler om seksualitet og betalt, seksuel udnyttelse.

Rapporten bekræfter behovet for at kvalificere det pædagogiske arbejde på døgninstitutioner og andre steder der arbejder med udsatte unge – med hensyn til at arbejde med betalt, seksuel udnyttelse. Endvidere

viser den at personalet har behov for at blive uddannet til at tale med unge om sex.

Det norske Barne- og Ligestillingsdepartementet udgav i 2006 en faglig vejledning til personale i den sociale sektor, *Ungdom som selger eller bytter sex*⁸⁵. Vejledningen handler om hvordan pædagoger og andre professionelle mest hensigtsmæssigt kan møde unge der har været involveret i salg eller bytte af sex. Ud over en oversigt over den eksisterende viden på området, giver vejledningen konkrete og praktiske råd og stiller en række etiske spørgsmål til overvejelse og diskussion på institutioner osv.

Handel med børn til betalt seksuel udnyttelse

Handel med børn under 18 år er omfattet af straffelovens § 262 a, hvad enten der er tale om handel til prostitution eller til andre former for udnyttelse, f.eks. tyveri eller ulovligt arbejde. I Danmark har der især været fokus på unge som har været handlet til prostitution. Red Barnet og Røde Kors har været i kontakt med 13 børn, under 18 år, som organisationerne vurderer kan have været handlet. De to organisationer skønner, i lighed med internationale organisationer, at mørketallet for handel med børn er ”stort”. At give et skøn over omfanget af handel med børn til betalt, seksuel udnyttelse er umuligt. Som led i forebyggelsen af handel med børn foregår der en kortlægning af omfanget af denne handel.

Indikatorer på at et barn kan være handlet⁸⁶:

- At barnet ankommer til landet på omkring samme tid som andre børn af samme nationalitet
- At deres rejse er systematisk organiseret
- At man oplever at børnene ikke ønsker at fortælle sandheden om hvordan og hvorfor de er kommet
- At barnet ikke har papirer som pas, billet, osv.
- At barnet ikke på forhånd har vidst hvad formålet med rejsen var
- At barnets historie virker indstuderet

Red Barnet og Røde Kors har – sammen med ”Reden – Stop Kvindehandel” og Københavns Kommunes institution Tjek-Punkt – ansvaret for den praktiske gennemførelse af tillægget til Regeringens handlings-

plan vedrørende handlede børn. Børn der er handlet, skal ifølge handlingsplanen have udpeget en værge. Værgen skal, i samarbejde med de nævnte samarbejdspartnere, udarbejde en handlingsplan for barnet og sørge for at barnet bliver anbragt på et egnet værested der kan danne grundlag for en sikker fremtid i hjemlandet eller i Danmark, og som kan sikre at barnet ikke bliver handlet igen. Et barn kan ifølge handlingsplanen ikke sendes hjem før værgen står inde for at barnet vil få en ansvarlig modtagelse i hjemlandet. Det gælder dog ikke tilfælde hvor det er politiet der effektuerer udlændingeloven ved at sende barnet ud af landet.

I 2006 faldt den første dom om handel med en mindreårig (17-årig) slovakisk pige til prostitution i Danmark. De to tiltalte blev idømt henholdsvis ti måneders og seks måneders fængsel for menneskehandel, frihedsberøvelse og ulovlig tvang.

Udviklingen i handelen med børn bliver løbende diskuteret i det Nationale Netværk mod Handel med Børn som blev etableret i 2004 og består af en række organisationer og offentlige myndigheder. Endvidere er samarbejdsaftaler mellem politi, social- og sundhedssystem og relevante NGO'er udvidet til også at gælde børn, og det eksisterende internationale netværk udvides til også at omfatte danske og internationale børneorganisationer.

Noter

- ⁷⁰ To store spørgeskemaundersøgelser gennemført blandt elever i det almindelige skolesystem i Norge, Pedersen & Hegna, 2000, og Sverige, Svedin & Priebe, 2004.
- ⁷¹ Pedersen & Hegna, 2000.
- ⁷² Begrebet "betalt, seksuel udnyttelse" er forklaret i indledningen s. 27.
- ⁷³ Ennew, 1996.
- ⁷⁴ Straarup Søndergaard, 2004.
- ⁷⁵ Muligvis har flere af de interviewede erfaringer med at modtage betaling for seksuelle ydelser, men i flere af interviewene fremgår alderen ikke tydeligt.
- ⁷⁶ Lautrup, 2002.
- ⁷⁷ Casen er en sammenskrivning på baggrund af gruppeinterviews med socialpædagoger på døgninstitutioner og socialpædagogiske opholdssteder i den nævnte undersøgelse. Undersøgelsen findes på www.vfcudsatte.dk.
- ⁷⁸ Se om relevante paragraffer i bilag 1.
- ⁷⁹ Telefonisk oplysning fra Rigspolitechefens kommunikationsafdeling.
- ⁸⁰ De Forenede Nationer, 2000 (artikel 2); Det Europæiske Råds Rammeafgørelse 2002/629/RIA af 19/6 2002 om bekæmpelse af menneskehandel.
- ⁸¹ Sverige og Norge har valgt at udarbejde en specifik plan for "kommerciel, seksuel udnyttelse".
- ⁸² Projekt "Vilde Hjerter" arbejder med en bredere definition af prostitutionsbegrebet end VFC Socialt Udsatte.
- ⁸³ Evaluering af projekt "Vilde hjerter," SSKP Helsingør kommune, februar 2006.
- ⁸⁴ Sørensen og Nørrelykke, 2006.
- ⁸⁵ Hegna, 2003.
- ⁸⁶ Oplyst i Ligestillingsafdelingen: Evaluering af regeringens handlingsplan til bekæmpelse af kvindehandel. COWI. Afrapportering, oktober 2006.

Prostitutionslivet

Kvinder i prostitution lever meget forskellige liv. En mindre gruppe opfatter sig som professionelle og klarer sig forholdsvis godt. En større gruppe lider i forskellig grad af både psykiske, fysiske og social følger af prostitutionen. En del bærer angst, depression og skadet seksualitet og lavt selvværd med sig fra barndommen, og selvom nogle prostituerede glæder sig over at være dygtige og effektive prostituerede, er prostitutionslivet i længden nedslidende og socialt marginaliserende. Mange prostituerede lever i kanten af samfundet, er ensomme og konstant angst for at blive afsløret. Dem, der klarer sig bedst, er kvinder, der har et klart mål med at gå ind i prostitution.

Forskellige liv

Kvinder i prostitution lever meget forskellige liv og deres erfaringer med prostitution er meget forskellige. Det viser en stor, anerkendt, hollandsk undersøgelse om prostituerede og prostitutionens følger-virkninger⁸⁷. Vanwesenbeecks undersøgelse søger at forklare hvorfor nogle kvinder tilsyneladende har et forholdsvis godt liv i prostitution, mens andre får svære skader af prostitutionen. Skønt Vanwesenbeecks undersøgelse ikke er blevet afprøvet i Danmark, er der belæg for at antage at den afspejler generelle tendenser. Informationer i flere danske undersøgelser og fra opsøgende, socialt arbejde i prostitutionsmiljøer herhjemme svarer til de hollandske resultater.

Vanwesenbeecks undersøgelse viser at:

- Cirka en fjerdedel af kvinderne klarede sig forholdsvis godt. Deres helbred var bedre end hos en kontrolgruppe af kvinder uden prostitutionserfaringer. Kvinderne i denne gruppe trives med at sælge sex og "feel and act like professionals"⁸⁸.

- En anden fjerdedel af kvinderne led af svære følger og var stærkt negative over for at sælge seksuelle ydelser. Det kom til udtryk gennem en dårlig fysisk og psykisk tilstand. De tog mange chancer og løb store risici i prostitutionen, f.eks. krævede de ikke konsekvent brug af kondom.
- Endelig udgjorde en sammensat mellemgruppe halvdelen af kvinderne. De havde meget forskellige oplevelser i prostitutionen. Trods store forskelle blandt kvinderne, var den samlede gruppes helbreds-mæssige tilstand dog dårligere end en kontrolgruppes.

Kvinderne i den første gruppe af prostituerede ser ikke sig selv som ofre. ”Vi er en gruppe prostituerede kvinder der trives fint ved at arbejde. Vi trives med vores arbejde ligesom gennemsnitsdanskeren på godt og ondt trives med sit arbejde. Som prostitueret leverer jeg en service-ydelse. Jeg bruger min krop, og det har jeg har det fint med”⁸⁹. Disse kvinder kender og anerkender risici og skadevirkninger af prostitution, men ønsker at blive anerkendt som kvinder med dømmekraft og se deres selvbestemmelsesret og rettigheder som prostituerede respekteret, uanset deres baggrund for at være i prostitution og andres moralske syn på prostitution⁹⁰.

Mange prostituerede i de to sidstnævnte grupper lever med lavt selv-værd, angst og depression, beskadiget seksualitet og andre psykiske gener. Disse tilstande kan være følger af prostitutionen, men kan også være opstået før starten i prostitution. Derfor er det vanskeligt at adskille symptomer der er følger af prostitution fra eventuelle traumer eller andre psykiske skader fra barndommen der eventuelt er blevet forværret under prostitutionen. Livet i prostitution indebærer i sig selv udsathed.

Nikki var i prostitution i 2 år. Hun fortæller:

”Fælles for de piger jeg har mødt i branchen – mig selv inklusive – var at vi alle havde en uendelig mangel på selvværd. Uanset vores facader – og med tiden voldsomme lede ved mændene – fik vi også megen bekræftelse. Vi blev overdænget med komplimenter, og et eller andet sted voksede vi ved at være fysisk attraktive og være lige præcis dét på lagnet som de fleste mænd drømmer om. Men igen: Det er en kortvarig og dyrt købt selvværdsfølelse. Leden vokser gradvis og viser

sig tydeligere og tydeligere. Man fastholder sig selv i en illusion om at man kun var god nok som luder når man ikke kunne relatere til mænd i sit privatliv længere. Det var en nedadgående spiral” (Nikki, 2000).

Risici og følger for den enkelte

Følger af prostitution veksler fra person til person afhængigt af individuelle forhold. Seksuelle og psykiske skader er ikke mekaniske følger af prostitution og kan ikke henføres til én enkelt årsag. Skaderne opstår i samspil med personens øvrige sociale og individuelle livsbetingelser og -vilkår.

Den prostitutionsform, den prostituerede kvinde befinder sig i på et givent tidspunkt, kan for eksempel influere på hvor udsat hun er for at få skader⁹¹. Det spiller også ind hvor længe hun har været i prostitution.

Om at sætte grænser og få krænket grænser

Evnen til at sætte grænser, og til at opretholde og beskytte sine personlige grænser, er det de fleste kvinder i prostitution nævner som væsentlig for at kunne holde til prostitutionslivet. Det er også afgørende for om – og i hvilken grad – en prostitueret pådrager sig psykiske skader af prostitution idet grænsekrænkelser – krænkelser af personlige grænser – medfører store psykiske belastninger og forsvar⁹². Mange må lære at sætte grænser undervejs, f.eks. Eva:

”Det kan somme tider være svært at sætte grænser, og det er ikke altid lige let at forklare hvorfor det lige netop er svært med ham og ham, men der er altså nogen kunder der skal skubbe én ud over de grænser man troede, man havde. Det er helt sikkert at man bliver nødt til at have grænser. Man kan lave enkle regler som de ikke må overskride. Man bliver krænket hvis de ikke holder sig inden for grænserne, og så bliver man vred” (Bertelsen og Bømler, 2004).

Med til ambitionen om at være en god prostitueret hører den værdighed der følger med at overholde de grænser kvinden har sat for sig selv. Dette har været en fast regel blandt prostituerede på massageklinikker. Adskillige beretninger tyder dog på at denne regel måske er ved at skride.

”Da Kiki lå på sengen, var han begyndt at bore sine fingre op i hende selvom det er en af de strengeste regler på et bordel: Ingen fingre i pi-

gens skede og anus. Da han senere lå oven på Kiki og kneppede hende, overskred han en anden regel: Han prøvede på at kysse hende. Det er noget af det mest ubehagelige at en kunde prøver at kysse én. Jeg ved godt at der er flere og flere piger der tilbyder kys mod ekstra betaling eller for at tiltrække kunder, men de fleste af os vil ikke kysses. De kan få vores kroppe, vore kusser, vores ben og balder. Men vores ansigter skal de holde sig fra” (Blondanett, 2005).

I den danske massageklinikundersøgelse beretter knap en tredjedel af kvinderne at de ”delvis ikke” eller ”altid ikke” er i stand til at opretholde deres personlige grænser i forhold til kunderne. Flertallet svarer altså at de er i stand til at opretholde deres grænser. Alligevel fortæller over 90 % af kvinderne om skader de har som følge af prostitutionen⁹³.

Coping

Mange prostituerede benytter en tilbagetrækningsteknik i prostitutionen, en teknik der indebærer at de trækker sig psykisk under den seksuelle akt og kun er fysisk til stede. Man taler om at kvinderne udvikler en ”coping strategy”⁹⁴ – en overlevelsestrategi – i et forsøg på at beskytte sig mod at blive følelsesmæssigt involveret i kunderne⁹⁵.

Den psykiske tilbagetrækning under det seksuelle forhold er et værn, men kan også forårsage skader. Angst for følelsesmæssig nærhed og intimitet kan være direkte forbundet med teknikken. Har en prostitueret anvendt en tilbagetrækningsteknik gennem længere tid, kan det blive vanskeligere og vanskeligere for hende selv at styre tilbagetrækningen.

I en artikel i magasinet *Tjeck Magazine* fortæller den 23-årige Signe om hvordan hun i dén grad fortrænger virkeligheden i prostitution – de mænd, hun er sammen med – at hun bagefter ikke er i stand til at huske hvordan de ser ud. Hun, der blev voldtaget som yngre og lider af depression, mener selv at der er tale om en ”forsvarsmekanisme”. Hun siger:

”Skulle jeg tælle hvor mange kunder jeg har haft, ville jeg ikke kunne gøre det for jeg kan simpelthen ikke huske dem. Til gengæld kan jeg fortælle hvad jeg har fået at spise til aften hele ugen.”

Evnen til at opretholde en distance til kunderne vil ofte have en umiddelbart positiv virkning. Distancen og den psykiske afkobling kan imidlertid også betyde at kvinden fornægter sine eventuelle problemer

eller skyder dem væk. Vanskeligheder med at forbinde sex og kærlighed – manglende lyst til sex og manglende evne til at hengive sig til en partner er almindelige følger af prostitution. Prostitutionen rammer således ikke sjældent kvinderne på deres personlige seksualitet.

”Når de befinder sig i prostitutionsakten, er det ligesom hovedet er skruet af. De ligger og kigger op i loftet og skal huske at pruste og stønne – for at signalere til kunden hvor dejligt det er. Samtidig ligger hun måske og løber sin indkøbsseddel igennem i hovedet – jeg skal lige huske at sige det og det til pædagogen ovre i børnehaven ... så lige hånden ned for at tjekke at kondomet sidder rigtigt. Kvinden har udlejet sin krop i de her minutter. Når hun kommer hjem til kæresten skal hovedet skrues på igen. Det er svært så mange prostituerede kommer til at behandle kæresten ligesom kunderne. Nu gør jeg det og det – så kommer han hurtigere. Og deres egen seksualitet tager også skade. De får svært ved at hengive sig. Svært ved at få orgasme. Og lige pludselig tager de sig i at ligge og fake – ligesom med kunderne. Mange af dem siger at de bare gerne vil ligge i ske. Fri for krav. Bare være sammen med en der holder af dem. De vil egentlig gerne bare have lidt ro og omsorg” (Socialfaglig konsulent Jette Heindorf, Kompetencecenter Prostitution).

Mange kvinder holder kortere eller længere pauser fra prostitution som en del af en ”coping-strategi”. Kun få mandlige prostituerede holder – oftest kortere – pauser. De kan have behov for at holde fri fra kunderne eller har i en periode en kæreste som ikke kender til prostitutionen. Når parforholdet er opløst, vender de umiddelbart efter tilbage til prostitutionen. Det kan være fordi behovet for penge trækker eller at de genoptager en ”social aktivitet” som tidligere har fyldt en del af deres hverdag.

Vold

Hjemløse og stofmisbrugende prostituerede er oftere end andre prostituerede udsat for vold. I en dansk undersøgelse angiver 95 % af de stofmisbrugende kvinder at de har været udsat for vold én eller flere gange. Knap 60 % af kvinderne i øvrigt havde været udsat for vold eller trusler om vold i prostitution – ofte fra kunder. 30 % havde været udsat for voldtægt. De stofmisbrugende prostituerede var de mest ud-

satte idet omkring to tredjedele af dem, mod knap en femtedel af de øvrige, havde været udsat for voldtægt. En del fortalte om ydmygelser, verbal chikane, trusler og lignende psykisk vold. En prostitueret forklarede:

”Du skal jo hele tiden være forberedt på at han pludselig kan give dig en knytnæve. Du skal aldrig stole på kunden” (Bjørnholk, 1994).

I massageklinikundersøgelsen havde 9 af 10 kvinder oplevet brud på aftalen om den seksuelle ydelse, f.eks. havde kunder – uden for aftalen – forsøgt at kysse dem. De fleste havde mod deres vilje oplevet at blive penetreret med en finger i skeden eller enden af en kunde, og to tredjedele havde været udsat for at kunden prøvede at tage kondomet af. Færre af kvinderne havde været udsat for at kunder havde brugt skældsord, trusler eller har anvendt fysisk vold. 7 % havde været udsat for voldtægt.

Kun 15 % af kvinderne i undersøgelsen havde anmeldt en kunde til politiet for vold. Det var typisk kvinder der havde været i prostitution længere end fem år. Kvinder i prostitution går i almindelighed ikke til politiet når de har været udsat for overgreb. Det forklarer det lave antal politianmeldelser⁹⁶. Der er flere årsager til de prostitueredes tilbageholdenhed. Mange ønsker ikke at træde frem som ”prostituerede.” En anmeldelse kan betyde at en kvinde står anført som prostitueret i politiets journaler med risiko for at hun får sit eventuelle dobbeltliv afsløret. Mange prostituerede nærer desuden en udpræget mistro til ”systemet” og dets repræsentanter og tror at de ikke vil blive taget alvorligt – eller har måske erfaret det ved tidligere lejligheder. Der er derfor al mulig grund til at antage at antallet af politianmeldelser for vold eller voldtægt er væsentligt lavere end det reelle antal overgreb på prostituerede.

De fleste massageklinikker og prostituerede på escort har sikret sig mod ”psykopater” ved aftaler med kærester, veninder, chauffører osv. Jackie Siwens fortæller om den angst der følger de fleste prostituerede.

”Alligevel ville jeg lyve hvis jeg påstod at angsten for at løbe ind i en psykopat ikke lå dybt i os alle sammen. Det skete jo at en kollega blev voldtaget eller overfaldet – i værste fald myrdet. Når det skete løb angsten langs husmurene i alle gader, og vi gik ud i natten med alle sanser i højeste beredskab. At holde op med at arbejde end ikke overvejede vi. Derimod fulgte vi intenst med i politiets jagt på gerningsmanden og

åndede lettede op når han blev fanget. Så levede vi ubekymret videre og glemte alt om farlige mænd, lige indtil en eller anden idiot slog til igen” (Siwens, 1998).

Sexsygdomme og gener i underlivet

Det er en udbredt myte at prostituerede smitter andre med sexsygdomme, herunder hiv og aids. Blandt prostituerede i de vestlige lande er antallet af hiv-smittede – i modsætning til hvad der er tilfældet for mange udviklingslande – generelt lavt eller endog meget lavt. Kvinder i prostitution i Danmark er generelt ikke mere udsat for smitte med hiv eller andre sexsygdomme end andre borgere, medmindre de er stofmisbrugere. Enkelte udenlandske prostituerede er dog mere udsatte fordi de af forskellige årsager tilbyder sex uden kondom⁹⁷. Kvindelige prostituerede i Europa søger dog generelt mere regelmæssigt end andre dele af befolkningen for at manden bruger kondom og oplever ikke sig selv som – og er heller ikke – specielt udsatte for risiko for hiv-smitte eller andre sexsygdomme.

Mens kvinder i prostitution generelt sørger for at kunderne konsekvent bruger kondom, tager nogle engang imellem en risiko, mens andre har en generel risikoadfærd. De sidste har i øvrigt størst risiko for at blive socialt udsatte: De er i udendørsprostitution, er oftere udsat for vold og befinder sig oftere i en økonomisk trængt situation (f.eks. på grund af stofmisbrug) end andre grupper af prostituerede.

En pilotundersøgelse fra 1999 blandt danske kvinder på massageklinikker belyste bl.a. prostitueredes gener i underlivet⁹⁸. 28 kvinder i prostitution blev interviewet. De oplyste gennemgående at de havde underlivsgener i form af smerter ved samleje, svie ved vandladning, udflåd, kløe, irritation og hudløshed. Kvinder i prostitution har ofte også underlivsbetændelse. Helbredsmæssige skader af prostitution er dog dårligt belyst.

Susanne Rasmussen fortæller i sin selvbiografi ”Jeg søgte trøst og kærlighed” (2003) om sit i stigende grad ødelagte underliv, men også om hvorfor hun fortsætter sin tilværelse i prostitution. Efter halvanden måned på en massageklinik besvimele Susanne og fik to ketoganer af en kollega. Susanne lod sig presse til at blive på arbejde indtil hendes vagt var ovre, på trods af smerter. Da en læge undersøgte hende, blev hun kørt direkte på hospitalet i ambulance og fik at vide at hun burde

opereres i underlivet for sammenvoksninger i livmoderen, og at hun burde holde sig i ro. Susanne prøvede på dette tidspunkt at bakke ud af prostitutionen, men klinikerne pressede hende til at fortsætte. Samtidig følte hun at hendes selvtillid voksede ved arbejdet fordi klinikerne og de andre piger havde respekt for hende, og fordi nogle kunder ringede og spurgte specielt efter hende.

Fysiske, psykiske og seksuelle følger

En dansk undersøgelse⁹⁹ opregner en række fysiske skader forbundet med prostitution: Slidgigt i ryg og albuer, men også udsathed for almindelige sygdomme som influenza på grund af nærkontakt med kunderne. En anden undersøgelse¹⁰⁰ peger på vidtgående psykosociale følger: en livstruende hverdag, mord/selv mord, angst, stor voldsrisiko, pengeproblemer, stækket handlekraft til at forlade prostitutionen fordi fortiden forfølger, manglende sexlyst, forstyrrede private forhold til mænd, problemer med at få en privat kæreste, social isolation, foragt fra det omgivende samfund, nedslidt selvværd, belastningen ved forstillelse og nødvendige løgne, særlig udsathed i forhold til misbrug og kriminalitet, et intetsigende liv. Opsøgende socialarbejdere blandt prostituerede peger desuden på *vanskelighed ved at knytte nære følelser til mennesker, især mænd*, samt forskellige *seksuelle gener* som velkendte følger af prostitutionen.

For mange kvinder i prostitution er *dobbeltlivet* psykologisk den hårdeste belastning. Det kan være vanskeligt at skjule prostitutionen for familie, herunder børn, og venner. Vagtsomheden, løgnet og fortierne er psykisk belastende, og mange kvinder fortæller at de er blevet *menneskesky* og generelt *holder større afstand* til andre mennesker som følge af prostitutionen.

Eva: *"Det er blandt andet løgnet, som til at begynde med er et nødvendigt onde, men som sagtens kan komme til at tage overhånd. Man bliver nemlig bedre og bedre til det. Det skal man være meget opmærksom på. Og så er en løgn aldrig så nem at huske som sandheden. Man skal ikke blive for detaljeret da detaljer hurtigt fortaber sig i mængden, men dem man har sagt det til, de husker det sagtens."* Hun nævner også at man godt kan blive paranoid, og at hun er forsigtig med at kontakte mennesker hun ikke kender (Bertelsen og Bømler, 2004).

"Alle løgnene. De slider én ned. Aldrig at kunne fortælle hvor man opholder sig, hvem man møder, hvad det gør ved én ... Finde på nødløgne for at dække over denne identitet som bare fylder så meget. Jeg har tit siddet over for et menneske og tænkt "Hvad hvis jeg fortalte det? Hvad ville der ske?" Nogle fik det at vide, nogle reagerede konstruktivt, andre forsvandt, familien fik aldrig noget at vide. De har aldrig haft en mistanke om noget. Det er der egentlig ikke nogen der har, for hvem kan forestille sig sådan et dobbeltliv? Folk har en idé om at 'sådan noget kan ses' – at man som luder naturligvis må ligne én." (Nikki, 2000).

Prostitutionen kan betyde at kvinderne genoplever traumer fra opvæksten – og andre problemer de havde før de begyndte i prostitution. Traumerne kan også forværres. Reaktionen på prostitution sammenlignes ofte med reaktioner hos kvinder som har været udsat for incest og voldtægt¹⁰¹. Der kan være tale om følelseskoldhed, selvforagt, skyldfølelse og oplevelsen af at være en splittet person. Nogle psykologer peger på at symptomer og reaktionsmønstre efter prostitution ligner posttraumatisk stressyndrom (PTSD)¹⁰² – en psykisk forstyrrelse som rammer personer udsat for en traumatisk hændelse, f.eks. katastrofe, tortur, vold og voldtægt i en krig. PTSD er en betegnelse der skaber associationer i retning af den prostituerede som offer for tortur. Betegnelsen bruges bevidst, f.eks. af religiøse grupper, for at vække afsky og forargelse omkring prostitution. PTSD er imidlertid en særdeles rummelig diagnose som ikke mindst anglosaksisk litteratur anvender uhyre bredt. Det er en ikke særlig præcis diagnose for de skader som prostituerede pådrager sig fordi der sjældent er tale om traumatiske hændelser, men om skader oparbejdet gennem længere tids gentagne belastninger. Udbrændthed, psykosomatisk nedslidning og depression er derimod følger der ofte kan diagnosticeres klart som følger af et liv i prostitution.

Stimulanser for at dulme

Susanne Rasmussen fortæller i sin selvbiografi om hvordan "jobbet" gik hende på så hun måtte tage nervemedicin, og at cigaretter også hjalp til at dulme.

"Ind imellem dagens mange jobs var det oplagt lige at tænde en smøg. Det hjalp til at dulme nerverne, og det var rart når man havde så

mange små pauser. Jeg har derfor gennem mange år røget 40-50 cigaretter om dagen” (Rasmussen, 2003).

Jackie Siewens var i en periode alkoholiker:

”Over for kunderne begyndte jeg at blive direkte onskabsfuld. Den går jo ikke i det lange løb. Fra at have en blomstrende forretning, gik det stærkt ned ad bakke. Værre var det at jeg igen begyndte at drikke sherry til kaffen og gå rundt med en kylling i tasken. Til sidst krævede det efterhånden store mængder spiritus før jeg kunne tage mig sammen til at gå på arbejde. Det endte med at jeg støt og roligt kørte min forretning nedenunder og hjem. Mutter her var blevet alkoholiker” (Siewens, 1998).

Stofmisbrug

Sammenhængen mellem stofmisbrug og prostitution er ikke entydig. Men over halvdelen af de interviewede i en nyere undersøgelse blandt gadeprostituerede angiver stofmisbrug som begrundelse for at de er i prostitution¹⁰³. Internationale undersøgelser viser at misbrug af hårde stoffer generelt er årsagen til debuten i gadeprostitution¹⁰⁴. Selvom stoffer ikke var selve årsagen til at kvinden begyndte i prostitution, kan misbruget være et middel til at klare et ofte hårdt prostitutionsliv.

International forskning har fokuseret på sammenhængen mellem misbrug og prostitution, og i Danmark har fokus især været på gadeprostituerede og stofmisbrugende kvinder i prostitution. I dag er de fleste danske kvinder i gadeprostitution stofmisbrugere. I en undersøgelse fra 1994 var 14 ud af 15 gadeprostituerede stofmisbrugere¹⁰⁵. Undersøgelsen viste at misbruget hjalp kvinderne i den psykiske og seksuelle tilbagetrækning som mange prostituerede er nødt til at praktisere for at opretholde en distance til kunderne. Omsorgssvigt, fysiske, psykiske og seksuelle overgreb går imidlertid som en rød tråd igennem de fleste stofmisbrugende, prostituerede kvinders liv. De er også langt oftere end andre udsat for vold. Trods megen mediedebat om stofmisbrug og prostitution, har vi i Danmark begrænset dokumentation om spørgsmålet.

”Stofferne gjorde at jeg ikke kunne skelne mellem fantasi og virkelighed. Det gjorde det lettere at være luder, men det tænkte jeg ikke over dengang. Tænkte heller ikke på at jeg var luder ... prostitueret. Jeg ved

godt at nogle kommer igennem brugen af stoffer uden skader, men jeg tror at det altid vil sætte nogle ar på sjælen. Man kan ikke styre en fis, og det koster. Grænserne skrider, og da jeg første gang kobede mig til et escortbureau, skred det hele virkelig. Men jeg var meget populær hos kunderne. Ungt kød! 18 år og luder, kors...” (“Linda” fortæller på www.sextilsalg.info).

Mænd i prostitution – både skader og udlevelse

Kvinder og mænd i prostitution oplever i vid udstrækning at blive påvirket af skaderne på samme måde¹⁰⁶. Mænd i regelmæssig prostitution fortæller om mange af de samme følger som kvindelige prostituerede har. Af en tidligere undersøgelse fremgår at 60 % af de mandlige og 61 % af de kvindelige prostituerede oplevede psykiske belastninger i forbindelse med prostitutionen. Det samme var tilfældet med hensyn til seksuelle skader og sociale følger¹⁰⁷. Fælles for mange kvinder og mænd i prostitution er at de har haft en vanskelig opvækst og en socialt belastet baggrund.

De fleste af mændene i den danske interviewundersøgelse tilkendegav, uden at være blevet spurgt, at de levede en marginal tilværelse og kun havde en perifer tilknytning til det bredere samfund¹⁰⁸.

En væsentlig forskel på mandlige og kvindelige prostituerede er dog – ifølge mændenes egne beretninger – at mandlige prostituerede i en vis udstrækning udlever dele af deres egen seksualitet i prostitutionen. For kvinderne forholder det sig modsat idet de som regel trækker en skarp grænse mellem prostitution og privat sex. De fleste af de interviewede mænd fortæller at de som regel sælger seksuelle ydelser der står i et modsætningsforhold til hvad de ønsker i deres private sexliv. Er de seksuelt ”passive” i deres private sexliv, sælger de ”aktiv” sex og omvendt. På denne måde oplever de at det er muligt at adskille prostitution fra privat sex, og samtidig udleve sider af deres egen seksualitet i prostitutionen.

Sociale følger

Ud over individuelle følger har livet i prostitution også sociale omkostninger. De sociale følger for kvinder optræder også i vid udstrækning for mænd i prostitution. Derfor beskrives følgerne under ét.

Social isolation og marginalisering

Dårlig økonomi og manglende karrierespæktiver er blandt de mest afgørende motiver for kvinder til at begynde i prostitution. Kvinderne befinder sig generelt i en marginal situation i forhold til arbejdsmarkedet. Nogle er allerede socialt marginaliserede ved debuten i prostitution¹⁰⁹.

Mange af kvinderne oplever imidlertid også *social isolation og stempling* som følge af prostitutionen. Og de lever et *dobbeltliv* fordi de vil skjule prostitutionen for familie, herunder børn, og venner. Mange af kvinderne vælger at trække sig fra familie og venner og dermed også fra dybere og nære relationer af angst for at blive afsløret. De kan også have problemer med at forklare hvor de er når de har vagt på massageklinikken, eller hvor de har deres indtægter fra.

I løbet af nogen tid bliver afstanden til verden uden for prostitution cementeret, og kvinderne kan føle sig meget ensomme. De oplever følelsen af at stå uden for alle betydningsfulde sociale fællesskaber¹¹⁰.

"Øv, nu sidder jeg og bliver helt trist. Jeg savner kærlighed, men jeg kan ikke finde den nogen steder. Jeg føler mig tit ekstremt ensom. Det kan godt være svært. Det er lidt min egen skyld for hver gang jeg møder en person som virkelig vil mig, og virkelig gør meget for at lære mig at kende og er sød, så støder jeg ham eller hende fra mig" (BlondAnett, 2005).

Kvinderne bliver socialt *marginaliserede* fordi de ufrivilligt bliver udelukket fra at deltage i en række almindelige sociale og kulturelle aktiviteter.

Også *mænd* der regelmæssigt sælger seksuelle ydelser, er stempede¹¹¹. Langt de fleste mænd i den danske interviewundersøgelse levede et dobbeltliv for at skjule deres prostitution for omverdenen. De fleste bekræftede at ensomhed og social isolation også var en del af deres liv. Da mændene ikke har forbindelse med andre i samme situation, betyder den sociale isolation også at de ikke får bearbejdet dårlige oplevelser i prostitution, f.eks. trusler eller krænkelser af grænser.

Venner og konkurrenter

På længere sigt kan "kollegerne" på massageklinikken og i prostitutionsmiljøet blive de nærmeste relationer fordi kvinderne her forstår

hinandens situation og problemer, og fordi kvinderne i prostitutionsmiljøet oplever respekt og anerkendelse. Kvinder i prostitution har også ofte tætte relationer til hinanden. De griner og hygger sig på massageklinikken eller privat, og nogle tager på escort sammen.

Nikki fortæller om livet på massageklinikken:

"Her blev udvekslet erfaringer om overgreb enten fra barndommen eller som voksen. Eller under arbejdet som prostitueret. Vi talte om kærestere eller mænd vi havde haft affærer med – mænd som alle havde det til fælles at de ikke havde været troværdige eller respektfulde over for os. Vi talte om hadet, om smertende underliv, migræner og vi snakkede om drømme."

"Vi var en broget forsamling og alligevel så ens. Der var på en måde en enorm styrke og på en anden måde en enorm skrøbelighed i os. Tit snakkede vi om hvorfor vi arbejdede, hvornår vi ville holde op. Vi vidste alle at vi ville stoppe en dag – for "Det er kun for en tid, det her..."" (Nikki, 2000).

Samtidig er "kollegerne" også de nærmeste konkurrenter. Derfor kan det være svært for en prostitueret at tale med andre prostituerede om de i øvrigt fælles problemer¹¹². Kvinderne fortæller dog mere åbent andre i prostitution om ubehagelige oplevelser, f.eks. trusler fra en kunde¹¹³. 70 % af kvinderne i massageklinikundersøgelsen havde talt med andre i prostitutionsmiljøet om den slags oplevelser. Livet på massageklinikken får således en vigtig social funktion for mange prostituerede der lever en stor del af deres sociale liv på klinikken. Det svækker omvendt deres kontakt med det øvrige samfund.

Ændrede tidsperspektiver

De fleste kvinder i danske undersøgelser betragter prostitution som en kortsigtet og midlertidig løsning på økonomiske vanskeligheder. En tredjedel af kvinderne i massageklinikundersøgelsen havde, da de startede, ikke gjort sig tanker om hvor længe de ville være i prostitution. Knap halvdelen forventede at de højst skulle være i prostitution i et år. Jo yngre kvinderne var da de startede, desto kortere tid forventede de at være i prostitution. Jo ældre de var, desto længere forventede de at være i prostitution. Godt en fjerdedel af kvinderne havde imidlertid været i prostitution fra to til fem år, mens knap en fjerdedel havde været

prostituerede mellem fem og ti år. Endelig havde næsten en femtedel været prostituerede mellem 10 og 20 år. Mange af kvinderne havde dermed været prostituerede i væsentlig længere tid end de oprindeligt havde forestillet sig.

Faktorer der holder kvinderne fast i prostitution

Pengene

Prostitution er først og fremmest et middel til at opnå bedre økonomi. Pengene i prostitution giver ikke alene mulighed for at forsørge sig og sine børn og for at forsøge tilværelsen. Pengene giver også en *kompen-satorisk meningsfuldhed* og giver kvinderne mulighed for at være uafhængige. Men da friheden er nøje forbundet med pengene, er der også et negativt aspekt idet pengene kan være en tilskyndelse til at fortsætte i prostitution til trods for, at kvinderne oplever at blive skadet af det. En kvinde forklarer sin afhængighed af prostitutionspengene:

*"Har man bare én gang siddet og stablet og talt alle de hundredkro-nesedler eller frydet sig over at have sin pung fyldt med dem, så er det sket, og så kommer man ikke ud af det igen"*¹¹⁴. Samtidig beretter hun om et stort behov for at omsætte penge og aldrig spare dem op. Når hun ikke har tjent penge i en periode, er det noget af det bedste at bruge hver ny, tjent krone på tøj, middage osv.¹¹⁵

Signes prisliste

En times almindelig sex med kondom: 1000 kr.

Superfransk – blowjob uden kondom: 200 kroner ekstra

Kom i mit ansigt: 1.500 kr.

En time med domina: 1.500 kr.

For mange prostituerede bliver "gevinsterne til tab, den efterstræbte frihed bliver til ufrihed og til en dyb og langvarig infiltrering; desuden er de oprindelige problemer blevet forværret"¹¹⁶. Det skyldes blandt andet at mange prostituerede øger deres forbrug med deraf stigende afhængighed af indtægterne fra prostitutionen. Med årene, når kvinderne bliver ældre og måske mindre attraktive og efterspurgt, kan de ikke længere tjene til det store forbrug de har vænnet sig til, men er nødt til at blive i prostitution blot for at kunne forsørge sig selv. Derfor er det også pengene der begrunder at de genoptager prostitution efter en pause, hvor de egentlig havde tænkt sig at holde op. De fleste kvinder i massageklinikundersøgelsen overvejede at holde op i prostitution når de havde en tilstrækkelig stor opsparing.

Mange prostituerede ender på et tidspunkt i en fastlåst social situation. Mange kvitter prostitutionen, men vender tilbage igen¹¹⁷. En målrettet, opsøgende indsats i prostitutionsmiljøet i Malmø 1974-1982 bevirkede at antallet af prostituerede faldt fra mindst 300 til 60. I perioden 1982-1990 var omkring 60 % af de prostituerede dog – i vekslende grad – tilbage i prostitution igen¹¹⁸.

To ud af tre kvinder i massageklinikundersøgelsen havde holdt pauser fra prostitutionen. Jo længere kvinderne havde været i prostitution, desto større var sandsynligheden for at de havde holdt pauser. Godt halvdelen af kvinderne havde holdt pause i op til et år, mens en tredjedel havde haft en pause på over fem år. Ca. 30 % af kvinderne forklarede pausen med at de enten følte afsky ved prostitution eller ønskede helt at holde op. Den primære begrundelse for at vende tilbage til prostitutionen var pengemangel. Mere end 8 ud af 10 kvinder vendte tilbage på grund af mangel på penge.

Andre begrundelser var at de savnede prostitutionsmiljøet, at forholdet til deres kæreste var gået i stykker eller savnet af den opmærksomhed og bekræftelse de oplevede i prostitutionen. Flere end halvdelen af kvinderne fortsatte i prostitution fordi de ikke oplevede at de havde mulighed for at tjene lige så meget andre steder. Ca. en tredjedel oplyste at de fortsatte fordi de godt kunne lide prostitutionslivet. Blandt andre begrundelser var et ønske om at være uafhængige af offentlige ydelser, at de ikke kunne overskue at holde op, eller at de fortsatte for spændingens skyld.

Stemplingen af prostitution, og prostitueredes stempning af sig selv, medvirker til at kvinderne ikke ønsker at afsløre deres måde at forsørge sig på for socialforvaltningen og derfor finder det vanskeligt at søge og opnå en reel hjælp i det sociale system. Både forventede og reelle barrierer mod at søge hjælp hos socialforvaltningen udgør derfor faktorer der holder kvinden fast i prostitution¹¹⁹.

Samspil af faktorer

Mange fastholdende faktorer har på forskellige måder indflydelse på den ofte lange og vanskelige proces det kan være at slutte i prostitution. At holde op i prostitution er ikke en enkeltstående begivenhed, men et samspil af en række faktorer og processer. Forhold som livet før prostitutionen, mødet med andre prostituerede og prostitutionslivet spiller en rolle for om det lykkes at komme ud af prostitution og opbygge et andet liv. Ikke mindst på grund af dobbeltlivet, og den deraf følgende sociale marginalisering, betragter kvinderne det ofte som en uoverskuelig proces at holde op som prostitueret. Ikke alene behovet for penge, men også oplevelsen af at mangle arbejdsmæssige og sociale alternativer, er faktorer der medvirker til at fastholde kvinder i prostitution.

Grænsen mellem at opleve prostitution som frivillig eller tvungen er hårfin og kan ændre sig meget hurtigt¹²⁰. Afhængigt af hvor længe en person har været i prostitution, og hvor isoleret vedkommende er fra samfundet i øvrigt, kan hun eller han veksle mellem at opleve sin situation som et resultat af frie valg eller som tvunget af omstændighederne. Også i en svensk beskrivelse af terapeutiske forløb med prostituerede og kunder er temaet afhængighed/uafhængighed eller frivillighed/tvang i centrum¹²¹.

Ingen af de prostituerede mænd i PRO-Centrets interviewundersøgelse havde planer om at slutte i prostitution¹²². Mændene savnede arbejdsmæssige, sociale og økonomiske alternativer, men oplevede også positive sider ved prostitutionen. De fleste af mændene gav indledningsvis udtryk for at leve med fart over feltet, masser af god sex og masser af penge. Negative og positive faktorer kan dog eksistere side om side. De positive aspekter kan netop være positive som en følge af de negative omstændigheder, der var årsagen til at prostitution blev et alternativ, herunder måske ensomhed og uafklaret seksualitet.

Ambivalens

Prostituerede er ofte ambivalente i deres beskrivelse af prostitutionslivet. Det tidligere modelprojekt PRO-Århus har i 2003 ud fra samtaler med kvinder i prostitution skitseret nogle af de *ambivalenser* kvinderne giver udtryk for når de skal beskrive fordele og ulemper ved at være i prostitution. De fleste omtaler for eksempel pengene som en stor fordel; men de kan også blive en ulempe fordi kvinderne bliver afhængige af pengene og mister respekten for pengenes værdi. De oplever prostitution som "frit arbejde" med "få arbejdstimer", men syntes alligevel at klinikernes åbningstid er besværlig, at der er for megen transport og for meget rakkerliv. De mener at de redder ægteskaber og forebygger voldtægter og overgreb på børn; men de oplever samtidig at lide under deres eget rollespil og kunders perversiteter osv.

Sammenlignet med andet arbejde de kan få, oplever kvinderne mange fordele ved prostitution, og de kan have en tendens til at se rosenrødt på prostitutionen i den periode hvor de topper i "prostitutionskarrieren". Men beskrivelserne af prostitutionslivet afspejler imidlertid også ofte en ambivalens som kan forstærkes, når kvinderne er på vej ned i "karrieren," og som psykologisk er en stærkt fastholdende faktor.

Susanne: *"Jeg var splittet. På den ene side havde jeg lyst til at sige op på klinikken, på den anden side syntes jeg også at det gav mig en slags selvtillid at være der. Jeg kunne mærke at både de andre piger og indehaverne havde respekt for mig fordi jeg var anderledes. De lavede sig lidt om og talte pænere når jeg var der. Og kunderne ringede og spurgte specielt efter mig"* (Rasmussen, 2003).

Positive sider af prostitutionslivet

Mange aktive prostituerede gør opmærksom på de fordele de oplever, ved at sælge seksuelle ydelser frem for at arbejde i de jobs, de realistisk set kan opnå. Pengene er ikke blot et oplevet gode, men en realitet der gør det muligt at opfylde nogle ønsker og behov hos dem selv og deres familie som kvinderne generelt ikke kunne ved et almindeligt job. Mange peger på at de føler sig kvalificerede og dygtige som prostituerede. Dette oplever de som noget positivt de måske ikke har oplevet før. Nogle prostituerede oplever at gøre noget godt for mændene. De vil gerne give noget af sig selv selvom det slider. Forståelsen er at selvom

mændene har alt det man nu engang skal have – familie, bil og hus – kan de godt føle sig alene.

”De søger ind i en anden verden, de får nærhed og bliver rørt ved af en kvinde på en måde som de måske har savnet. Det kan godt være jeg ikke tjener så meget længere fordi det er meget krævende at arbejde på den måde. Men til gengæld føler jeg at jeg lever et bedre liv end dengang jeg kun arbejdede for pengene” (BlondAnett, 2005).

Faglig stolthed

I debatten optræder af og til prostituerede der, som Anja i en kronik i Politiken den 10. oktober 2006, giver udtryk for en faglig stolthed og efterlyser omgivelsernes respekt:

”Jeg ved godt at mange undres over at man kan trives som prostitueret. Lad mig prøve at forklare det nærmere. En fysioterapeut eller en kropsmassør bruger både noget af sin sjæl og sin krop i sit arbejde. Det gør en afklaret prostitueret også. Vi ser ingen principiel forskel. Vi føler ikke det er ydmygende. Vi har et professionelt forhold til vores arbejde, og jeg tør vove at påstå at vi i vores arbejde har en faglig stolthed.”

For at leve med samfundets syn på prostituerede som ”afvigende”, forsøger mange kvinder i prostitution at beskytte deres selvbillede med *neutraliseringsteknikker*. De søger at opretholde et billede af dem selv som lovlydige borgere og neutralisere den ”afvigende” handling¹²³. En modreaktion på samfundets syn på prostitution kan være at fremhæve prostitutionens positive sider. Derved kan kvinderne forsvare sig mod at blive set som *ofre*, og de kan bruge dette forsvar som en stødpude mod den stempling de er udsat for, og mod at blive fastholdt i og opslugt af en afvigerkarriere som ”en luder”.

At hævde og opretholde samfundets normer som sine egne kan være et effektivt forsvar mod prostitutionsstemplet og omverdenens reaktion. Derfor understreger mange kvinder at prostitution er ufarligt og har ligheder med andre kvinders adfærd og opførsel. Derved kan de opretholde et billede af dem selv som kvinder. Prostituerede sammenligner ofte deres ydelser med almindeligt servicearbejde for at give prostitutionen legitimitet over for sig selv og andre. Og de henviser ofte til de nyttige funktioner prostitution har i samfundet – at forhindre voldtægter og holde sammen på ægteskaber.

Et andet argument for prostitution er at kvinderne tjener mange flere penge end de har tjent, eller ville kunne tjene, på ordinært arbejde.

Vera: ”Det seksuelle var da også absolut den største drivkraft det første par måneder, men senere er drivkraften naturligvis blevet suppleret med at der er gode penge i jobbet. Derfor kan man godt sige at jeg har gjort det for pengenes skyld, men det adskiller mig nok ikke fra de fleste mennesker med civile jobs. Jeg har haft en broget, utrolig spændende og mærkelig tid som massagepige som jeg på ingen måde fortryder. Jet har haft økonomisk frihed til nogle år ”på første klasse,” og det har jeg nydt i fulde drag med rejser, dyre restaurantbesøg, fedt tøj, dejlig lejlighed og også en god opsparing. På den måde er jeg kommet gennem min studietid uden gæld og med oplevelser jeg aldrig ellers ville have haft. Samtidig har jeg lært en masse mennesker at kende, fra nogle helt andre miljøer end mit eget, og det sætter jeg pris på” (Bertelsen og Bømler, 2004).

Malou, studerende, har været i prostitution i fire år: *”Jeg havde slået op på de bageste sider i Ekstra Bladet for at se om der var jobannoncer ligesom i andre aviser. Så fik jeg øje på en massageklinik der søgte nye piger og tænkte: Hvorfor egentlig ikke? Jeg tjener rigtig godt og får al den sex jeg har brug for. Modsat af hvad man hører, sker det jævnligt at jeg nyder sex med mine kunder hvis kemien er orden. Og der er jo ingen der tvinger mig til noget”* (Ekstra Bladet den 26. juli 2006).

Der er ingen grund til at tro at disse forklaringer ikke er sande, og at de ikke udgør en sandhed for de to kvinder. Uden at det er dokumenteret, tyder noget på at jo klarere et livsperspektiv en kvinde har med at være i prostitution, desto bedre kan hun håndtere den. Hun klarer sig bedre hvis hun for eksempel har et mål i tilværelsen – en uddannelse eller et sikkert job – der gør at hun ser prostitutionen som en fritidsaktivitet der skaber luksus. I jo højere grad kvinden kan se prostitutionen som noget hun kan bruge til sine egne formål, jo bedre er hun i stand til at se sig selv som moralsk og respektabel i forhold til samfundets normer.

Også for kvinder der hænger fast i prostitution (oftest af økonomiske grunde), og som ikke har tilsvarende muligheder, giver sådanne forklaringer mening mens de er aktive i prostitution. Når de forlader prostitutionen, fremtræder de negative følger imidlertid som meget synlige.

Kvinderne har truffet deres valg om at være i prostitution ud fra deres konkrete situation, livsomstændigheder og baggrund. Dette kan være både rationelt og ansvarligt. For at respektere kvinder i prostitution må det omgivende samfund anerkende deres valg.

Den historiske stempning af kvinder i prostitution som umoralske og ikke-respektable – og nu som viljeløse ofre – medvirker til at forstærke deres forsvarsstrategier. Stempningen udgør en selvstændig belastning og øger de sociale og individuelle belastninger der ofte danner baggrund for – og er forbundet med – prostitution. Det er de belastninger der, trods undtagelser, generelt gør prostituerede til en meget udsat gruppe.

Vejen ud af prostitution

Vejen ud af prostitution er ofte en proces der er forbundet med vejen ind i prostitution fordi de samme faktorer virker sammen. Prostitutionen forstærker ofte en marginal position i samfundet før prostitutionen. Ofte cementerer prostitutionslivet afstanden til det øvrige samfund, hvilket gør mulighederne for at opbygge et liv uden prostitution vanskelig. Ambivalens, udbrændthed og eventuel depression influerer også på den prostitueredes vilkår og medvirker til at der ikke er nogen umiddelbar og let vej ud af prostitution, men derimod en snoet vej fyldt af forhindringer.

Teoretisk set kan vejen ud af prostitution beskrives som et rolleskift eller rolleopbrud, en rolleforandring og et exit i en proces med fire faser. Processen er uafhængig af den enkelte prostitueredes karriere, livsstil og individuelle baggrund¹²⁴:

- *Tvivlen.* I første fase begynder den prostituerede at sætte spørgsmålstegn ved det der tidligere er taget for givet. Dårlig trivsel eller udbrændthed kan være de faktorer der fremkalder tvivlen. Den kan også være fremkaldt af ændringer i livssituationen – ændringer der medfører et ønske om forandring, f.eks. en stigende lede ved kunderne eller angst for at blive opdaget af de sociale myndigheder hvis kvinden modtager sociale ydelser.
- *Alternativer.* I anden fase afsøger kvinden alternativer og udvikler dem efterhånden til bevidste, konkrete overvejelser og planer.

- *Vendepunktet.* Tredjefasen udgør vendepunktet som kan have forskellig karakter. Vendepunktet indtræffer ofte dramatisk, f.eks. i forbindelse med en ydre begivenhed: at kvinden bliver udsat for vold eller at klinikken bliver ransaget eller andet. Begivenheden kan bekræfte kvinden i at hun har fået nok, muligvis efter lang tids overvejelse og søgen efter alternativer. Samtidig kan vendepunktet vække stærke – både positive og negative – følelser der afhænger af opbruddet og kvindens livssituation på tidspunktet for opbruddet. Dråben der får bægeret til at flyde over, eller undskyldninger som retfærdiggør eller legitimerer et opbrud, kan for eksempel være en "arbejdsskade". Eller det kan være klinik-ændringer der gør prostitutionen mindre attraktiv. Endelig kan vendepunktet være en "enten/eller" situation hvor kvinden kan stå med valget om enten at bryde op for at redde livet eller miste det.
- *Opbygningen af et nyt liv.* Den sidste fase består i at frigøre sig fra resterne af det gamle liv og samtidig opbygge en ny identitet – at skabe en "eks-rolle". At være en "eks" hviler ikke kun på den aktuelle rolle, men også på den tidligere rolle som prostitueret. Opbygningen af et nyt liv og en ny identitet lykkes ifølge nordiske undersøgelser langt fra altid. De fleste kvinder oplever stor ensomhed i processen, og de fastholdende faktorer kan udgøre en barriere. Ensomheden sammen med behovet for penge og angsten for ikke at kunne leve op til kravene på arbejdsmarkedet fører i mange tilfælde kvinderne tilbage til prostitutionen.

Processen ud af prostitution kan sammenfattes: *"Det er nok så karakteristisk at skadevirkninger af prostitution ikke kan henføres til en enkelt årsag, men til et samvirke af en mangfoldighed af forhold. Der vil således ikke være en let "opskrift" på vejen ud af prostitution, der er tale om komplekse processer der hænger sammen med hvilke muligheder der samfundsmæssigt er til rådighed for den enkelte, som så må gribe de muligheder der er."*¹²⁵

Noter

- ⁸⁷ En central hollandsk undersøgelse om prostituerede og prostitutionens følgevirkninger er Ine Vanwesenbeecks "Prostitutes' Well-Being and Risk" (Vanwesenbeeck, 1994). Den bygger på interviews med 186 kvindelige prostituerede, heraf 23 med forhenværende prostituerede.
- ⁸⁸ Vanwesenbeeck, 1994 og Bertelsen og Bømler, 2004.
- ⁸⁹ Anja: "Seksualdebatten der blev væk." Kronik i Politiken, 10. oktober 2006.
- ⁹⁰ International Committee on the Rights of Sex Workers in Europe: The Declaration of the Rights of Sex Workers in Europe. Brussels, 2005.
- ⁹¹ Hedin og Månsson, 1998.
- ⁹² Se også side 48. Bjørnholk anvender "grænsekrænkelser" som en psykologisk samlebetegnelse for såvel "svigt/omsorgssvigt" som "overgreb" (overskridelse af fysiske, psykiske og seksuelle grænser). I prostitution er der primært tale om overgreb.
- ⁹³ Vanwesenbeeck, 1994.
- ⁹⁴ "Coping" betyder i denne sammenhæng den opførsel og de strategier som mennesker udvikler som svar på ydre påvirkninger i forsøget på at mestre og kontrollere den følelsesmæssige smerte disse påvirkninger medfører.
- ⁹⁵ Høigård og Finstad, 1986; Vanwesenbeeck, 1994; Hedin & Månsson, 1998.
- ⁹⁶ PRO-Temaet gennemførte i 2003 en mindre undersøgelse af politianmeldte tilfælde af vold mod prostituerede forbundet med prostitutionen. I perioden januar/2002-maj/2003 identificerede politiet på landsplan 27 anmeldelser. Sammenholdt med den oplyste forekomst af vold, er det et meget beskedent antal anmeldelser.
- ⁹⁷ Padian, 1988; Brock, 1989; Bjørnholk, 1994; Vanwesenbeeck, 1994.
- ⁹⁸ Interviews gennemført af PRO-Centret.
- ⁹⁹ Friis Jensen, 1997.
- ¹⁰⁰ Van Deurs Henriksen og Springborg, 1988.
- ¹⁰¹ Høigård og Finstad, 1986; Hedin og Månsson, 1998.
- ¹⁰² PTSD beskrives som psykologiske symptomer der stammer fra oplevelser med voldstraumer. PTSD kan være resultatet af: "*Extreme traumatic stressors involving direct personal experience of an event that involves actual or threatened death or serious injury or other threat to one's personal integrity, or witnessing an event that involves death, injury or a threat to the physical integrity of another person, or learning about unexpected or violent death, serious harm, or threat of death or injury experienced by a family member other close associate*" (American Psychiatric Association, 1994).

- ¹⁰³ Ishøy og Bent-Hansen, 2000.
- ¹⁰⁴ Vanwesenbeeck, 1994; Farley og Barkan, 1998; Skilbrei, 1998.
- ¹⁰⁵ Bjørnholk, 1994.
- ¹⁰⁶ Lautrup og Heindorf, 2003.
- ¹⁰⁷ Bjørnholk, 1994.
- ¹⁰⁸ Lautrup og Heindorf, 2003.
- ¹⁰⁹ Den anvendte definition er Catharina Juul Kristensens: Marginalisering er ufrivillig, ufuldstændig deltagelse på et eller flere livsområder hvor der hersker en normativ forventning om deltagelse – både fra samfundets og den enkeltes side (Kristensen, 2000).
- ¹¹⁰ Bechmann Jensen et al., 1990; Friis Jensen, 1997.
- ¹¹¹ Lautrup og Heindorf, 2003.
- ¹¹² Järvinen, 1990.
- ¹¹³ Christensen og Barlach, 2004.
- ¹¹⁴ Lautrup, 2000.
- ¹¹⁵ Samme afhængighed af pengene identificeres i langt de fleste undersøgelser om prostitution (Høigård og Finstad, 1986; Bjørnholk, 1994; Vanwesenbeeck, 1994).
- ¹¹⁶ Månsson og Hedin, 1999.
- ¹¹⁷ Hedin og Månsson, 1998; Lautrup, 2000.
- ¹¹⁸ Larsson, 1983.
- ¹¹⁹ Lautrup, 2000.
- ¹²⁰ van Deurs Henriksen og Springborg, 1988; Vanwesenbeeck, 1994; Nyvang et al., 1999.
- ¹²¹ Boman et al., 2004.
- ¹²² Lautrup og Heindorf, 2003.
- ¹²³ Järvinen, 1990; Skilbrei, 1998; Lautrup, 2000.
- ¹²⁴ Hedin & Månsson, 1998; Lautrup, 2000 om Fuchs Ebaughs teori.
- ¹²⁵ Vicesocialdirektør, psykolog, Carsten Stæhr Nielsen, Københavns Kommune, i forordet til "Daphnesyndromet," Bjørnholk, 1994.

Forebyggende indsatser mod prostitution

Regeringen tilstræber ved hjælp af handlingsplanen "Et andet liv" at forebygge og begrænse prostitution som socialt problem. Handlingsplanen fokuserer især på at undgå at unge kommer i kontakt med prostitution. Mediernes rolle i forståelsen af prostitution er dog dobbelt.

Regeringens handlingsplan på prostitutionsområdet "Et andet liv" lægger stor vægt på at forebygge og begrænse prostitution som socialt problem. Indsatser for at forebygge prostitution kan have karakter af primær, sekundær eller tertiær forebyggelse.

Primær forebyggelse indebærer at man undersøger hvordan prostitution kan forebygges inden personer ender i den. Det kan blandt andet ske gennem en indsats mod de baggrundsfaktorer der ligger til grund for – og viderefører – prostitution. Indsatsen kan sigte mod at skabe viden og nedbryde myter om prostitution. Tænkningen er at efterspørgslen af seksuelle ydelser kan begrænses ved hjælp af oplysning til befolkningen om prostitutionens skadevirkninger. Undervisning om værdier og normer som lighed, ligeværd og gensidig respekt mellem kønnene i seksual- og ligestillingsundervisning for børn og unge kan også være et væsentligt forebyggende element.

Sekundær forebyggelse kan være sociale og sundhedsmæssige indsatser rettet mod umiddelbare konsekvenser af prostitution. Det kan være ved at sætte særlige initiativer i gang i forhold til unge der befinder sig i konkret risiko for at gå ind i betalt seksuel udnyttelse, f.eks. de kommunale projekter nævnt i afsnittet om prostitueredes sociale og personlige baggrund. Handlingsplanen fokuserer primært på en forebyggende indsats blandt unge, især unge på institution, som ofte har været udsat for omsorgssvigt i barndommen. Der er i forbindelse med

gennemførelsen af regeringens handlingsplan sat en undersøgelse i gang af omfanget og karakteren af seksuel udnyttelse af udsatte unge. Ligeledes er der taget skridt til at kvalificere arbejdet på døgninstitutioner i forhold til unge og prostitution ved at efteruddanne personalet i at tyde signaler på at de unge er involveret i prostitutionslignende relationer og i at tale med unge om sex, følelser og de unges grænser.

Tertiær forebyggelse kan være at reducere skader ved hjælp af opsøgende socialt arbejde og sundhedsarbejde samt hjælp og støtte til prostituerede som ønsker at komme ud af prostitution. Rådgivning og terapi for kunder som ønsker at holde op med at købe seksuelle ydelser, kan også have den funktion.

De sociale og sundhedsmæssige indsatser for kvinder i prostitution omtales i afsnittet 'Prostitutionslivet'. Her skal blot peges på enkelte områder som er centrale i forhold til primær prostitutionsforebyggelse. Indsatser for at begrænse prostitution består ikke blot i at formidle viden, men også værdier, normer og holdninger. Og de omfatter – ud over en forståelse af sociale problemer og socialt udsatte som gruppe – også emner som ligestilling, køn, magt og seksualitet.

Mediernes betydning

Mediernes behandling af samfundsmæssige fænomener er med til at præge både politikernes og befolkningens forståelse af dem. Medierne kan udbrede og cementere bestemte opfattelser og myter, men kan også bidrage til at nuancere og ændre billeder af samfundsmæssige problemer, afhængigt af hvilke tilgange de vælger.

VFC Socialt Udsatte har analyseret fire dagblades dækning af prostitutionsområdet fra 1997 til og med 2002¹²⁶. Undersøgelsen bygger på en gennemgang af samtlige artikler i disse dagblade i perioden¹²⁷. Formålet har været at afdække hvordan medierne har ageret i lyset af den politiske opmærksomhed.

Den systematiske artikelregistrering viser at der samlet set har været en stigende interesse for at dække emnet prostitution i de fire dagblade. I løbet af de 6 år er der bragt i alt 1.945 artikler – af varierende størrelse – om prostitution¹²⁸. I 1997 blev der bragt i alt 216 artikler,

mens der i 2002 var 351 artikler. Flest artikler om emner relateret til prostitution blev bragt i 2001 hvor der var i alt 522.

5 temaer var omfangsmæssigt dominerende i de fire dagblade¹²⁹:

- a. Vold, drab og røveri
- b. Lovgivning (politiindsats, retssager, ulovligt ophold, bagmænd, mafia)
- c. Massageklinikker (bordel, massagepiger, stripbarer)
- d. Handel med kvinder
- e. Børneprostitution

Undersøgelsen viste at dagbladsdebatten om prostitution er polariseret og fortsat bygger på og fremfører adskillige myter frem for eksisterende viden. I dækningen af for eksempel emnet *kriminalisering af kunder* benyttes en række greb eller sprogbilleder der virker strategisk fremmende for det pågældende dagblads syn på sagen. Dagbladene anvendte forskellige strategier for at argumentere for og imod kriminalisering af prostitutionskunder.

Blandt de strategier dagbladene har benyttet imod kriminalisering er:

- Man har miskrediteret debattører ved at gøre dem utroværdige
- Man har fremhævet myten om at prostitution er verdens ældste erhverv og dermed umuligt at ændre
- Man har brugt skræmmebilleder af hvordan situationen ville være hvis prostitution bliver kriminaliseret, f.eks. at antallet af voldtægter vil stige
- Man har fremstillet alle prostituerede som stærke og handlekraftige kvinder

Omvendt har andre dagblade anvendt fortalerstrategier for kriminalisering af kunder:

- Man har anerkendelse og rost debattører for at være fornyende i debatten
- Man har forsøgt at sætte debatten ind i et etisk perspektiv
- Man har bevidst fremhævet positive referencer og kilder fra andre lande

Det overordnede billede af analysen viser dog dels at den danske prostitutionsdebat forsat er polariseret, dels at pressen er en aktiv medspiller i polariseringen. Pressen eksponerer også stadig mange af de myter, som findes om prostitution og spiller en aktiv rolle i at konstruere dem¹³⁰.

En undersøgelse foretaget af COWI i forbindelse med evalueringen af regeringens handlingsplan til bekæmpelse af kvindehandel viser at der i perioden 1999 til 1. december 2002 (hvor handlingsplanen blev implementeret) var 538 artikler om kvindehandel, mens der i en tilsvarende periode 2002-2006 var mere end dobbelt så mange artikler, i alt 1187. Mediernes opmærksomhed er således skærpet meget omkring handel med kvinder, som dog ofte sammenblandes med eller omtales som synonymt med prostitution.

Begrænsning af efterspørgslen efter seksuelle ydelser

Begrænsning af efterspørgslen efter seksuelle ydelser for at modvirke udbredelsen af prostitution er naturligvis også en metode til at forebygge fænomenet. En primær forebyggende indsats som har været anvendt, er videns- og holdningskampagner henvendt til potentielle kunder. Rådgivning til kunder der ønsker at holde op med at købe seksuelle ydelser, kan også have en vis forebyggende effekt. Endelig kan en kriminalisering af prostitutionskunders køb af seksuelle ydelser også tænkes at have en forebyggende effekt, men det rejser samtidig en række principielle strafferetlige spørgsmål og usikkerheder. En debat for eller imod dét at gøre køb af seksuelle ydelser strafbart, er en politisk debat der ligger uden for denne bogs formål og er derfor ikke medtaget her¹³¹.

Videns- og holdningskampagner

Den første undersøgelse om danskernes holdning til prostitution fra 2002 viser at befolkningen udviser stor accept af prostitution¹³². Omkring to tredjedele af svarpersonerne svarede at de anså prostitution for at være en helt eller delvis acceptabel del af samfundet¹³³. Samtidig betragtede næsten lige så mange prostitution som et socialt problem der kan medføre svære psykiske og fysiske konsekvenser for de prostituerede. Der hersker altså dobbelttydige og modsatrettede holdninger.

Et flertal mener ikke desto mindre at samfundet bør begrænse udbredelsen af prostitution, og at det bør ske både med sociale tiltag og lovgivning. Senere meningsmålinger viser tilsvarende tendenser, om end flere kvinder mener, at det bør gøres strafbart at købe sex¹³⁴.

Prostitution er ikke et statisk fænomen, dens omfang heller ikke. Prostitution bliver som andre sociale fænomener påvirket af de samfundsmæssige og kulturelle rammer den udfolder sig inden for¹³⁵. Det er forskellene i mænds erfaringer med prostitution i europæiske lande en indikation på. Prostitutionskunder er – udover deres eget meningsgrundlag – også påvirket af de herskende forestillinger i samfundet. I Danmark er der en udbredt accept af prostitution både blandt prostitutionskunder og i den brede befolkning. Skal efterspørgslen af seksuelle ydelser – og dermed prostitution – begrænses, vil en forebyggende indsats derfor være at udfordre den brede accept. Norske og svenske initiativer har fokuseret på at begrænse efterspørgslen af seksuelle ydelser og har også virket som inspiration for holdningspåvirkende kampagner i Danmark.

Undersøgelsen om befolkningens holdninger til prostitution i Danmark vidner også om at der hersker mange myter om emnet. De bliver som nævnt også understøttet af mediernes behandling af prostitutionsområdet. Blandt andet er det en udbredt opfattelse at prostitution forhindrer voldtægter og at prostitution er kvindens ældste erhverv og dermed ikke til at påvirke. Begge påstande er eksempler på myter uden bund i virkeligheden¹³⁶. Kampagner der dels sætter fokus på og dementerer myterne, dels informerer om de faktiske forhold for kvinder (og mænd) i prostitution og fremmer viden om prostitution kan have en positiv, forebyggende effekt, fordi større forståelse for prostitueredes livsvilkår og udsathed kan medvirke til at begrænse efterspørgslen efter seksuelle ydelser.

I 2006 har der været iværksat en række forebyggende initiativer mod handel med kvinder i form af annoncer i dagblade og Tv-spots rettet mod prostitutionskunder, information på Ligestillingsministeriets hjemmeside osv. Denne kampagne fik en række kunder til at komme frem med information om kvinder i prostitution som de troede kunne være handlet.

Noter

- ¹²⁶ De fire dagblade er Ekstra Bladet, Jyllands-Posten, Kristeligt Dagblad og Politiken.
- ¹²⁷ Sørensen, 2004.
- ¹²⁸ Samtlige avisudklip indgår i PRO-Centrets/PRO-Temaets udklipsamling fra Ajour-klips udklipsservice.
- ¹²⁹ Rækkefølgen på de forskellige temaer er tilfældig, og de uddybende beskrivelser i parentes afspejler dagbladenes sprogbrug.
- ¹³⁰ Sørensen, 2004. Undersøgelsen kan læses i helhed på VFC Socialt Udsattes hjemmeside www.vfcudsatte.dk.
- ¹³¹ Om kriminaliseringsspørgsmålet henvises til Rasmussen et. al, 2004, kap. 10 og til Rasmussen i Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab Marts 2005 (Tema: Prostitutionslovgivningen i de nordiske lande).
- ¹³² Lautrup, 2002.
- ¹³³ 81 % mænd og 53 % kvinder.
- ¹³⁴ F.eks. en undersøgelse foretaget af Instant-Answer for avisen Urban i februar. Heri svarede 22 % at den danske lovgivning var god nok, 49 % svarede at prostitution skal anerkendes som et erhverv og 21 % svarede at det skal gøres ulovligt at købe sex.
- ¹³⁵ Månsson, 2001.
- ¹³⁶ Kongstad og Rasmussen, 2000.

Sociale og sundhedsmæssige tilbud til kvinder i prostitution

Opsøgende initiativer er nødvendige for at skabe tillid til det sociale system blandt kvinder i prostitution. Flertallet af kvinderne ønsker rådgivning af professionelle som kender prostitutionslivet. Den sociale indsats sker gennem opsøgende og opsugende arbejde, der fokuserer på de temaer som kvinder i prostitution ønsker rådgivning om. Prostitueredes modsætningsfulde retsstilling er med til at gøre deres situation vanskelig: På den ene side er prostitution lovligt, på den anden side er prostitution ikke et legalt erhverv.

Baggrund

Prostitution i dag udfolder sig over hele landet. I København, Århus og Odense findes alle former for prostitution: på massageklinikker, på barer, på gaden, i private lejligheder, i escort osv. I det øvrige land er der fortrinsvis massageklinik- og escortprostitution. Sociale og sundhedsmæssige indsatser for kvinder (og mænd) i prostitution må tage udgangspunkt i de geografiske kendsgerninger hvis de skal nå målgruppen som helhed.

Eftersom prostituerede ofte befinder sig i en kompliceret livssituation, har de sjældent den nødvendige motivation – eller kræfter – til selv at søge hjælp. Støtten skal altså komme udefra. Ifølge massageklinikundersøgelsen foretrækker prostituerede at kontakten foregår på massageklinikkerne. Over halvdelen af deltagerne i undersøgelsen ønskede at en social- og sundhedsfremmende indsats var opsøgende¹³⁷. Andre ønskede rådgivning hjemme hos sig selv, telefonisk, via internettet eller på et offentligt kontor. Kvinderne ønskede helt overvejende anonym rådgivning og helst vejledning af en rådgiver fra et center der kender til prostitueredes forhold – færre foretrækker gode råd fra tidligere eller nuværende prostituerede. Ingen ønskede hjælp fra det offentlige¹³⁸.

En del kvinder, især yngre under 25 år, havde ifølge undersøgelsen behov for rådgivning om sikker sex. Mange af kvinderne var desuden interesserede i samtaler om personlige og sociale forhold forbundet med prostitutionen. Gode råd om uddannelses- og jobmuligheder¹³⁹ var på dagsordenen hos kvinder med en tidlig debut i prostitution (15-20 års alderen).

Også opsøgende arbejde blandt kvindelige prostituerede på gaden peger på at de foretrækker at blive opsøgt i prostitutionsmiljøet af socialarbejdere der kan præsentere dem for tilbud der kan forbedre deres liv socialt og sundhedsmæssigt. Det gælder også tilbud om at komme ud af stofmisbrug¹⁴⁰.

Lovgivning og socialpolitiske rammer

Prostitueredes retsstilling

Prostitueredes retsstilling er fuld af modsætninger. Regeringens handlingsprogrammer, Det fælles Ansvar I og II, henregner prostituerede til de svageste grupper i samfundet. Men de prostitueredes retsstilling er præget af forskellige politiske opfattelser af hvorvidt prostitution skal anskues som et legalt erhverv eller et socialt problem. Med ophævelsen af straffelovens bestemmelse om løsgængeri i 1999 blev prostitution afkriminaliseret. Det betød at en person ikke længere kunne straffes for at have prostitution som eneste forsørgelsesgrundlag efter at have fået et politipålæg om at søge arbejde. I forarbejderne til lovændringen blev det dog fastslået, at selv om prostitution (salg af seksuelle ydelser) anses som en lovlig aktivitet for den enkelte, var det ikke hensigten at anse prostitution som et lovligt erhverv¹⁴¹.

Disse modsætningsfyldte tilkendegivelser betyder at prostituerede er afskåret fra at opnå ydelser som forudsætter tilknytning til arbejdsmarkedet eller en status som selvstændig erhvervsdrivende. Prostituerede kan ikke optages i en arbejdsløshedskasse eller modtage dagpenge ved arbejdsløshed¹⁴² og er udelukket fra orlovsydelser og adgang til efterløn.

Samfundet afviser på den ene side prostitution som et lovligt erhverv, men accepterer samtidig prostitution som et erhverv på linje med andre – beskatningsmæssigt (med få undtagelser). Det betyder

at en indehaver af en massageklinik skattemæssigt betragtes som en liberal erhvervsdrivende og skal betale skat¹⁴³ og moms hvis omsætningen overstiger 50.000 kr. om året¹⁴⁴. Momsregistrering sker under branchekoden "Anden servicevirksomhed i øvrigt". Indehaveren af en massageklinik har også en række fradrag for driftsomkostninger i overensstemmelse med reglerne for liberalt erhverv.

For at modtage sygedagpenge, skal en person have tjent en løn eller haft en selvstændig erhvervsindtægt som kan beskattes i Danmark. Hvis ikke en person har ret til dagpenge fra en arbejdsgiver, udbetaler kommunen sygedagpenge¹⁴⁵. En kvinde i prostitution, der er registreret som selvstændig erhvervsdrivende hos Skat, og som betaler skat af sin indtægter, er som andre selvstændigt erhvervsdrivende berettiget til sygedagpenge fra kommunen efter to ugers sygdom hvis det særlige beskæftigelseskrav er opfyldt¹⁴⁶. Vedkommende har mulighed for at forsikre sig med ret til dagpenge fra 1. eller 3. fraværsdag. Hun skal dog være opmærksom på at hun – på forespørgsel – er ansat i "Anden servicevirksomhed i øvrigt."

Kvinder i prostitution ved ofte meget lidt om disse komplicerede og modsætningsfyldte rettigheder og pligter og har derfor behov for hjælp til at få bragt klarhed over deres situation.

Se faktaboksen på side 111.

Den 31. februar 2004 kom der endnu et svar fra beskæftigelsesminister Claus Hjort Frederiksen til massagepigen Anett efter en længere korrespondance om prostitueredes retsstilling. BlondAnett hører til gruppen af prostituerede der betaler skat af sin prostitutionsindtægt. I brevet, der er optrykt i "BlondAnett. En massagepiges dagbog" (2004), skriver ministeren:

"Tak for dit brev hvor du har kommenteret mit tidligere svar på dit spørgsmål om hvorfor prostituerede ikke kan optages i en a-kasse.

Mit svar bygger på forarbejderne til det lovforslag der i 1999 ophævede straffelovens § 199. Det fremgår af disse forarbejder at fjernelse af den formelle straf over for de prostituerede ikke bør medføre at prostitution anses for et lovligt erhverv i forhold til anden lovgivning, hvor der måtte være knyttet retsvirkninger til, at de nævnte erhverv i straffeloven betegnes som ulovlige og er forbundet med strafansvar.

Specielt om optagelse i arbejdsløshedsforsikringen hedder det i forarbejderne at det i praksis er antaget at et krav om erhvervslovlighed må indfortolkes i loven. Det er således en udtalt forudsætning i lov om arbejdsløshedsforsikring at erhvervet er lovligt for at der kan ske optagelse i en a-kasse.

Prostituerede m.v. kan således – uanset afkriminaliseringen i forhold til straffeloven – fortsat ikke optages i en a-kasse på grundlag af prostitutionserhvervet og kan, som følge heraf, heller ikke opnå ret til dagpenge, orlovsydelse og efterløn på grundlag heraf.

Spørgsmålet om optagelse som medlem har således ikke noget at gøre med om virksomheden drives som hoved- eller bibeskæftigelse.

I øvrigt mener jeg ikke at det er relevant at koble spørgsmålet om optagelse af prostituerede sammen med regeringens arbejdsmarkedspolitiske overvejelser.

*Med venlig hilsen
Claus Hjort Frederiksen*

Handlingsplanen "Et andet liv"

Skønt kommunerne efter både den tidligere og nugældende service-lov¹⁴⁷ har en forpligtelse til at opsøge blandt andre prostituerede og tilbyde dem rådgivning, er det erfaringerne fra det tidligere opsøgende prostitutionsarbejde at kommunerne har overset denne udsatte gruppe og heller ikke har været interesserede i at skaffe sig viden om området. Forskellige forsøgsprojekter iværksat af Socialministeriet har derfor haft meget begrænset gennemslagskraft i kommunerne. Erfaringerne vidner også om at sagsbehandlere i meget ringe omfang har mødt prostituerede der ønskede at komme ud af prostitution. De prostituerede turde/ønskede ikke at røbe over for socialforvaltningen at de var i prostitution. Der har derfor været tale om en selvforstærkende usynliggørelse af det sociale problem.

"Problemet er at man i kommunerne ikke er klare over at prostitution er et socialt problem. De her piger er jo ikke dem der banker i bordet eller kaster med brosten. Tværtimod – de er så angste for at blive afsløret hvis de laver socialt bedrageri. En kvinde i prostitution ved jo godt at hvis hun har en indtægt ved siden af sin kontanthjælp og ikke opgiver den til skattevæsenet, laver hun socialt bedrageri. Men hun prostituerer sig jo fordi hun her og nu mangler pengene. Og man kan ikke se på hende at hun er havnet i den situation. En prostitueret bærer ikke en strejkode i panden. Hun kan komme cyklende som alle andre mødre i gummistøvler med en barnestol bagpå" (Jette Heindorf, socialfaglig medarbejder i VFC Socialt Udsatte, 2006).

At det typisk ikke er lykkedes for kommunerne at "nå" prostituerede er baggrunden for at den sociale indsats i Regeringens handlingsplan, "Et andet liv", ikke er forankret i kommunerne, men i et landsdækkende kompetencecenter, Kompetencecenter Prostitution under VFC Socialt Udsatte. Derved er den opsøgende og støttende indsats på prostitutionsområdet etableret som et tilbud uden myndighedsfunktion og uden direkte indberetningspligt til socialforvaltningen. Ved at samle socialfaglig og forskningsbaseret viden i et kompetencecenter, sikres det at der også eksisterer en faglig bæredygtighed i forhold til de nye kommuner. Kommunerne skal fortsat varetage alle myndighedsopgaver og har også forpligtelser i forhold til institutioner for børn og unge som er anbragt uden for hjemmet på grund af sociale og adfærdsmæssige problemer.

Den helhedsorienterede indsats på prostitutionsområdet blev lanceret i april 2005 og omfatter en række aktiviteter som Kompetencecentret varetager, jf. nedenfor. Social- og Beskæftigelsesministeriet vil udsende en vejledning til kommunerne, og Social-, Indenrigs- og Sundhedsministeriet vil sikre at der bliver oprettet tilbud så prostituerede hurtigt kan blive undersøgt og behandlet for seks sygdomme på venerieklinikker over hele landet.

Der er bevilget 45,8 mio. kr. over en fire-årig periode, 2005-2008, til at gennemføre Regeringens handlingsplan.

Kompetencecenter Prostitution

Kompetencecenter Prostitution (KP) er organiseret med et landsdækkende sekretariat i Udsatteenheden under Servicestyrelsen. Hovedparten af KP's medarbejdere er tilknyttet tre regionale teams med kontorer i København, Odense og Århus, dækkende hhv. hovedstadsområdet, Fyn/Sjælland/Sønderjylland og Nord- og Midtjylland i forhold til bl.a. opsøgende arbejde blandt prostituerede.

Kompetencecenter Prostitution arbejder tæt sammen med Udsatteenhedens "Tema Prostitution" om at producere generel viden om prostitutionsområdet via forskellige former for undersøgelser. Ud over opsøgende socialt arbejde, primært på massageklinikker over hele landet, yder kompetencecentret også anonym telefon- og internetrådgivning. KP har desuden ansvaret for en undersøgelse af omfanget og karakteren af betalt, seksuel udnyttelse af unge og efteruddanner personale på døgninstitutioner og andre opholdssteder med hensyn til at håndtere de problemer der opstår i forbindelse med seksuel udnyttelse af unge. Kompetencecentret administrerer en psykologpulje for udsatte unge der er – eller har været – på vej til at blive udsat for betalt, seksuel udnyttelse. Endelig udarbejder KP værktøjer til de af kommunernes fagfolk der møder voksne i prostitution – ligesom centret arrangerer temadage og andre former for uddannelse for fagfolk inden for de sociale og sundhedsmæssige områder.

Opsøgende socialt arbejde blandt prostituerede

Overordnede overvejelser

Opsøgende socialt og sundhedsfremmende arbejde er en *metode* der sigter på at *skabe kontakt* til socialt udsatte mennesker der ikke selv henvender sig til de relevante instanser¹⁴⁸. Overordnet set kan der være to formål med opsøgende socialt arbejde. Det ene har *et forebyggende og stabiliserende sigte*: At bekæmpe social isolation og yderligere udstødelse. Det andet er at *give et tilbud* der skaber mulighed for at forbedre eller bryde en vanskelig social situation¹⁴⁹. Såvel fra et samfundsmæssigt som et individuelt perspektiv kan metoden opfylde 3 funktioner.

- En *social kontrol-* og en *normaliseringsfunktion*¹⁵⁰
- En *velfærdsfunktion*
- En *rettighedsfunktion*

Med perspektivet *social kontrol* for øje, kan opsøgende arbejde ses som en udflytning af samfundets kontrol til nærmiljøet som – uanset om det er tilsigtet eller ej – udgør en skærpet kontrol i forhold til en gruppe borgere. I lighed med andet socialt arbejde der indebærer myndighedsfunktioner, bygger metoden på en ulige magtrelation mellem de professionelle, opsøgende medarbejdere og de borgere som bliver opsøgt¹⁵¹. Borgerens ønsker og behov er ikke nødvendigvis de samme som dem der er defineret af den opsøgende sociale institution. I tilfælde hvor socialarbejderen og borgeren ikke har den samme opfattelse af det nødvendige eller nyttige i at kontakte den pågældende person, kan det opsøgende arbejde opfattes som stemplende.

Set ud fra et *velfærds*perspektiv fokuserer systemet på borgerens sociale problem. Indsatsen vil sigte på at forebygge (yderligere), reducere skader og tilbyde social bistand eller omsorg.

Set fra et *rettigheds*perspektiv fokuseres på borgerens (sociale) rettigheder og på at sætte borgeren i stand til at bruge sine rettigheder. Formålet er således rettet mod at give udsatte personer mulighed for at realisere deres ret til (socialt) medborgerskab. Det vil sige retten til et liv i overensstemmelse med de sociale standarder i samfundet – ret til

respekt, accept og mulighed for at deltage i det offentlige liv og værdsatte sociale relationer¹⁵². Metoden *opsøgende socialt arbejde* kan derfor også være en nødvendig forudsætning og katalysator for individuelt empowerment¹⁵³.

Opsøgende socialt arbejde er *uopfordret kontakt* fra sociale myndigheder eller private sociale organisationer der skønner at borgere har behov for social bistand eller omsorg¹⁵⁴. Det er et *uanmodet tilbud* om social bistand som balancer mellem det enkelte menneskes ret til at være i fred og offentlige myndigheders forpligtelser eller private sociale organisationers selvbestaltede omsorg. Det gælder både for opsøgende arbejde i det offentlige rum, f.eks. på gaden, og i endnu højere grad hvor borgere opsøges i det private rum, f.eks. på en massageklinik.

Opsøgende socialt arbejde der – uanset formålet – søger at gribe forandrende ind i en borgers liv uden forhåndstilsagn fra dem der opsøges, rejser derfor en række *etiske spørgsmål*. Etikken forudsætter at den enkelte institution reflekterer over og prøver at opnå klarhed over begrundelsen for det opsøgende arbejde. Hvad er målet med det? Hvad er det reelle indhold i tilbuddet osv.? Sådanne spørgsmål bør afklares inden det opsøgende arbejde sættes i gang. Etikken beror også på den opsøgende medarbejders holdning til disse overvejelser, og på hvordan medarbejderen tilrettelægger arbejdet. Opsøgende socialt arbejde stiller store krav til medarbejdernes faglige og personlige kompetencer, der er afgørende for kontakten og for troværdigheden i forhold til målgruppen¹⁵⁵.

At skabe *kontakt* er centralt i det opsøgende arbejde fordi kontakt og tillid er afgørende forudsætninger for at medvirke til forandringer. Udfaldet af kontaktforsøget vil dog altid afhænge af den opsøgende medarbejders fornemmelse og respekt for den opsøgte persons grænser. Socialarbejderens udfordring går på at finde balancen mellem hvor tæt samfundet på den ene side kan tillade sig at gå – og på den anden side samfundets forpligtelser over for de mest udsatte.

Det opsøgende arbejde skal altid ses i forhold til en given problematik. Det kan ikke stå alene, men skal indeholde konkrete tilbud og hænge sammen med planer for handling og opfølgning. Derfor er det vigtigt at afklare hvad der er hensigten med indsatsen. Er problemområdet defineret tydeligt? Og hvilke holdninger og forventninger er der til udbyttet

i institutionen? Desuden er det afgørende at det opsøgende sociale arbejde er institutionelt forankret, er sikret økonomiske ressourcer og har politisk og administrativ såvel som lovgivningsmæssig dækning.

Opsøgende arbejde i forhold til prostituerede

Hovedformålet med opsøgende socialt arbejde i forhold til kvinder i prostitution er at bygge bro mellem dem og den relevante hjælp og at sikre dem kontakt med denne hjælp. Desuden skal den relevante hjælp kunne håndtere de prostitueredes henvendelser. Opsøgende socialarbejdere kan formidle og henvise ved at uddele pjecer, adresser, visitkort m.m. Derefter er det op til den prostituerede selv at henvende sig. Det opsøgende arbejde blandt kvinder i prostitution har således både et velfærdsperspektiv: at forebygge (yderligere), reducere skader og tilbyde social bistand og omsorg – og et rettighedsperspektiv: at give udsatte personer mulighed for at realisere deres ret til (socialt) medborgerskab gennem individuel empowerment¹⁵⁶.

Erfaringen viser at de former for opsøgende arbejde der har været anvendt i forhold til prostituerede, foregår i tre faser:

1. Forud for alt opsøgende socialt arbejde udføres en *miljøscreening* – en kortlægning af problemets omfang og en løbende observation af det geografiske, fysiske område. Miljøscreeningen er et nødvendigt led i forberedelserne både i forhold til prostitution på gaden og i massageklinikker. Under screeningen kontakter de opsøgende socialarbejdere ikke målgruppen, men observerer og udfører en afdækning af lokalområdet for at kunne tage stilling til om der er behov for en egentlig opsøgende social indsats – en særlig indsats – og, i givet fald, hvilken.
2. Den næste fase i det opsøgende arbejde er det *udegående, kontaktskabende, opsøgende arbejde* hvor målgruppen orienteres om mulighederne for at få råd og vejledning i den sociale medarbejders institution (eller base). Personer i målgruppen bliver kendt for de opsøgende medarbejdere, og de kan indgå aftaler om at mødes i eller uden for basen. Det udegående arbejde foregår enten ved, at der aftales besøg på forhånd – eller uopfordret. Det sidste er det mest almindelige.

3. Den tredje fase er *brobygning*. Socialarbejderen henviser her til relevante tilbud. Socialarbejderen kontakter den prostituerede uden forudgående aftale, og målet med det opsøgende arbejde vil – ud over vejledning om sikker sex og sikker prostitutionsadfærd – ofte være at informere om muligheder, tilbud og rettigheder. Inden der bliver skabt kontakt, skal det være klart hvilke samarbejdspartnere der kan blive brug for at henvise til. Eksempelvis kan nævnes brobygning mellem thailandske kvinder på massageklinikker på Vesterbro og Socialcenter Vesterbro i København.

Opsøgende og opsugende socialt arbejde

I sammenhænge hvor målgruppen selv henvender sig til en stationær institution, er der tale om *opsugende socialt arbejde*. Opsugende arbejde foregår bl.a. i KFUK's sociale arbejde, Rederne (væresteder), i København, Århus og Odense. Reden i København tilbyder kvinder der ønsker at komme ud af prostitution, at deltage i en selvhjælpsgruppe. Derudover kan de prostituerede deltage i de aktiviteter der i forvejen foregår på værestederne¹⁵⁷.

Erfaringerne viser at det opsøgende arbejde skal have et langsigtet perspektiv og skal tage højde for at den prostituerede ikke nødvendigvis ønsker rådgivning eller støtte på det tidspunkt hvor hun bliver kontaktet. Opsøgende arbejde i forhold til prostituerede skal baseres på tillid, respekt og anonymitet og indeholde tilbud om rådgivning, vejledning og støtte. Kompetencecenter Prostitutions opsøgende sociale og sundhedsfremmende arbejde er organiseret ud fra disse mål.

Centret etablerer jævnlig kontakt til forskellige prostitutionsmiljøer for at skabe tillid og sikre at såvel nye kontakter som gamle får tilbud om relevant hjælp – der hvor de nu måtte være i deres liv, med de forskellige behov de måtte have på det pågældende tidspunkt. Kontinuiteten kan være med til at sikre at de prostituerede på et senere tidspunkt husker på de opsøgende socialarbejders kompetencer og hjælp – hvis og når de har brug for støtte¹⁵⁸.

Flere prostituerede har ytret at det i sig selv skaber tryghed at vide at der er hjælp at hente i det øjeblik de ønsker hjælp¹⁵⁹. Men de prostituerede tager sjældent selv et initiativ til at få hjælp, så det er de opsøgende socialarbejders opgave at bygge bro til institutioner som social-

forvaltning, pensionskontor, misbrugsbehandling, anonyme teststeder, rådgivninger osv. I den sammenhæng har det vist sig at være vigtigt at den opsøgende medarbejder tilbyder at følge med den prostituerede og at fungere som støtteperson eller bisidder i forhold til social- eller arbejdsmarkedsforvaltningen. Den opsøgende medarbejders tilstedeværelse kan skabe tryghed for den prostituerede og medvirke til at hendes ønsker og behov kommer til at fremstå tydeligt i diverse handleplaner. Det kan også sikre at kvindens mål med samtalen bliver opfyldt og bidrage til at den kommunale sagsbehandler får viden om prostitution og handlemuligheder.

Det kan være vanskeligt at fastsætte *succeskriterier* for – og måle outputs af – opsøgende socialt arbejde fordi målet i første omgang blot kan være at skabe kontakt og udvikle en relation. Indikatorer på succes vil sædvanligvis være at de prostituerede reelt har benyttet sig af de opsøgende medarbejders kompetencer og tilbud, med en stigende interesse for at blive kontaktet eller selv kontakte de opsøgende medarbejdere telefonisk eller pr. e-mail til følge. Ligeledes vil det være en indikator på succes at kvinderne i prostitution oplever at have fået større viden og flere redskaber til selv at forbedre deres livsvilkår. Det gælder ikke mindst i tilfælde hvor kvinderne ønsker at slutte i prostitution.

Telefon- og internetrådgivning

Erfaringerne fra det tidligere PRO-Centers telefonrådgivning viser at telefonrådgivning er en brugbar metode til at komme i kontakt med både prostituerede kvinder og mænd, personer som overvejer prostitution samt tidligere prostituerede¹⁶⁰. Derfor tilbyder Kompetencecenter Prostitution også telefon- og internetrådgivning.

Fordele ved telefonrådgivning er at brugeren kan være fuldstændig anonym, kan opholde sig i sit hjem og kan føle sig tryk under samtalen. Anonymiteten giver den der ringer op, en frihed til at tale om et tabu. Samtidig får personer som har vanskeligt ved at formulere sig skriftligt, mulighed for at søge oplysning og rådgivning. En telefonrådgivning har samtidig den fordel at den kan være landsdækkende. Det er desuden en relativt billig form for rådgivning for målgrupper som andre tilbud ikke umiddelbart kan rumme. Ved løbende at føre stati-

stik over samtalerne, kan en telefonrådgivning desuden give god viden om hvad der rører sig, og om udviklingen på feltet.

Kommunikation om prostitution foregår i stigende grad på internettet. Det kan også anvendes til opsøgende socialt arbejde og rådgivning. Men rådgivning på nettet kan erfaringsmæssigt ikke erstatte opsøgende arbejde i prostitutionsmiljøerne. Nettet fungerer dog fint i forhold til at formidle almen oplysning og information.

Kompetencecenter Prostitutions opsøgende sociale indsats på internettet indeholder en interaktiv brevkasse hvor prostituerede og deres kunder kan henvende sig med spørgsmål. Her kan spørgeren være anonym og stille spørgsmål uden at være urolig for svarerens reaktion¹⁶¹. Det er ikke mindst afgørende for mandlige prostituerede og øger sandsynligvis chancerne for at opnå kontakt med særligt vanskeligt tilgængelige grupper, f.eks. escortprostituerede og mænd der lejlighedsvis sælger sex.

Sundhedsfremmende indsats

Opsøgende, sundhedsfremmende arbejde er nødvendigt for at nå socialt udsatte og ressourcetsvage kvinder og mænd i prostitution. Ikke mindst stofmisbrugere, unge med indvandrerbaggrund og marginaliserede unge som sælger seksuelle ydelser, har behov for en sundhedsfremmende indsats.

Erfaringer fra Bispebjerg Hospital i København viser at en målrettet indsats for udsatte grupper med behov for venerologiske undersøgelser kan lykkes med få økonomiske midler. De udsatte patienter, bl.a. stofmisbrugere og prostituerede, blev døbt om til VIP'ere (Veneria Important Patients). Det understreger at hospitalet betragter og behandler dem som en særlig vigtig patientgruppe der kræver særlig opmærksomhed og effektiv behandling. Endvidere er der oprettet en hotline for socialarbejdere, rådgivere og behandlere på institutioner. De kan ringe og bestille tid til klienter der har behov for en undersøgelse for seks sygdomme. Fordelen ved VIP-ordningen er at patienten bliver ledt uden om hospitalets øvrige patienter og ført direkte til en samtale med en sygeplejerske. Ud over at optage journal forbereder hun også patienten på selve undersøgelsen og den efterfølgende behandling. Bispebjerg Hospital indbyder desuden socialarbejdere og behandlere

på institutioner til undervisning om seks sygdomme, symptomer og behandling så de bliver holdt fagligt opdaterede.

Regeringens handlingsplan lægger på den baggrund op til at der etableres tilsvarende VIP-ordninger på alle landets venereaklinikker.

Noter

- ¹³⁷ Christensen og Barlach, 2004.
- ¹³⁸ Dette afsnit bygger på erfaringer opsamlet af PRO-Centret, Modelprojekt PRO-Århus og PRO-Vejle samt fra andre tilgængelige danske kilder.
- ¹³⁹ Christensen og Barlach, 2004.
- ¹⁴⁰ TAMPEP, 1998; Heindorf 2002.
- ¹⁴¹ Bemærkningerne til lovforslag L 43 til lov om ændring af straffeloven, fremsat 8. oktober 1998: "Afkriminaliseringen skal ikke indebære at prostitution i øvrigt anses som et lovligt erhverv."
- ¹⁴² Jf. også cirkulæreskrivelse om meddelelse om optagelse i en arbejdsløshedskasse for selvstændige erhvervsdrivende på grundlag af ulovlig erhvervsudøvelse. Det er opfattelsen at cirkulæreskrivelsen fortsat er gældende, skønt prostitution ikke længere er omfattet af straffeloven da ophævelsen af straffelovens § 199 ikke medfører at prostitution anses som et lovligt erhverv.
- ¹⁴³ Jf. Østre Landsrets dom i Tidsskrift for Skatteret 1998.457, som fastslog at indtægter ved prostitution er skattepligtige. (Dommen vedrører forhold fra før ophævelsen af straffelovens § 199 om løsgængeri.) Kildeskattelovens §§ 1 og 2 og fradrag § 6.
- ¹⁴⁴ Jf. momslovens § 3 stk. 1, og § 4 stk. 1, jf. også Landsskatterettens afgørelse af 30. oktober 2002.
- ¹⁴⁵ LBK nr 1047 af 28/10 2004
- ¹⁴⁶ Jf. lov om sygedagpenge, lov nr. 563 af 96 2006 § 2 og § 10.
- ¹⁴⁷ Lovbekendtgørelse nr. 929 af 5/9 2006 om social service med senere ændringer.
- ¹⁴⁸ For uddybende overvejelser om opsøgende socialt arbejde blandt prostituerede henvises til Døssing, Heindorf og Mainz, (2005). *Opsøgende arbejde blandt prostituerede*. Arbejdspapir. Elektronisk version på www.vfcudsatte.dk.
- ¹⁴⁹ Andersen, 1996.
- ¹⁵⁰ Cohen, 1997.
- ¹⁵¹ Horsgaard i Andersen et al., 2003.
- ¹⁵² Bertelsen og Bømler, 2004.

- ¹⁵³ Bertelsen og Bømler, 2004, definerer empowerment jf. Andersen et al. (2003): Gennem empowerment bliver mennesket i stand til at udvikle og vurdere egne kompetencer og handle mod en forbedring af sin livssituation samt at opnå selvbestemmelse, med fokus på evnen til demokratisk og etisk handling i overensstemmelse med sit eget følelsesliv.
- ¹⁵⁴ Andersen, 1996.
- ¹⁵⁵ Samme 1996.
- ¹⁵⁶ Bømler definerer i Bertelsen og Bømler (2004) empowerment således: Gennem empowerment bliver mennesket i stand til at udvikle og vurdere egne kompetencer og handle mod en forbedring af sin livssituation samt at opnå selvbestemmelse, med fokus på evnen til demokratisk og etisk handling i overensstemmelse med sit eget følelsesliv. (Se også Andersen, 1996).
- ¹⁵⁷ Nielsen og Hansen, 2000
- ¹⁵⁸ Ud over det opsøgende sociale arbejde fra Kompetencecenter Prostitution, udføres der i Ligestillingsministeriets regi opsøgende arbejde blandt udenlandske kvinder i prostitution i København, Region Vejle, Region Syddjylland og i Århusområdet med henblik på at forebygge handel med kvinder til prostitution.
- ¹⁵⁹ Modelprojekt PRO-Århus og Sluseprojektet.
- ¹⁶⁰ Buch-Hansen, 2001.
- ¹⁶¹ Internetbaseret rådgivning er forsøgt i eksempelvis Schweiz (www.drgay.ch) eller på www.gay.com. Websiderne henvender sig ikke specifikt til mandlige prostituerede, men giver homo- og biseksuelle mænd mulighed for interaktivt at søge oplysninger om blandt andet seksuelt relaterede spørgsmål.

Sociale tilbud ved ophør i prostitution

Selvom de politiske intentioner i Regeringens handlingsplan "Et andet liv" er klare, kan sociallovgivningen ikke rumme den svære proces ud af prostitution. Kommunerne mangler kendskab til området. Og kvinder i prostitution risikerer meget let at blive fanget i en fælde hvor de begår socialt bedrageri fordi de "falder i prostitution igen" og samtidig modtager kontanthjælp, uden at oplyse kommunen om prostitutionsindtægten. Den modsætningsfyldte situation gør det vanskeligt at støtte prostituerede der gerne vil skifte tilværelse.

Økonomi ved ophør i prostitution

Kvinder i prostitution udgør en sammensat gruppe (se afsnittet om prostitueredes sociale og personlige baggrund)¹⁶². Nogle kan forlade prostitution med en opsparing, der gør dem økonomisk uafhængige, men de fleste har behov for økonomisk (og anden) støtte for at komme ud af prostitutionen. Erfaringer fra opsøgende arbejde viser at prostitueredes indtægter generelt overvurderes. Uanset om prostituerede måtte have haft store indtægter, er det almindeligt at pengene helt eller delvist er brugt. Nogle kvinder har endog offentlig eller privat gæld på det tidspunkt hvor de søger ud af prostitution. Det kan yderligere låse dem fast i prostitution. En væsentlig årsag til mange prostitueredes dårlige økonomi er at de ofte har et stort kompensatorisk forbrug. I et forsøg på at opnå personlig bekræftelse, omsætter kvinderne ofte straks de penge de tjener.

En anden årsag er at pengene er vanskelige at bruge til større investeringer. Kvinderne kan også leve et dyrt liv i deres parforhold – et liv som kun kan opretholdes med prostitutionsindtægter. Eller de har måske en "beskytter" som forventer et månedligt beløb. Behov for penge angives generelt som den absolut væsentligste årsag til at fortsætte og til at vende tilbage i prostitution.

Vera: ”Jeg vil så gerne spare op af mine penge og investere dem, f.eks. i en dejlig lejlighed eller en ny bil. Men hvad vil banken eller skattevæsenet sige hvis jeg pludselig har råd til den slags? Ergo er det umuligt at investere hvis man ikke vil have sit rigtige navn frem i forbindelse med skatteregistrering. Derfor bliver resultatet at man klatter pengene væk” (Bertelsen og Bømler, 2004).

Langt de fleste af kvinderne i massageklinikundersøgelsen havde gjort sig tanker om hvordan de ville kunne forsørge sig efter de sluttede i prostitution. Halvdelen af de kvinder som forestillede sig at holde op, forventede at få lønarbejde. Godt en femtedel forventede at blive selvstændige, mens knap en femtedel mente at de kunne få førtidspension. De sidste 7 % så deres muligheder i form af passiv forsørgelse: kontanthjælp eller ved at blive forsørget af en partner. Det er således generelt ikke overdrevne forventninger kvinderne har til deres fremtidige forsørgelsesmuligheder.

Barrierer i mødet med socialforvaltningen

Mødet med socialforvaltningen er fuldt af dilemmaer og barrierer som skal overvindes for at den prostituerede kan opnå den hjælp hun er berettiget til som borger. Barriererne kan være personlige – både hos den prostituerede som søger hjælp, og hos sagsbehandleren – og de kan være faglige eller institutionelle. Endelig er der lovgivningsmæssige paradokser og etiske dilemmaer som udgør udfordringer for sagsbehandleren og socialforvaltningen når en kvinde søger hjælp i forbindelse med prostitutionsophør. Alle disse aspekter gør sociale sager om hjælp ved ophør i prostitution meget komplekse.

Den prostitueredes barrierer

Kvinder i prostitution der søger hjælp hos socialforvaltningen, holder som oftest prostitutionen hemmelig for sagsbehandleren¹⁶³. I massageklinikundersøgelsen havde kun 3 % af de kvinder der havde kontakt med socialforvaltningen, fortalt deres sagsbehandler om prostitutionen. I en tidligere undersøgelse har 65 % af de interviewede fortalt sagsbehandleren om deres prostitution. Den store forskel kan formentlig forklares med at den tidligere undersøgelse omfattede såvel kvinder i prostitution på massageklinikker som på gaden, herunder stofmis-

brugere. Erfaringen viser at stofmisbrugere i prostitution har haft større kontakt med socialforvaltningen og har oplevet opmærksomhed og forståelse for deres sociale behov. I massageklinikundersøgelsen havde kun 6 % af kvinderne en forventning om at sagsbehandleren kendte til deres prostitution, og kvinder der søgte hjælp hos socialforvaltningen oplevede det vanskeligt at fortælle deres sagsbehandler om prostitutionen.

En væsentlig grund til at holde prostitution hemmelig er den *stempeling* som kvinder i prostitution er udsat for, og som de også frygter fra socialforvaltningen.

”Kvinderne regner ofte med at være ude af prostitution om kort tid og vil ikke have det til at stå i den journal der følger dem videre. For prostitution har jo virkelig lavstatus. Kvinder i prostitution er også bange for hvad sagsbehandleren tænker om en kvinde der ”kan sælge det dyrebareste en kvinde har”. Hvad kan hun være for en person? Og sagsbehandlerne har også lettere ved at forstå at stofmisbrugende kvinder sælger deres seksualitet. De skal jo have deres stof, men hvad med de andre...” (Jette Heindorf, socialfaglig konsulent, Kompetencecenter Prostitution, 2006).

Det er desuden en kendsgerning at kvinder der søger om hjælp i socialforvaltningen når de holder op som prostituerede, vil opleve en *klar nedgang i levestandard* ved overgangen til kontanthjælp eller revalidering. Det kan måske dreje sig om helt op til 15.000 kr. om måneden før skat¹⁶⁴.

Kvinderne kan være i den situation at de tidligere har fået kontanthjælp, men er *faldet tilbage i prostitution* og så er fortsat med at *modtage hjælp* uden at oplyse socialforvaltningen om prostitutionsindtægterne. Den væsentligste begrundelse i massageklinikundersøgelsen for ikke at fortælle sagsbehandleren sandheden, var at kvinderne frygtede at miste deres kontanthjælp, sygedagpenge eller en anden offentlig ydelse. Over halvdelen var bange for at blive anklaget for socialt bedrageri. De fleste af kvinderne er altså opmærksomme på at de begår en ulovlighed ved ikke at oplyse forvaltningen om deres prostitutionsindtægter.

Kvinderne frygter ofte at *socialforvaltningen vil anbringe deres børn* uden for hjemmet hvis de røber prostitutionen. Den frygt er typisk ikke

velbegrunder fordi prostitution kun i sjældne tilfælde kan være den eneste årsag til at fjerne børn. Kun hvis der samtidig er tale om eksempelvis misbrug eller at prostitutionen foregår i hjemmet når barnet er til stede, kan en foranstaltning uden for hjemmet blive aktuel. Generelt skal en beslutning om at fjerne et barn bygge på en helhedsvurdering af barnets situation og tilstand. Ikke desto mindre gav halvdelen af kvinderne i massageklinikundersøgelsen udtryk for en angst for socialforvaltningens beføjelse til at anbringe børn uden for hjemmet. Sammen med en tyngende skyld-, skam- og utilstrækkelighedsfølelse over for børnene var kvinderne plaget af latent angst for at få deres børn fjernet.

Mange af kvinderne anser prostitution for et *privat anliggende* de ikke ønsker at involvere sagsbehandleren i. De ønsker ikke at prostitutionserfaringerne skal fremgå af deres sag fordi de forventer at være ude af prostitutionen i løbet af kortere tid. De anser det derfor for en mindre risiko at blive taget i ikke at fortælle socialforvaltningen om prostitutionen og indtægterne derfra, end risikoen for at blive stemplet som prostitueret i al fremtid.

Endelig kan kvinderne have *tidligere, negative erfaringer* med at søge om hjælp i socialforvaltningen. Hemmelighedskræmmeriet kan også handle om at kvinden, i forbindelse med tidligere ønsker om at slutte i prostitution, har oplevet at hun ikke blev hørt af sagsbehandleren. Nogle prostituerede, som har haft begrænset kontakt med socialforvaltningen, har en generel mistillid til at forvaltningen kan hjælpe dem.

Kate: *"Det er meget svært at tro på at man bliver behandlet fair hvis man kontakter myndighederne. Jeg henvendte mig hos en jobkonsulent hos kommunen for at få hjælp til at komme i jobtræning. Man da min officielle indtægt længe havde været SU, var jeg ikke berettiget til at få denne hjælp. Og jeg havde ikke lyst til at blive stemplet som eks-prostitueret, med de sociale følger en sådan stempling kunne give. Her ville det være rart hvis man kunne sikre sig at den lokale myndighed, kommunen, ikke vidste hvorfor man var blevet tildelt revalideringshjælp så man på den måde kunne få hjælp til at finde fodfæste i det normale samfund igen, uden at risikere et uoverskueligt økonomisk krav pga. langvarige perioder uden skattebetaling af prostitutionsindtægterne. For når man nu søger hjælp, er det jo fordi man IKKE har*

penge – man har ikke brug for at blive dømt til at betale et beløb som man aldrig i livet kunne finde penge til uden at være lænket til netop at skulle fortsætte i prostitutionsbranchen. Det kan godt være at myndighederne ikke opfører sig som jeg har beskrevet, men det viser i hvert fald den frygt jeg har haft... En anden ting der kan være svær når man forsøger at få et normalt job igen, er hullerne i ens CV. Hvordan skal man kunne forklare årene uden jobs uden samtidigt at diskvalificere sig selv" (Bertelsen og Bømler, 2004).

Retlige barrierer

Når en borger søger om en ydelse i kommunen, har myndigheden, iflg. Retssikkerhedsloven¹⁶⁵, ansvaret for at sagen er tilstrækkeligt belyst til at man kan træffe afgørelse i sagen. Borgeren har på sin side *oplysningspligt* og skal bidrage med oplysninger der er nødvendige for at afgøre hvilken hjælp vedkommende er berettiget til¹⁶⁶. Enhver der ansøger socialforvaltningen om hjælp, har således oplysningspligt, medmindre der udelukkende er tale om rådgivning. Forvaltningen må dog kun bede om oplysninger fra borgeren om forhold som direkte har betydning for den aktuelle sag. Søger en prostitueret hjælp til sit høre-hæmmede barn, har hun ikke pligt til at oplyse om sin prostitution, og i en række situationer vil oplysninger om prostitution ikke have betydning for muligheden for at få hjælp. Søger en prostitueret imidlertid om kontanthjælp, eller en anden økonomisk ydelse, i forbindelse med en beslutning om at holde op i prostitution, har hun oplysningspligt. Hvis en borger afgiver urigtige eller vildledende oplysninger, eller ikke giver oplysninger om forhold med betydning for hjælpen, kan der blive tale om at idømme vedkommende en bøde¹⁶⁷.

Indgangen til forvaltningen vil typisk være via kommunens jobcenter. For at opnå kontanthjælp skal ansøgeren have været ude for ændringer i sine forhold, som bevirker at ansøgeren ikke har mulighed for at forsørge sig selv og sin familie og ikke kan få sine behov dækket gennem andre ydelser. En anden betingelse for at få kontanthjælp er at ansøgeren og ægtefællen ikke har et rimeligt tilbud om arbejde, og at de aktivt søger at udnytte deres arbejdsmuligheder¹⁶⁸. Hvis ansøgeren har sociale problemer ud over ledighed, visiterer jobcentret vedkommende til socialforvaltningen. Socialforvaltningen skal anlægge en

helhedsvurdering af behovet for hjælp, herunder økonomisk hjælp, hvis borgeren har brug for hjælp i længere tid, dvs. længere end 6 måneder¹⁶⁹. Helhedsvurderingen forudsætter at sagsbehandleren spørger mere bredt til problemer ud over ledighed for at kunne tilrettelægge hjælpen bedst muligt. Sagsbehandleren bør derfor ved samtalestart orientere ansøgeren om samtaleens karakter¹⁷⁰. En kvinde der søger om hjælp i forbindelse med ophør i prostitution, er også forpligtet til at give oplysning om sin (og evt. ægtefælles) formue og sine indtægter for at sagsbehandleren kan vurdere om hun er berettiget til at modtage kontanthjælp og for fastsættelsen af den¹⁷¹. Oplysningspligten gælder også prostitutionsindtægter.

Socialforvaltningen skal skriftligt informere kvinden om myndighedernes adgang til at indhente oplysninger og om konsekvenserne af ikke at medvirke til at belyse sagen. Kvinden skal løbende give oplysning om indtægtsændringer som kan have betydning for hjælpen. Forvaltningen skal oplyse kvinden om, at hun kan blive mødt med et krav om tilbagebetaling eller tiltale for socialt bedrageri, hvis der ikke oplyses om ændringerne. Undlader kvinden mod bedre vidende at give kommunen nødvendige oplysninger eller fremkalder, bestyrker eller udnytter hun en vildfarelse hos myndigheden ved at afgive urigtige eller vildledende oplysninger eller ved at undlade at give oplysninger om forhold, der har betydning for hjælpen, og påfører myndigheden et formuetaf, skal kommunen træffe afgørelse om tilbagebetaling af hjælpen. Efter omstændighederne skal forvaltningen anmelde hende til politiet for groft uagtsomt forsætligt socialt bedrageri¹⁷². Grænsen mellem hvornår der skal ske tilbagebetaling og hvornår der rejses tiltale, er dog ikke ganske klar. Det bør generelt sikres at alle rimelige sociale hensyn bliver inddraget i overvejelserne i den enkelte sag, og at borgeren altid bliver inddraget i sagen¹⁷³. I tilfælde af mistanke om bedrageri i strafferetlig forstand skal socialforvaltningen anmelde sagen til politiet og underrette andre myndigheder¹⁷⁴.

Prostituerede kan som nævnt have subjektivt tungtvejende grunde til at holde prostitutionen hemmelig. En kvinde der ansøger om kontanthjælp i en pause eller i forbindelse med at hun holder op i prostitution, overtræder dog sin oplysningspligt hvis hun undlader at oplyse at hun fortsat har indtægter fra prostitution. Kvindens mål kan være at

beskytte sig selv og sine børn, snarere end at bedrage kommunen. Når hun er blevet skriftligt informeret om oplysningspligten, anser forvaltningen hende imidlertid som vidende om at hun bedrager forvaltningen hvis hun ikke oplyser om indtægterne.

Ofte sker der det at kvinden holder en pause som var tænkt som et brud med prostitution. I stedet fortsætter hun i prostitution efter en pausen, men fortsætter med at modtage kontanthjælp eller en anden offentlig ydelse¹⁷⁵. Den vanskelige proces ud af prostitution harmonerer meget dårligt med den sociale lovgivnings rammer. Med retssikkerhedslovens regler om oplysningspligt og kommunens pligt til at anmelde både forsætligt og uagtsomt socialt bedrageri har socialforvaltningen ringe mulighed for at foretage en social helhedsvurdering af konsekvenserne af at anvende de respektive reaktioner.

Kommunerne har meget forskellig praksis med hensyn til at retsforfølge prostituerede som ikke har oplyst om indtægter ved siden af kontanthjælpen. I nogle storbyer med mange prostituerede borgere synes socialforvaltningen at have haft en praksis hvor sagsbehandleren eller teamet har foretaget en konkret afvejning af kommunens gevinst ved at rejse en tilbagebetalings- eller socialbedragerisag, dvs. sammenholdt udgifterne og afledte sociale konsekvenser, f.eks. i forhold til børn. I andre kommuner har man straks indledt en tilbagebetalings- eller socialbedragerisag – uanset de forudsete, konkrete, negative, sociale følger. Hvad enten en kvinde bliver mødt med et tilbagebetalingskrav, et bødekraft eller en tiltale for socialt bedrageri fordi hun ikke har oplyst sine prostitutionsindtægter, er det en kendsgerning at det forringer hendes sociale situation yderligere og medvirker til at fastholde hende i prostitution.

Barrierer hos sagsbehandleren

De grundlæggende principper – om at inddrage borgeren i behandlingen af en sag hun er involveret i og om de sociale myndigheders pligt til at tilrettelægge en tidlig helhedsorienteret hjælp – gælder i forhold til alle borgere der søger om hjælp¹⁷⁶. Også kvinder der søger hjælp i forbindelse med at holde op i prostitution, har krav på en sagsbehandling ud fra disse principper. Personlige og/eller andre barrierer hos sagsbehandlerne kan dog i visse tilfælde gøre en god og støttende sagsbehandling besværlig – eller direkte modvirke den.

Forforståelser

Sagsbehandlerens egne normer og værdier kommer i spil ved kontakten med en prostitueret fordi prostitution er et samfundsmæssigt fænomen med dybe rødder, og de fleste mennesker har dobbelte holdninger til det. Prostitution er hverken ulovligt eller rigtig lovligt. Jo mindre viden, jo mere vil den enkelte sagsbehandlers individuelle såvel som professionelle forståelse være farvet af de stærke, modsatrettede holdninger og myter der knytter sig til prostitution i samfundet i øvrigt.

Forforståelser i forhold til prostituerede kan f.eks. være:

- at en prostitueret enten er et offer for seksuelle overgreb, eller
- at hun bare har valgt prostitution fordi hun vil tjene lette penge,
- at prostituerede altid kommer fra de mest socialt belastede miljøer, og
- at prostituerede altid begår socialt bedrageri.

Forståelsen af et socialt problems sammenhænge vil ofte styre de spørgsmål sagsbehandleren stiller – og ikke stiller – når hun indhenter oplysninger i sagsbehandlingen. Sagsbehandlerens *forforståelse*, baseret på hendes eller hans private menneske- og samfundssyn og på egen viden og erfaringer, spiller også ind og kan hæmme en helhedsorienteret tilgang til at forstå borgerens problemer¹⁷⁷. Forforståelser er ofte ubevidste og afhængige af den kultur der er i forvaltningen i forhold til kvinder i prostitution. Ikke sjældent er der tale om særdeles stereotype forestillinger. Det kan begrænse retssikkerheden i sagsbehandlingen for prostituerede¹⁷⁸.

Manglende viden

Sagsbehandlere i kommunen er ofte udvidende om at prostituerede tilhører de socialt mest udsatte grupper i landet. De kender ikke nødvendigvis den socialfaglige debat og har ikke nødvendigvis været i berøring med området under deres uddannelse. Sagsbehandlere møder måske sjældent kvinder i prostitution i forvaltningen fordi der er få i de enkelte kommuner. Derfor har de også ofte et ringe videns- og erfaringsgrundlag for at behandle prostitueredes sager – også med hensyn til specifikke handlemuligheder. Nogle kommuner har, på trods af de

ationale, sociale handlingsplaner på området, end ikke anerkendt prostitution som et socialt problem¹⁷⁹. Den omstændighed virker naturligvis tilbage på den enkelte sagsbehandler. Hun eller han kan alene af den grund have et dårligt beredskab til at ”få øje på” eller at ”se” prostitutionen eller symptomer på den.

Etiske dilemmaer

Prostitution er et særlig komplekst, socialt problem fordi prostitution rummer mange dobbeltheder. Etisk Råd i Dansk Socialrådgiverforening peger i en udtalelse fra 2004 på de indbyggede etiske dilemmaer forbundet med sagsbehandlingen på området fordi sagsbehandleren både har tavshedspligt og optræder i rollen som hjælper, myndighedsperson og kontrollant¹⁸⁰.

Berøringsangst

Sagsbehandleren skal være parat til at tale om prostitution. Det kan være vanskeligt fordi prostitution er forbundet med sex, myter og tabuer¹⁸¹. Desuden kan myndighedsfunktionen udgøre en barriere mellem sagsbehandleren og den prostituerede. Både sagsbehandleren og den kvinde der søger om hjælp, ved at sagsbehandleren har pligt til at reagere på oplysninger om indtægter ud over offentlige ydelser. Det kan skabe usikkerhed hos sagsbehandleren som måske ubevidst hellere er fri for at høre om prostitution end at skulle forholde sig til spørgsmålet. Samtidig kan det være en lettelse for kvinden ikke at blive spurgt og dermed undgå følelsen af ydmygelse og stemping. Disse positioner kan medføre en berøringsangst der bevirker at sagsbehandleren undlader at spørge direkte til en mistanke om prostitution¹⁸². Men derved blokeres også muligheden for at skabe den tillid der skal til, for at parterne kan tale om de problemer som er den underliggende årsag til at kvinden søger hjælp.

”Sagsbehandleren sidder måske med en stor forståelse for at kvinden er startet i prostitution – hun er måske blevet skilt, og det hele har været ét rod. Men sagsbehandleren ved jo godt at det er ulovligt hvis kvinden har modtaget kontanthjælp uden at oplyse sin prostitutionsindtægt. Og der er jo forvaltninger hvor ledelsens holdning er at, uanset begrundelse, så skal socialt bedrageri anmeldes. Eller spørgsmålet

skal vurderes på et højere niveau i forvaltningen. I den situation kan sagsbehandleren være tilbøjelig til at vælge at overhøre ordet "prostitution." Fordi hun gerne vil hjælpe kvinden videre. Og så skriver hun måske "seksuelt overgreb" i anbefalingen til psykologhjælp" (Jette Heindorf, socialfaglig konsulent, Kompetencecenter Prostitution).

Sagsbehandleres berøringsangst over for at tale om prostitution er en velkendt barriere. Situationen bliver til "den svære samtale"¹⁸³. Den omstændighed at det sociale arbejde i høj grad fokuserer på umiddelbare økonomiske behov og beskæftigelsesproblemer kan blokere for helhedssynet på borgerens situation¹⁸⁴. Den enkelte sagsbehandler kommer derved til at savne de nødvendige rammer og den faglige orientering som kan sætte hende i stand til at finde ud af om en kvinde der søger økonomisk hjælp, men som glider af på at tale om sine personlige og arbejdsmæssige forhold, kan have behov for en helt anden form for støtte.

Institutionelle barrierer og paradokser

Socialforvaltningen har pligt til at hjælpe prostituerede og andre borgere der opfylder aktiv- og servicelovens betingelser. Befolkningens forståelse af, og holdninger til, kvinder (og mænd) i prostitution er delte – mange mener at prostitution er en privat sag som det offentlige ikke skal blande sig i. Eller at prostitution skal legaliseres som et erhverv¹⁸⁵. Sådanne holdninger lever også blandt kommunalpolitikere, og langt fra alle kommuner anerkender som nævnt prostitution som et socialt problem. En sådan politisk holdning sætter sig ikke bare igennem individuelt, men også som en institutionel og kulturel barriere i forvaltningen – imod at "se", tale om og behandle prostitution som et problem som forvaltningen skal tage sig af.

Skattemyndighederne har i de seneste år skærpet opmærksomheden over for en række brancher og gennemfører nu kontrolaktioner i "pizzeriaer, restauranter, natklubber, *massageklinikker*, landbrug, bagerier og taxaer"¹⁸⁶. Skattemyndigheden betragter i denne sammenhæng *massageklinikker* som virksomheder på linie med andre virksomheder. Skattevæsnet har i en række byer¹⁸⁷ iværksat informationskampagner og kontrolbesøg på *massageklinikker* for at kontrollere at social-, skatte- og momslovgivningen bliver overholdt. Skønt skatteforvaltning

er statslig og ikke indgår i en kommunal enhedsforvaltning, har både skattevæsnet og sociale myndigheder mulighed for at gennemføre opsøgende kontrolbesøg. Begge myndigheder kan uden retskendelse opsøge "en virksomheds lokaler m.v." med henblik på at kontrollere de oplysninger om borgernes løn- og arbejdsforhold der ligger til grund for udbetaling af ydelser i sager der er omfattet af denne lov¹⁸⁸.

Indtægter fra prostitution er som nævnt skattepligtige i lighed med andre indtægter, og drift af en *massageklinik* er moms- og skattemæssigt sidestillet med et liberalt erhverv¹⁸⁹. Skattemyndighederne anser derfor både praktisk og terminologisk prostitution som "en branche"¹⁹⁰. Eksempelvis står der i Københavns Kommunes orientering til *massageklinikker* om skat, moms og sociale ydelser mv.: "Hvis du arbejder på en *massageklinik* eller andre steder hvor der tilbydes seksuelle ydelser mod betaling, så skal du betale skat af din indtjening *som i alle andre liberale erhverv. Det samme gælder de personer der driver og ejer massageklinikkerne m.v.*"¹⁹¹. Dette er i overensstemmelse med skattelovgivningen, men strider mod Folketingets (lovgivers) intentioner ved afkriminaliseringen af prostitution og mod forståelsen af prostitution som et socialt problem¹⁹². Skattevæsnet anser sin kontrol som endog meget effektiv. Et notat fra Herning Kommune anbefaler således at flere kommuner gennemfører en lignende kontrol.

Skattemyndighedernes "branchekontrol" har ikke sociale hensyn til de prostituerede som mål, men sigter mod at kontrollere om lovgivningen overholdes. Denne myndighedsfunktion bygger på en forståelse af prostitution som et lovligt *erhverv*. Dette syn kan – og synes i nogle tilfælde subtilt allerede – at styre socialforvaltningens forståelse af prostitution. Dilemmaet afspejler den lovgivningsmæssige dobbelthed omkring prostitution, en dobbelthed der lejrer sig i forvaltningen og i sidste instans også præger sagsbehandlerens valg af handlemuligheder.

Forudsætninger for god støtte

Det socialretlige lovgrundlag for at hjælpe prostituerede til en anden måde at forsørge sig på, er ligesom praksis fuld af modsætninger og paradokser. Der eksisterer i dag ingen retningslinier eller vejledning til kommunerne i forhold til at behandle sager om ophør i prostitution. Det legitimerer forskellige lokale tolkninger af kommunens forplig-

telser over for prostituerede borgere. Tolkninger som ikke bygger på lovens formål, og som heller ikke lever op til de politiske intentioner i regeringens handlingsplaner ”Det fælles Ansvar I og II”.

I al fald fire forudsætninger skal være opfyldt i det sociale system for at en borger, som ønsker at komme ud af prostitution, kan få den fornødne støtte. Der må være:

1. Klarhed om prostitution som et socialt problem

Om en kommune møder en kvinde i prostitution med et skattemæssigt udgangspunkt – at hun udøver et (sort) erhverv og supplerer sine indtægter med overførselsydelse – eller som en borger med sociale problemer forbundet med prostitution, er afgørende for den kommunale indsats. Skal en social indsats for at hjælpe en kvinde i prostitution til et andet forsørgelsesgrundlag opnå et positivt resultat, er det afgørende at der handles på grundlag af en helhedsorienteret analyse og en målrettet social handleplan som bygger på en forståelse af den vanskelige proces ud af prostitution¹⁹³.

2. Viden om den prostitueredes situation og sociale handlemuligheder

Det politiske og forvaltningsmæssige ledelsesniveaus viden om prostitution som socialt problem er en forudsætning for at forvaltningen som helhed ser problemet og de sociale handlemuligheder. Da undervisning om prostitution ikke er obligatorisk på de sociale grunduddannelser, vil sagsbehandlere ofte kun have kendskab til prostitution via deres eventuelle erfaringer fra praksis. De vil ofte være for sjældne til at sikre den fornødne professionalisme i sagsbehandlingen.

Sagsbehandleren må, for at kunne tale med den prostituerede, have viden om de særlige problemer der er forbundet med prostitutionsophør. Hun må også kende socialforvaltningens egne såvel som tværfaglige og tværsektorielle handlemuligheder, f.eks. muligheder og betingelser for eftergivelse eller sanering af skatte- og evt. anden offentlig gæld, hvilket ofte er aktuelt når en prostitueret forsøger at holde op i prostitution¹⁹⁴.

3. Åbenhed om prostitution og anerkendelse i sagsbehandlingen

Socialt arbejde forudsætter tillid og gensidig respekt mellem sagsbehandler og borger som en forudsætning for at varetage borgerens retssikkerhed. Tillid bygger på en åben kontakt og anerkendelse i kommunikationen, hvilket ikke kan adskilles i social sagsbehandling. Derfor behandles de to størrelser samlet her.

En prostitueret der opsøger kommunen, kan have behov både for økonomisk hjælp, psykologisk og sexologisk behandling og for rådgivning og personlig støtte. Hun har også behov for en plan for – og støtte i processen til – at komme ud af prostitutionen. For at få afdækket kvindens behov og få opstillet en realistisk plan for vejen ud af prostitution, bør kommunen tilbyde at udarbejde en handleplan jf. servicelovens § 141 stk. 1. *Prostitutionen må synliggøres* som det sociale problem der er årsag til henvendelsen, og som et problem både borgeren og sagsbehandleren kan tale om.

Åbenhed om prostitution er nødvendig for at kvinden kan få en helhedsorienteret hjælp til at skabe sig et nyt liv. Uden åbenhed kan socialforvaltningen ikke etablere et klima hvor den prostituerede føler sig tilstrækkeligt tryk til at præsentere sagsbehandleren for hele det sæt oplysninger der skal til, for at kunne iværksætte og følge op på en effektiv social indsats. At den prostituerede føler det nødvendigt at holde prostitutionen hemmelig for socialforvaltningen, kan dels betyde at hun modtager en ringere hjælp – dels at hun udsætter sig for at begå socialt bedrageri. Hvis ikke prostitutionen bliver sat i tale, risikerer kvinden – ved at søge hjælp i socialforvaltningen – at havne i en endnu mere marginaliseret position.

En forventning om åbenhed om prostitution kan forekomme afskrækkende både for den prostituerede og for sagsbehandleren og kræver opbrud i de eksisterende positioner. Gensidig tillid og respekt skal være til stede fra begyndelsen af sagsbehandlingen hvis målet med indsatsen skal lykkes. Dette er et kritisk punkt som kan kræve overvindelse hos sagsbehandleren og kollegial støtte. Også den prostituerede kan have behov for støtte.

4. Et reelt tilbud

At forvente at en kvinde skal tale om prostitution som begrundelse for sin henvendelse til socialforvaltningen, kan være et overvældende krav i lyset af den samfundsmæssige stempning og selvstempning som prostituerede generelt oplever. Skal det lykkes, fordrer det at der kan etableres et *reelt tilbud* om støtte i processen ud af prostitution så kvinden har udsigt til at skabe sig et andet livs- og forsørgelsesgrundlag. Er der ikke muligt at præsentere hende for tilbud hun kan forbinde sit liv med, må man erkende at det hidtidige liv, trods nedslidning og udsigtsløshed, kan tegne sig lettere og mere overkommeligt.

Bisidder som støtte

Erfaringer fra bl.a. det tidligere PRO-Center og Kompetencecenter Prostitution viser at der *kan* skabes tillid mellem den prostituerede og sagsbehandleren selvom kvinder i prostitution ofte er meget skeptiske over for socialforvaltningen. Der er mange eksempler på at det har haft en positiv effekt at en medarbejder fra kompetencecentret har ledsaget en prostitueret ved møder i socialforvaltningen som professionel bisidder. Og ifølge forvaltningsloven har kvinden altid ret til at medbringe en bisidder¹⁹⁵.

”Vi laver på forhånd en aftale om hvad min rolle er så jeg ikke pludselig siger noget der kommer bag på hende. Min rolle er at formidle til sagsbehandleren at prostitution har store personlige omkostninger, at en kvinde kun er i prostitution i en periode af sit liv og at hun i øvrigt indeholder så meget andet. Jeg forklarer at kvinden nu er nået til et punkt i sit liv hvor hun ønsker en forandring. Det forsøger vi så at hjælpe hende med. Jeg har aldrig oplevet andet i kommunerne end stor lydhørhed” (Jette Heindorf, socialfaglig konsulent, Kompetencecenter for Prostitution, 2006).

Prostitution er derved blevet gjort synlig som årsagen til henvendelsen, uden at kvinden selv har behøvet at gøre rede for den. Derved er prostitutionen blevet afmystificeret, og de fastlåste positioner mellem sagsbehandleren og den prostituerede er blevet blødt op. Sagsbehandleren har i en dialog med kvinden og bisidderen kunnet fokusere på at fremskaffe de nødvendige oplysninger for at kunne behandle sagen.

Samtidig har bisidderen fra Kompetencecentret kunnet underbygge oplysningerne med sin generelle viden om prostitueredes forhold.

Kommunens handlemuligheder

De sociale tilbud i forbindelse med prostitutionsophør er rådgivning, vejledning m.v., f.eks. handleplaner efter serviceloven. Endvidere hjælp til forsørgelse i form af kontanthjælp/starthjælp og aktivering samt revalidering og fleksjob. Og – hvis alle muligheder for at bestride et arbejde vurderes udtømt: førtidspension efter lov om social pension.

Rådgivning

Kommunen skal sørge for at enhver har mulighed for gratis, anonym rådgivning¹⁹⁶. Tilbuddet om rådgivning skal også omfatte opsøgende arbejde for at nå ud til grupper som må formodes ikke selv at ville henvende sig. Prostituerede er ikke nævnt blandt de persongrupper som er omfattet af den særlige kommunale rådgivningsforpligtelse, men kan tilhøre gruppen ”m.fl.” i vejledningen¹⁹⁷. Kommunens rådgivningstilbud skal være åbent og kan, hvis der ikke er behov for en ydelse eller for at træffe en afgørelse, være anonymt. Prostituerede anvender dog kun i ringe udstrækning det kommunale rådgivningstilbud.

Kontanthjælp og aktivering

”Der bør indføres en revalideringsordning for kvinder der vil ud af prostitution, og i denne forbindelse bør der indføres en særlig revalideringsydelse med en maksimumramme på 25.000 kr. Mange prostituerede er i forvejen på kontanthjælp, og de prostituerer sig fordi de oplever at de og deres eventuelle børn ikke kan skabe sig et ordentligt liv på kontanthjælpsniveauet. Disse kvinder bryder kun ud af prostitution hvis de får en højere levestandard end den kontanthjælpen kan give dem” (Anja, prostitueret, kronik i Politiken, 10. okt. 2006).

Kommunen skal yde hjælp til forsørgelse, kontanthjælp, hvis ansøgeren opfylder betingelserne i aktivloven og har opholdt sig i Danmark i sammenlagt syv år inden for de seneste otte år. (Opfylder en person ikke opholdskravene, vil vedkommende få starthjælp¹⁹⁸.) Ansøgeren skal have været udsat for ændringer i sine forhold så hun eller han ikke har mulighed for at forsørge sig selv eller sin familie, og befinde

sig i en situation hvor behovet ikke kan dækkes gennem andre ydelser, herunder formue¹⁹⁹. For at opnå kontanthjælp skal borgeren modtage tilbud om aktivering efter aktivlovens kap. 16.

En kvinde der ønsker at holde op i prostitution, vil ofte opfylde betingelserne for at modtage kontanthjælp af andre årsager end ledighed (match 4-5). Prostitutionsophør er en social begivenhed, og kvinden har et indtægtsbortfald eller -nedgang. Uanset at hendes situation ikke kan sidestilles med "ledighed" – som forudsætter ophør af et egentligt arbejdsforhold, hvilket prostitution netop ikke er – mister kvinden helt eller delvist sit forsørgelsesgrundlag. Skønt en kontanthjælpsansøger skal udnytte sin erhvervsevne, kan kommunen, eftersom prostitution ikke er et erhverv, ikke kræve at en kvinde skal fortsætte i prostitution²⁰⁰. Erfaringerne viser desuden at kvinder ofte har nedsat arbejdssevne som følge af skader af prostitutionslivet. Kvinden vil derfor ofte have sociale problemer ud over arbejdsløshed. Samtidig kan hendes behov ikke umiddelbart dækkes gennem andre ydelser, da hun ikke kan få arbejdsløshedsdagpenge²⁰¹.

For at modtage kontanthjælp skal kvinden modtage tilbud om aktivering²⁰². Tilbuddene er 1) vejledning og opkvalificering, 2) virksomhedspraktik eller 3) ansættelse med løntilskud²⁰³. Sagsbehandleren i jobcentret vil derfor som udgangspunkt tilbyde en kvinde der søger hjælp til forsørgelse ved prostitutionsophør, aktivering i en af de nævnte former. Hvis der er begrundet tvivl om hvorvidt kvinden står til rådighed, vil kommunen oftest afprøve dette ved at fremsætte tilbud om arbejde eller aktivering. Kommunen kan i tilfælde af manglende rådighed nedsætte kontakthjælpen med en tredjedel i 3 uger, ved en andengangsforseelse i 20 uger. Denne regel gælder for alle kontanthjælpsmodtagere der får hjælp på forsørgersats.

Nogle prostituerede vil kunne få udbytte af et introduktionsforløb med vejledning og opkvalificering, nogle af en virksomhedspraktik i op til 13 uger (evt. med forlængelse op til 26 uger). Endelig vil nogle kunne gå ind i en eventuel ansættelse med løntilskud. Jobcentret giver tilbud på grundlag af en jobplan som ud fra borgerens ønsker og forudsætninger angiver hvordan der kan skabes bedre muligheder for varig beskæftigelse på det almindelige arbejdsmarked, og med hvilke midler. Borgeren skal have mulighed for at deltage i sagens behandling

og involveres i beslutningen om det konkrete aktiveringstilbud. Sagsbehandleren må derfor være meget opmærksom på kvindens ønsker og aktivt lytte til om kvinden er i stand til at opfylde forpligtelserne i et aktiveringstilbud og reelt er i stand til at påtage sig opgaven.

Aktivering *kan* i nogle tilfælde have den ønskede effekt med hensyn til at bringe nogle prostituerede videre til et andet liv. I forbindelse med aktivering er der dog ingen der følger kvinden løbende, og jobcentret foretager heller ikke dyberegående faglige vurderinger af hendes muligheder. Erfaringerne viser at kvinder i processen ud af prostitution kan have så store psykiske gener at de ikke er arbejdsmarkedspare og falder ud af aktiveringstilbud. Derved fastlåses deres sociale situation yderligere, og de bliver fastholdt i prostitution. Hvis jobcentret overser – eller ikke anerkender – de barrierer der gør det vanskeligt for en kvinde at gå direkte fra prostitution over i aktivering, f.eks. i en virksomhedspraktik, risikerer det at medvirke til at kvinden ender på førtidspension frem for at blive selvforsørgende. Derfor er det væsentligt at se på kvindens situation og vejen ud af prostitution som en helhed.

Kommunen skal løbende følge sagen op for at sikre sig at betingelserne for hjælpen fortsat er opfyldt ifølge aktivloven. Bliver kommunen opmærksom på at en kontanthjælpsmodtager har haft indtægter som ikke er blevet oplyst til kommunen, skal kommunen træffe afgørelse om tilbagebetaling hvis kvinden har modtaget hjælpen uberettiget og mod bedre vidende. Har kvinden tilsidesat sin oplysningspligt om arbejde, skal den fremtidige hjælp nedsættes med en tredjedel i en periode fra 3-20 uger, afhængigt af om det er første gang, eller der er tale om en gentagelse. Dette gælder som nævnt også prostitutionsindtægter.

Revalidering

"Prostituerede er hvad jeg vil kalde 'overlevende'. De er sådan en slags tumlingedukker der ind imellem ryger helt ned, men så er de pludselig oppe igen. Sådan nogle fandanivoldske kvinder der siger "Jeg skal nok klare den. De skal ikke få mig ned med nakken". De vil selv løse deres problemer. Men på et tidspunkt har de måske været i prostitution i nogle år og har allerede fået diverse skavanker" (Jette Heindorf, socialfaglig konsulent, Kompetencecenter Prostitution, 2006).

Trods vanskelige livsvilkår er mange kvinder i prostitution ressourcestærke. Revalidering vil derfor ofte være det sociale tilbud der bedst kan tilgode de særlige behov i processen ud af prostitution såvel som det langsigtede mål at den pågældende kvinde bliver i stand til at forsørge sig selv på arbejdsmarkedet eller som selvstændig.

Kommunen kan, hvis betingelserne er til stede²⁰⁴, efter en konkret vurdering tilbyde erhvervsrettet revalidering, evt. med en for-revalidering på kontanthjælp til at afklare hvilke uddannelses- og erhvervsønsker borgeren har. For at opnå revalidering skal der være tale om en nedsat arbejdsevne, som gør det nødvendigt at revalidere for at fastholde eller (gen)skabe revalidandens tilknytning til arbejdsmarkedet, samt at det er realistisk og sandsynligt at den pågældende gennem revalideringen vil blive selvforsørgende. Alle andre muligheder for at bringe den pågældende tilbage på arbejdsmarkedet skal være udtømt. En vellykket revalidering forudsætter at forvaltningen bliver opmærksom på behovet så tidligt som muligt og ikke pr. automatik iværksætter aktivering hvor der er behov for revalidering – samt at der udarbejdes en jobplan for hele forløbet.

En indstilling til revalidering bygger på en *arbejdsevnevurdering*²⁰⁵. I forbindelse med visitationen til revalidering skal der udarbejdes en *ressourceprofil* for at understøtte en afklaringsproces og en udvikling af borgerens ressourcer så de kan anvendes i arbejdsrelaterede sammenhænge²⁰⁶.

Revalidering kan gives til de samme beskæftigelsestilbud som aktivering, til uddannelse og til selvstændig virksomhed, og skal finde sted ud fra en vurdering af den enkeltes ønsker og forudsætninger. Hvis revalidering til en beskæftigelse på normale vilkår vurderes at være udtømte, kan revalidering ske til et fleksjob med løntilskud. Revalideringsforløbet og -ydelsen kan normalt højst strække sig over fem år.

At en kvinde har været prostitueret, giver ikke i sig selv ret til revalidering, men dette forhold kan indgå i vurderingen af om hun har ret til revalidering²⁰⁷. Hun vil dog ofte opfylde aktivlovens betingelser for revalidering som følge af sociale problemer ud over ledighed og begrænset arbejdsevne. Samtidig er der realistiske muligheder for at en kvinde der forlader prostitution gennem revalidering, kan blive i stand til at klare sig selv og forsørge sin familie. For prostituerede der har

ringe uddannelsesbaggrund og er nedslidte og udbrændte, vil revalidering ofte være nødvendig for at bringe dem ind i – eller tilbage til – en tilværelse i arbejde.

Vurderingen af revalideringsbehovet må hvile på en helhedsvurdering af den enkelte kvindes helbredsmæssige, familiære og sociale forhold, herunder hendes uddannelsesniveau og tidligere tilknytning til arbejdsmarkedet. Beskrivelsen og vurderingen af hendes arbejdsevne vil også være konkret og individuel og vil foregå på grundlag af en resourceprofil. Den omfatter alle relevante egenskaber og temaer for at afklare en borgers ressourcer, potentialer og barrierer i forhold til arbejdsmarkedet og fungerer ideelt set både som et arbejdsredskab og en ramme for afklaring.

Prostitution kan som beskrevet i afsnittet 'Prostitutionslivet', medføre en række skader. Men prostitutionserfaringer kan på den anden side også bidrage til kompetencer og kvalifikationer, hvoraf nogle kan overføres til arbejdsmarkedet hvis de beskrives og derved synliggøres. Det er væsentligt at sagsbehandleren i beskæftigelsesforvaltningen er opmærksom på at *faktorer i prostitutionslivet kan virke som ressourcer* og udgøre potentialer i forhold til de elementer som skal beskrives og afklares for at vurdere kvindens arbejdsevne.

Jackie fortæller: *"Som prostitueret skal du være menneskekender, socialrådgiver, seksualvejleder og psykolog. Du skal have sans for at spille de rigtige roller de rigtige steder og på de rigtige tidspunkter. Men allervigtigst: Du skal kunne tale med kunderne og lynhurtigt sætte dig ind i deres ønsker og behov"* (Siewens, 1998).

En række kvalifikationer og barrierer forbundet med prostitution kan være af betydning i forhold til de fire områder der indgår i en resourceprofil til brug for revalidering:

1. *Faglige og praktiske kvalifikationer i forhold til arbejdsmarkedet*
Kvinder i prostitution har ofte ingen formel videregående uddannelse, heller ikke en kort erhvervsuddannelse. Mange af kvinderne har haft begrænset formel arbejdsmarkedstilknytning og -erfaring, men kan på en massageklinik have opnået praktiske og uformelle kvalifikationer der svarer til arbejdsmarkedserfaringer, f.eks. planlægning af vagter, rotationsordninger, indkøb til klinikken, vedlige-

holdelse, tilpasning til og overholdelse af ”arbejdsstedets” normer og regler, rutiner og betingelser for betaling, osv. At der kan opstå en stærk arbejdsidentitet ved at være på en massageklinik, fremgår bl.a. af massageklinikundersøgelsen og af kvinders beretninger²⁰⁸. De fleste af kvinderne ønsker desuden et arbejdsliv på en arbejdsplads eller som selvstændige efter prostitutionen.

2. Evne til at indgå og deltage i jobmæssige og sociale relationer

Kvinder i prostitution har social omgang med mange kunder og opnår derved et *stort omstillingsberedskab* og en *stor fleksibilitet*. De skal leve op til samfundets almindelige normer for hvordan man omgås folk, ligesom de må opfylde de gængse forventninger til påklædning, personlig hygiejne, make-up osv. Endelig skal de kunne konversere. Prostituerede er *serviceorienterede* og i stand til at opretholde en professionel facade. De udvikler desuden en stærk evne til *hurtigt at bedømme mennesker* og opbygger et *konfliktberedskab* for at kunne beskytte sig mod grænseoverskridelser og overgreb. Og så er de ofte meget mobile – en kompetence de har opnået for at undgå risikoen for at blive genkendt i deres egen by.

På den anden side har mange kvinder i prostitution *lave forventninger* til deres egne muligheder og præstationer på arbejdsmarkedet. Lavt selvværd forbundet med både samfundets stemping og selvstemping kan medføre at en kvinde kun tiltror sig selv evner til at ”være god til noget” i prostitution.

Den udbrændte prostitueredes drømme og ønsker kan begrænse sig til at få ”et almindeligt liv med mand og børn” og til at få lov at være i fred. En afklaring af kvindens forventninger og hendes angst for at blive afsløret som prostitueret, bevirker at et nært samarbejde mellem sagsbehandleren og kvinden vil være nødvendigt for at bryde en negativ forventningsspiral og nedbryde hendes personlige barrierer over for at gå ud på arbejdsmarkedet.

3. Socialt liv og netværk af relevans for arbejdsmarkedet

Mange kvinder i prostitution er gift eller samlevende og har børn. Mange har således et netværk hvor de kan hente støtte. Netværket

kan også udgøre en motivation til at opnå en fast tilknytning til arbejdsmarkedet. Langt de fleste kvinder i prostitution har en *rimelig eller god bolig*, undtagen en del stofmisbrugende prostituerede. Derimod kan kvindens *økonomi* være så *belastet* at den udgør en barriere for videre udvikling, jf. nedenfor.

4. Helbredsmæssige forhold i relation til arbejdsmarkedet

Fysisk og psykisk nedslidning og udbrændthed som følge af prostitution resulterer i nedsat arbejdsevne. Psykologisk og eventuelt sexologisk behandling, samt personlig støtte i en periode, vil ofte kunne virke positivt ind på de psykiske og helbredsmæssige problemer. For kvinder der har udviklet et *stof-, pille- eller alkoholmisbrug*, er misbruget naturligvis selvstændige barrierer som må overvindes ved hjælp af behandling.

Revalidering til en uddannelse eller et job vil være relevant for den store gruppe af prostituerede uden (eller med en ringe) uddannelse og kan samtidig støtte processen ud af prostitution. Kommunerne har ganske vist i en årrække holdt sig tilbage med at tilbyde revalidering idet revalidering på kort sigt kan synes at være en dyr løsning. Kvinder som har hængt fast i prostitution i 5-10 år, er imidlertid en gruppe borgere for hvem revalidering ofte vil være en nødvendig indsats i forhold til drømmen om at komme videre. Men også en indsats som gør det realistisk og sandsynligt at kvinderne ved hjælp af revalidering kan blive selvforsørgende²⁰⁹.

Fleksjob

Kommunen kan tilbyde fleksjob til personer med varige begrænsninger i arbejdsevnen. Også i forbindelse med visitation til fleksjob skal der udarbejdes en ressourceprofil så man kan vurdere arbejdsevnen. Nogle prostituerede opnår en tilknytning til arbejdsmarkedet via fleksjob, men i lighed med aktivering forudsætter det at kvinden er arbejdsmarkedssparat.

Anja: ”Jeg skal have det fleksjob. Ellers kommer jeg ikke ud af det (prostitution, NR). Og det kan jeg slet ikke overskue. Så kommer jeg til at fortsætte til jeg bliver en gammel rosin”²¹⁰.

Førtidspension

Nogle kvinder vil være så helbredsmæssigt belastede af prostitutionslivet at de vil være berettigede til førtidspension som følge af varig nedsat arbejdsevne, og fordi de ikke kan bestride et fleksjob²¹¹. Næsten hver femte kvinde i massageklinikundersøgelsen forestillede sig at kunne få førtidspension efter at være holdt op i prostitution. Hvad enten disse kvinder havde opgivet ønsket eller håbet om en tilværelse med ordinært arbejde, eller de havde så dårligt fysisk eller psykisk helbred at de opfyldte betingelserne, vil førtidspension altid være kommunens sidste udvej.

Kommunen kan beslutte at tildele førtidspension når alle muligheder for at forbedre kvindens arbejdsevne har været afprøvet. Derfor kan en sag om førtidspension først gennemføres når alle aktiverings-, revaliderings- og behandlingsmæssige og andre foranstaltninger har været afprøvet – medmindre det på grundlag af en ressourceprofil vurderes at arbejdsevnen er ubetydelig og ikke kan forbedres. Nogle kvinder, der har været i prostitution i en årrække, vil af helbreds-, aldersmæssige- og sociale grunde kvalificere sig til førtidspension.

Borgeren skal inddrages

Aktivering og revalidering såvel som fleksjob og førtidspension skal tilrettelægges i nært samarbejde med borgeren der skal have mulighed for at deltage i behandlingen af sagen. Det er således afgørende at den sociale indsats for en prostitueret tilrettelægges i dialog med hende, og med hendes aktive deltagelse, så hun får indflydelse på sagsbehandlingen. Hertil kommer at en part i en sag på ethvert tidspunkt af sagsbehandlingen i forvaltningen har ret til at lade sig repræsentere eller bistå af andre som kan støtte vedkommende. Kvinden kan derfor altid medbringe *en bisidder*²¹².

Gældseftergivelse og gældssanering

Gæld er en af de hyppigste og alvorligste barrierer for mange kvinders mulighed for at komme ud af prostitution. Det kan både være *offentlig gæld*, f.eks. skattegæld, og *privat gæld*, f.eks. i forbindelse med en skilsmisse. Kvinder i prostitution beretter ofte om at gæld var årsagen til at de begyndte i prostitution:

*”Efter en skilsmisse stod Anja med to børn og en vaklende økonomi. Hun lånte penge af venner og bekendte, men hun kunne ikke betale dem tilbage. En veninde der arbejdede på massageklinik, introducere hende til miljøet”*²¹³.

Gæld er også ofte årsagen til at kvinderne har vanskeligt ved at komme videre med et liv efter prostitutionen. Det er derfor afgørende at sagsbehandleren i forvaltningen, eventuelt i samarbejde med en medarbejder fra Kompetencecenter Prostitution, undersøger mulighederne for om kvinden kan opnå gældseftergivelse eller gældssanering.

Fra 1. februar 2007 er det blevet muligt for socialt udsatte grupper at søge om eftergivelse af gæld til det offentlige²¹⁴. Målgruppen ”socialt udsatte grupper” må også omfatte kvinder og mænd i prostitution som i øvrigt opfylder lovens betingelser. Ifølge lovens § 16 f, kan skyldnere, som i 4 år eller mere *uafbrudt* har modtaget hjælp efter § 11 aktivloven eller introduktionsydelse efter reglerne i kapitel 5 i integrationsloven, ansøge restanceinddrivelsesmyndigheden om at få eftergivet gæld til det offentlige. I tilfælde af eftergivelse omfatter den gæld der allerede er under inddrivelse såvel som anden forfalden gæld.

Eftergivelse kan ikke ske for gæld der er pådraget ved et strafbart (eller erstatningspådragende) forhold eller ved at en skyldner har modtaget ydelser som vedkommende ikke var berettiget til – på grundlag af urigtige oplysninger til en offentlig myndighed. Det vil sige at der ikke kan ske eftergivelse af en kommunes tilbagebetalingskrav efter SL § 12 eller i tilfælde af socialt bedrageri.

Det er en betingelse for eftergivelse af gæld til det offentlige at skyldneren skal ophøre med at få kontanthjælp, og det er en betingelse at vedkommende opnår

- ordinær beskæftigelse,
- uddannelse
- revalidering, herunder for-revalidering, eller
- fleksjob

Eftergivelsen sker over en periode på 5 år med et fast månedligt beløb (1/60 af den samlede gæld som er omfattet af eftergivelsen), jf. § 16 g.

Kommer skyldneren senere i kortere perioder igen på kontanthjælp, stilles eftergivelsen efter lovens § 16 h, stk. 2 i bero i de måneder hvor

hjælpen modtages. Eftergivelsen bortfalder helt hvis skyldneren får kontanthjælp i sammenlagt ét år. Endvidere bortfalder eftergivelsen hvis den myndighed der skal inddrive restancen, modtager nye offentlige krav til inddrivelse fordi personen ikke overholder sine løbende betalinger.

Ansøgning om eftergivelse af gæld indsendes til den myndighed der er ansvarlig for at inddrive restancen på et særligt ansøgningsskema. Det vil i praksis sige Inddrivelsescentret under SKAT.

Ved en ændring af konkursloven i 2005 blev der åbnet videre mulighed for *gældssanering* for alle der kan godtgøre, at de ikke er i stand til at opfylde deres gældsforpligtelser inden for de nærmeste (normalt 5) år²¹⁵. Gældssanering omfatter al gæld. Det er en betingelse for at få gældssanering at skyldneren er *håbløst forgældet*, hvilket betyder at gælden skal være af en vis størrelse.

Det kan være vanskeligt konkret at vurdere om en person kvalificerer sig til gældssanering, men hvis vedkommende er håbløs forgældet, og en gældssanering vil medføre en varig forbedring af skyldnerens forhold vil skyldneren normalt få bevilget gældssanering.

En række omstændigheder vil i almindelighed *udelukke* gældssanering:

- at skyldnerens økonomiske forhold er uafklarede,
- at skyldneren har handlet økonomisk uforsvarligt,
- at en ikke uvæsentlig del af gælden er pådraget ved strafbare forhold eller ved en adfærd, der er erstatningspådragende,
- at skyldneren har undladt at afdrage sin gæld, selvom hun/han har haft rimelig mulighed for det,
- at skyldneren har indrettet sig med henblik på gældssanering, eller
- at skyldneren stifter ny gæld, efter at gældssanering er indledt.

Det er en forudsætning for at få gældssanering efter konkurslovens regler at skyldnerens økonomiske forhold er afklarede, hvilket betyder at eksempelvis kontanthjælpsmodtagere ikke kan opnå gældssanering da kontanthjælp betragtes som en midlertidig ydelse. Konkurslovens gældssaneringsmulighed vil dog også kunne anvendes i forhold til prostituerede.

Det er væsentligt at sagsbehandlere i kommunen er opmærksomme på mulighederne for at ansøge om eftergivelse af gæld eller gælds-

sanering for offentlig gæld. Ikke mindst i henseende til skattegæld vil disse muligheder ofte være relevante for kvinder i prostitution og en forudsætning for at de kan komme i ordinært arbejde. Sagsbehandlere bør også støtte en kvinde der ønsker at komme ud af prostitution, i at forhandle med skattemyndighederne om en lempelig afdrags- eller henstandsordning for skattegæld, hvis gældseftergivelse eller –sanering ikke er mulig og gælden ikke opstået ved en strafbar handling.

Psykologbistand

I Regeringens handlingsplan "Et andet liv" er afsat et millionbeløb til psykologhjælp for prostituerede med henblik på at de kan få bearbejdet de psykiske forhold som ligger bag ved at de er i – eller er holdt fast i – prostitution. De fastholdende faktorer ved prostitutionen betyder at det er svært for en kvinde at komme ud af prostitutionen og bevirker også at de ofte falder tilbage i prostitution. Mange af kvinderne er desuden udbrændte og har brug for psykologhjælp for at komme videre i livet.

Sagsbehandlere bør derfor, som led i en langsigtet handleplan, være opmærksomme på kvindens eventuelle behov for psykologbistand og muligheden for gratis psykologhjælp til kvinder som ønsker at komme ud af prostitution.

Noter

- ¹⁶² Der tales i dette kapitel kun om kvinder i prostitution idet de meget ofte må søge hjælp i socialforvaltningen i forbindelse med pauser eller ophør i prostitution. Mandlige prostituerede søger enten ikke hjælp, eller er i hvert tilfælde ganske usynlige i denne rolle i socialforvaltningen, medmindre de er stofmisbrugere.
- ¹⁶³ Bjørnholt 1994, Friis Jensen, 1997; Christensen og Barlach, 2004.
- ¹⁶⁴ Beløbet svarer til hvad en flittig prostitueret kan tjene brutto på en 12 timers vagt – før udgifter på 3.000 kr. til bl.a. telefonpasser, leje af klinik og annoncer er betalt.
- ¹⁶⁵ Lovbekendtgørelse nr. 56 af 18/1/2007 af lov om retssikkerhed og administration på det sociale område (retssikkerhedsloven) RTL § 10.
- ¹⁶⁶ Jf. RTL § 11-11c.
- ¹⁶⁷ 174 RTL § 12 b.
- ¹⁶⁸ LBK nr. 1009 af 24/10/2005 om aktiv socialpolitik (AL), § 11 stk. 2 og § 13 stk. 1.
- ¹⁶⁹ RTL § 5 og § 6, AL § 25 og 10 og vejl. nr. 39 af 5/3/1998 til lov om aktiv socialpolitik.
- ¹⁷⁰ Jf. vejl. nr. 73 af 3/10/2006 om retssikkerhed og administration på det sociale område, retssikkerhedsvejl. pkt. 78.
- ¹⁷¹ LBK nr. 1009 af 24/10/2005 om en aktiv socialpolitik §§ 25, 25a – f og 26.
- ¹⁷² Jf. RTL § 12 nr 4, og § 12 b eller LBK nr. 1000 af 5/10/2006 af straffeloven, § 279.
- ¹⁷³ I henhold til pkt. 180 i retssikkerhedsvejl.
- ¹⁷⁴ Iflg. ændringer af retssikkerhedsvejl. i 2004.
- ¹⁷⁵ Ved Herning Kommunes uanmeldte kontrolbesøg på massageklinikker i 2003 fandt man at 23 ud af 26 kvinder, man traf på klinikkerne, uberettiget modtog overførselsindkomster.
- ¹⁷⁶ Jf. RTL §§ 4 - 6.
- ¹⁷⁷ Guldager, 2000.
- ¹⁷⁸ Ehrenreich og Nyboe, 2004.
- ¹⁷⁹ Både de tidligere projekter, PRO-Vejle og Modelprojekt PRO-Århus, tilbød kommunerne i de respektive amter temadage, men har måttet aflyse disse som følge af manglende interesse.
- ¹⁸⁰ Dilemmaer i mødet med en prostitueret. Etisk Råd i Dansk Socialrådgiverforening, 2004

- ¹⁸¹ Kongstad i PRO-Centrets årsberetning 2000.
- ¹⁸² Se herom hos Friis Jensen, 1997, og Dilemmaer i mødet med en prostitueret. Etisk Råd i Dansk Socialrådgiverforening, 2004.
- ¹⁸³ Helle Nørrelykke: Noter fra efteruddannelseskursus for sagsbehandlere om prostitution.
- ¹⁸⁴ Egelund og Halskov, 1996.
- ¹⁸⁵ Lautrup, 2002.
- ¹⁸⁶ Politiken, den 29. juni 2004.
- ¹⁸⁷ Bl.a. København, Herning og Ålborg.
- ¹⁸⁸ RTL § 12a.
- ¹⁸⁹ Landsskatterettens kendelse dateret 30. oktober 2002.
- ¹⁹⁰ Notat fra Herning Kommune: Tema: Prostitutionsbranchen i Herning.
- ¹⁹¹ Københavns Skatte- og Registerforvaltnings pjece: ”Til personer beskæftiget på massageklinikker m.v.” (Mine fremhævelser, NR).
- ¹⁹² L 43 af 8. oktober 1998, Forslag til lov om ændring af straffeloven (Afkriminalisering af prostitution m.v. samt kriminalisering af kunder til prostituerede under 18 år)– almindelige bemærkninger.
- ¹⁹³ Jf. LBK nr. 58 af 18/01/2007 af lov om social service (SEL) § 141 stk. 2.
- ¹⁹⁴ LBK nr. 1063 af 25/10/2006 om tilskud til afvikling af studiegæld samt om forsøg med eftergivelse af gæld til det offentlige for socialt udsatte grupper, og Notat fra Københavns Skatteforvaltning om: Prostituerede, mulighed for eftergivelse. Dateret den 25. april 2003.
- ¹⁹⁵ Lov nr. 571 af 19/12 1985, Forvaltningsloven § 8.
- ¹⁹⁶ Enten efter SEL § 10 eller når personen har særlige sociale problemer, jf. SEL § 12.
- ¹⁹⁷ SEL § 12 og vejledning nr. 93 af 5/12 2006 om formål og andre generelle bestemmelser i serviceloven.
- ¹⁹⁸ LBK nr. 1009 af 24/10/ 2005 om aktiv socialpolitik (aktivloven, AL) § 11.
- ¹⁹⁹ Aktivlovens § 11 stk. 1 og 2.
- ²⁰⁰ En eventuel ægtefælle har dog pligt til at udnytte sine arbejdsmuligheder, jf. § 13 stk. 1.
- ²⁰¹ Jf. aktivloven § 11 jf. § 25.
- ²⁰² Jf. aktivloven kap. 16 og LBK nr. 685 af 29/06/2005 om en aktiv beskæftigelsesindsats, ændret ved lov nr. 565 af 9/6 2006 (LAB-loven) kap. 10 - 12.
- ²⁰³ Jf. endvidere LAB-loven § 22.
- ²⁰⁴ Jf. aktivlovens § 46 og kap. 6.

- ²⁰⁵ BKG nr. 1402 af 13/12 2006 om beskrivelse, udvikling og vurdering af arbejdssevne.
- ²⁰⁶ Jf. vejl. nr. 137 af 21/06/2000 om metode til god sagsbehandling på førtidspensionsområdet, kap 5.
- ²⁰⁷ Socialministerens svar på spørgsmål 184, 18. maj 2006.
- ²⁰⁸ Barlach, 2003.
- ²⁰⁹ Nørreskov, 2004.
- ²¹⁰ Bertram, 2006.
- ²¹¹ Pensionsloven, LBK nr. 759 af 2/8/2006 af lov om social pension § 16.
- ²¹² Retssikkerhedslovens § 4 og forvaltningslovens § 8 stk. 1.
- ²¹³ Bertram, 2006.
- ²¹⁴ LBK nr. 1063 af 25/10/2006 af lov om tilskud til afvikling af studiegæld og eftergivelse af studiegæld samt om forsøg med eftergivelse af gæld til det offentlige for socialt udsatte grupper, kap. 3 a og BKG nr. 36 af 9/1/2007 om forsøg med eftergivelse af gæld til det offentlige for socialt udsatte grupper.
- ²¹⁵ Konkursloven, LBK nr. 118 af 04/02/1997 af konkursloven, ændret ved lov nr. 365 af 24/05/2005 § 197, og BKG nr. 894 af 22/09/2005 om gældssaner-
ring.

Prostitutionskunder

Modsat prostituerede har prostitutionskunder traditionelt været usynlige både i samfundet og i medierne. Men 14 % af mændene i en dansk kundeundersøgelse fra 2005 viste sig at have erfaring med prostitution. Halvdelen af de 86 % der ikke havde, sagde at de aldrig ville overveje at købe sex. De fleste har kun købt sex enkelte gange, men en tredjedel er regelmæssige kunder. Størstedelen af dem lever i parforhold. Nogle er "storforbrugere" der sammenligner behovet for sex med narkotika. Flere nordiske undersøgelser har beskæftiget sig med mænds begrundelser og forklaringer på at købe sex. Mænd køber også sex af mænd, og biseksuelle og homoseksuelle mænd der skjuler deres seksualitet, er de største kundegrupper hos mandlige prostituerede.

Kunden er den ene halvdel af et prostitutionsforhold og kundens tilstedeværelse er en forudsætning for, at en kønshandel kan indgås. Prostitutionskunder har imidlertid været usynlige både i forståelsen af prostitution og i medierne og der er foretaget langt færre undersøgelser om prostitutionskunder end om prostituerede. En væsentlig grund kan være at kunden ikke opfattes som del af *et socialt problem*, og at befolkningen ikke ser prostitutionskunden som en modpol til den almindelige mand – sådan som den prostituerede ofte ses som modsætning til samfundets "ærbare" kvinder²¹⁶. I de senere år er der dog blevet gennemført en række nordiske undersøgelser om prostitutionskunder. De fleste af dem fokuserer på de psykiske og sociale faktorer som kan have indflydelse på at nogle mænd vælger at købe seksuelle ydelser af prostituerede.

Den nyeste og hidtil største danske kundeundersøgelse blev offentliggjort af VFC Socialt Udsatte i 2005²¹⁷. Den bygger på en kvantitativ internetundersøgelse blandt 6.350 mænd såvel som en kvalitativ undersøgelse baseret på 20 telefoninterviews. Undersøgelsen giver således et

væsentligt sociologisk bidrag til forståelsen af mænds bevæggrunde til at købe sex.

Den nye danske undersøgelse af prostitutionskunder (kundeundersøgelsen) belyser en række omstændigheder omkring mænds køb af prostituerede. Udover at afdække antallet af prostitutionskunder belyser undersøgelsen også motiver til *ikke* at købe sex. Endvidere belyser den sexkøbernes begrundelser for at købe sex og sammenholder resultaterne med andre nordiske undersøgelser. Endelig gives der på grundlag af undersøgelsen forslag til rådgivning og kampagner som kan iværksættes i forhold til prostitutionskunder.

Antallet af prostitutionskunder

En dansk undersøgelse fra 1987 viste at 14 % af de mænd som deltog i undersøgelsen, havde købt seksuelle ydelser mindst én gang i deres liv²¹⁸. Blandt mænd mellem 51 og 55 år havde knap tre ud af ti erfaring som prostitutionskunde. Halvdelen havde købt seksuelle ydelser i udlandet, men knap hver femte havde både erfaringer fra Danmark og udlandet, mens resten kun havde erfaringer fra Danmark.

Næsten 14 % af mændene i en svensk undersøgelse har på et tidspunkt i deres liv betalt for at være seksuelt sammen med en anden person. I Norge har 13 % mænd i en undersøgelse fra 1989 erfaringer som prostitutionskunde²¹⁹. De fleste af de svenske mænd med kunderfaringer har købt seksuelle ydelser på udenlandsrejser²²⁰. I den danske kundeundersøgelse har ca. hver tiende købt sex under kortere rejser i udlandet, mens hver femte har været kunde under længere ophold.

I den nye danske kundeundersøgelse svarede 14 % af de 6.350 mænd som deltog, at de havde købt sex. Det omfang svarer til de omtalte tidligere danske og skandinaviske undersøgelser og kan være udtryk for at omfanget af mænd med erfaring som prostitutionskunder har været nogenlunde konstant gennem de seneste 15-20 år. Der har således i hele perioden været 86 % af mændene som *ikke* har nogen erfaring med prostitution.

Af det meget store flertal af mænd som *ikke* har prostitutionserfaringer, svarede næsten tre fjerdele at de ikke ville overveje at købe sex selvom muligheden bød sig, og næsten halvdelen svarede at de aldrig havde overvejet at købe sex.

Skandinaviske mænds erfaringer som prostitutionskunder er langt færre end sydeuropæiske mænds. Internationale undersøgelser viser at ca. 40 % af mændene i Spanien, 16 % i USA²²¹, 14,3 % i Holland og ca. 7 % i Storbritannien har betalt en prostitueret for seksuelle ydelser. De store udsving i tallene kan være udtryk for at prostitution og også prostitutionskunders adfærd er bundet til landets kultur²²². Prostitution er således en social og kulturel konstruktion som udfolder sig forskelligt fra samfund til samfund, og hvor formerne ændrer sig i takt med at sociale strukturer og kønsrollen ændrer sig²²³.

Hvem er prostitutionskunderne?

Prostitutionskunderne i den danske kundeundersøgelse udgør et bredt udsnit af den mandlige befolkning. De er lige så ofte gifte som ugifte. Kunderne er fra alle aldersgrupper om end mænd mellem 25 og 40 år dominerer. Gennemsnitsalderen ved første sexkøb var godt 25 år, men hver femte mand var under 21 år da han købte sex første gang.

En af kundeundersøgelsens interviewpersoner var 14 år da han købte sex første gang. I dag opsøger han prostituerede 3-4 gange om måneden, uanset om han er i parforhold eller ej.

”... Det er spændingen. Det er 80 % af det, og så at det er uforpligtende, og at du ikke skal stå til regnskab for noget, du behøver ikke fortælle om det til nogen som helst.”

Kunderne kommer fra alle sociale lag og er typisk hverken psykisk eller fysisk handicappede²²⁴. De fleste mænd har kun købt seksuelle ydelser en enkelt eller få gange. 60 % har købt sex 1-5 gange. Men omkring en tredjedel af mændene er regelmæssige prostitutionskunder²²⁵. Undersøgelsen viste at jo yngre mændene var, når de debuterede som prostitutionskunder, jo oftere fortsatte de med at købe sex, også selvom de var gift eller samlevende.

Kundeundersøgelsen viste også at det i nogle erhverv var mere almindeligt at mænd køber sex end i andre. Flest faglærte og ufaglærte arbejdere havde købt sex mindst en gang i deres liv. Funktionærer og funktionærer med ledelsesansvar havde også mange erfaringer som prostitutionskunder, og flest selvstændige havde regelmæssigt købt sex inden for de seneste 12 måneder. Det var også mere legitimt i nogle erhverv – blandt selvstændige og faglærte og ufaglærte arbejdere samt

blandt jobsøgende og lærlinge og elever – at tale med andre om sine erfaringer med sexkøb. Blandt unge mellem 18 og 29 år var det særdeles almindeligt – især blandt de yngste – at tale med venner om erfaringer som prostitutionskunde.

I den nordiske forskning har flere forskere grupperet prostitutionskunder på grundlag af deres begrundelser for at købe sex²²⁶:

- I den danske kundeundersøgelse kan ca. 70 % af kunderne karakteriseres som *eksperimenterende*. Flertallet af dem angav at de måtte afprøve sexkøb som et eksperiment eller at de prøvede det fordi muligheden bød sig.

De *regelmæssige* kunder grupperer sig i de nordiske undersøgelser groft set i to overordnede grupper:

- Den første gruppe mænd – identificeret i en svensk undersøgelse – er mænd som levede i mere eller mindre *faste forhold til kvinder*. De søgte samtidig noget anderledes og ”købte det de ville have”. De ligner gruppen af *super-* eller *storforbrugere* som har et stort sexbehov og køber seksuelle ydelser, selvom de har en kæreste eller kone²²⁷. I kundeundersøgelsen falder hver femte kunde ind under kategorien storforbruger i et parforhold. Til denne gruppe hører også *dem, der supplerede*. De havde ofte en kone eller kæreste, men var prostitutionskunder fordi deres sexliv med partneren enten var gået i stå eller ikke opfyldte alle deres behov. Ved at gå til en prostitueret undgik de forhold til elskerinder som kunne risikere at ødelægge deres ægteskab/parforhold. Omkring hver 10. prostitutionskunde begrundede deres besøg hos prostituerede med deres seksuelle behov. Købet af sex havde i visse tilfælde større betydning i kundens fantasi end selve det seksuelle forhold. Købet kan for manden være en symbolsk repræsentation af, eller et bevis på, hans maskulinitet²²⁸.
- Den anden gruppe af regelmæssige prostitutionskunder levede ofte *ikke i faste forhold* og kan beskrives som mænd der undgår intimitet. De havde svært ved at knytte kontakt til kvinder og havde så-

ledes også svært ved at skabe seksuelle forhold til kvinder²²⁹. Disse mænd havde ofte lavt selvværd. I kundeundersøgelsen er en lille gruppe mænd i kategorien *enlige storforbrugere* der oplevede ikke at have anden mulighed for at opnå sex. Deres egen oplevelse var at deres kontaktvanskeligheder skyldes generthed, høj alder eller handicaps, fysiske eller psykiske. I mange tilfælde mente mændene at deres ”mangler” og vanskeligheder med at møde kvinder legitimerede deres køb af prostituerede. Nogle af mændene kan beskrives som *intimitetssøgere*. De købte seksuelle ydelser når de ikke havde en fast partner. Andre er *afviste mænd* som mente, at købesex var deres eneste mulighed for at opnå et seksuelt forhold.

Begrundelser for at købe sex

Af interviewene i den danske undersøgelse fremgår at flertallet af de 70 % af mændene, som kun har købt sex én gang, sagde at det var noget de måtte afprøve, at det var et eksperiment eller at de prøvede det fordi muligheden bød sig.

For enlige mænd kan køb af sex være den mest tilgængelige mulighed for at få sex. De interviewede mænd, som levede alene, sammenlignede prostitutionsrelationen med at skulle møde en kvinde på en bar. Ifølge kunderne er der ikke nogen væsentlig forskel på de to typer af relationer. Der er dog ”garanti” for at få sex hos en prostitueret. Det er der langt fra når de møder en kvinde i byen:

”Jeg synes, det er nemmere og billigere at fyre en tusse af på en prostitueret end på en kvinde ude i byen, som måske alligevel ikke vil med hjem, når det kommer til stykket.” (Prostitutionskunde i den danske kundeundersøgelse, 2005, VFC Socialt Udsatte)

Flere af de interviewede enlige mænd fortalte at de køber sex hos prostituerede fordi de ellers ikke har mulighed for at få fat i (så flotte) kvinder. Disse mænd søger oftest de unge ”modeltyper” i alderen 20-25 år.

De gifte mænd forklarede deres sexkøb med behovet for at købe sig til de seksuelle ydelser som deres kone, kæreste eller samlever ikke ville være med til. Nogle af disse mænd fortalte supplerende at de var trætte af at skulle gøre sig fortjente til sex derhjemme:

”Al den hovedrengøring der skal gøres inden. Så er det lettere at gå til en prostitueret. Man skulle kunne komme hjem og sige at sådan og sådan vil jeg have det. Det kan jeg ikke så derfor er det nemmere hos en prostitueret.”

Nogle mænd, både gifte og ugifte, er storforbrugere af prostituerede, f.eks. en 46-årig mand der var skilt, men også som gift havde købt sex hver fjortende dag:

”Det er næsten sygeligt. I stedet for narkotika så er sex narkotika for mig. Jeg køber i hvert fald sex hver fjortende dag, måske endnu oftere. Jeg tager også one night stands, men det andet kan jeg simpelthen ikke lade være med” (Prostitutionskunde i den danske kundeundersøgelse).

En storforbrugende lastbilchauffør på 37 år fortalte, at han gik til prostituerede fordi han som barn blev udsat for seksuelle overgreb. Han mente at hans uvilje til at komme tæt på en kvinde hænger sammen med overgrebene:

”Jeg går til prostituerede for at få dyret kørt af. Overgrebene er skyld i at jeg har svært ved at indgå i et fast parforhold” (Prostitutionskunde i den danske kundeundersøgelse).

Endelig er der en gruppe prostitutionskunder der kan samles i kategorien *eksperimenterende*.

Kunder til mandlige prostituerede

I en dansk undersøgelse var mandlige kunder som købte homoseksuel sex, *”næsten alle slags mænd”*²³⁰. De var i alderen 15-68 år og homoseksuelle, biseksuelle eller heteroseksuelle²³¹. Nogle var åbne omkring deres seksuelle observans, andre ikke. Nogle af kunderne var gifte, andre ugifte, og der var stor spredning i deres erhverv, uddannelse og indtægtsniveau. Biseksuelle og homoseksuelle som ikke var åbne om deres seksualitet, udgør de to største kundegrupper i undersøgelsen. Biseksuelle kunder som boede sammen med en kvinde, udgør ca. halvdelen. To tredjedele af kunderne var mellem 35 og 50 år. To større kundegrupper var altså midaldrende og ældre bøsser samt gifte, biseksuelle mænd.

PRO-Centret havde via sin telefonrådgivning kontakt med mange mandlige kunder hos prostituerede mænd²³². De fleste af dem levede i heteroseksuelle forhold. De øvrige var næsten udelukkende homo-

seksuelle mænd fra 30 år og opover. Mændene havde ofte ingen umiddelbar mulighed for at have seksuelle forhold til unge mænd og betalte sig derfor til det. For mænd som levede i heteroseksuelle forhold, men som købte seksuelle ydelser af mænd, syntes ønsket om uforpligtende og anonym sex at være et fællestræk. For at sikre deres anonymitet, og fordi de betragtede sig som heteroseksuelle, op søgte de ikke homoseksuelle kontakter i bøsse miljøer.

Hvorfor køber mænd sex?

I den danske kundeundersøgelse gav mænd (14 %) der købte sex, en række forklaringer på hvorfor de gjorde det:

- *Det skulle prøves af.* Seks ud af ti mænd forklarede at de ville prøve at købe sex. Den begrundelse går igen blandt flere af de eksperimenterende og især unge mænd som kun havde købt sex en eller få gange.

”I den alder jeg har, kan jeg godt lide at eksperimentere. Derfor har jeg også været til sådan nogle sexparties som de prostituerede har arrangeret ... Der kan sagtens være fem mand om en pige, og man kommer til når det er ens tur.”

- *Det er uforpligtende sex.* Den næstmest givne begrundelse var at sexkøb er uforpligtende. Især storforbrugende mænd købte sex fordi de oplevede det uforpligtende.

”Dybest set betaler jeg for at gå igen. Ved at betale for sex undgår jeg at komme til at skyldte hende noget, ligesom hun ikke skylder mig noget, når jeg går igen.”

- *Muligheden bød sig.* 30 % af de mænd der købte sex, svarede at de havde gjort det fordi muligheden bød sig og at situationen var opstået spontant.

”Jeg arbejdede i København. På vejen hjem skulle jeg køre gennem Vesterbro. Det var en aften hvor jeg ikke havde låst højre sidedør. Da jeg

holdt stille ved et trafiklys, kom en dame pludselig ind i bilen og hev mig så ind i en baggård. Der var ikke meget ved det, men det bedste var at få lov til at hive tøjet af hende.”

- *Mig der stiller betingelserne.* Omkring hver tiende kunde svarede at de købte sex fordi de ville stille betingelserne. Det kunne de når de betalte for det.

”Jamen hun giver mig noget som jeg betaler for. Og jeg har ikke den følelse som jeg har læst om, at jeg har krav på hende. Hun kan til enhver tid nægte mig sex. Jeg oplever ikke at jeg har magten over hende, jeg oplever det er lige omvendt.”

- *Specielle ønsker.* Ca. 10 % af mændene svarede at de købte sex fordi de havde nogle specielle ønsker som de ellers ikke kunne få opfyldt. Der var ikke udelukkende tale om specielle ting som urin-sex, sadomasochistisk sex eller lignende. Den overvejende del af sexkunderne købte blidere former for sex.

”Jeg efterlyser det man ikke dyrker med sin kone. Ting jeg slæber rundt med fra min skoletid, hvor jeg kan få en endefuld og slag med et spanskrør – gammeldags skoleslavedisciplin ... – En anden ting jeg går efter, er at få en finger eller en dildo op i endetarmen. Jeg vil kalde det tillægssex.”

- *Eneste mulighed for at få sex.* 8 % af mændene svarede at de købte sex fordi det var deres eneste mulighed for at få sex.

”Der er mange rosenrøde opfattelser af prostitution, men da siger jeg at det eneste man ikke kan købe på denne jord, er kærlighed. Man kan købe sig seksuelt samvær. Men det er to vidt forskellige ting.”

- *Sex er en vare.* 7 % af mændene svarede at sex er en vare som alle andre og henviser til at der er en køber og en sælger som i andre handelsforhold. De neutraliserer derved deres handling da det er en dagligdags ting at købe forskellige ydelser. For nogle prostitutions-

kunder kan en sådan neutralisering dog være udtryk for mere komplekse, personlige vanskeligheder med at indgå i følelsesmæssige, nære og intime relationer med en kvinde.

”Jeg vil gerne have noget hun har, hendes krop, og hun vil gerne have noget jeg har, mine penge.”

- *Gensidig nydelse.* 6 % af kunderne svarede at de købte sex fordi de oplevede en gensidig nydelse med den prostituerede. De fleste kunder understregede at det var væsentligt for dem at der var tale om et frivilligt og gensidigt forhold. For nogle kunders vedkommende kan dette svar dog være udtryk for et forsvar mod en forventet bebrejdelse.

”Den gode oplevelse jeg har haft, var når hun var tændt, og jeg var tændt, og selvom jeg havde købt for en time, at det så trak ud ... En anden god oplevelse var med en mulat i Tjekkiet. Hun kom så det piskede af hende, og sagde at hun kunne mærke at jeg var en mand som respekterede hende.”

Negative oplevelser

I to norske undersøgelser berettede de fleste prostitutionskunder om negative oplevelser med at købe seksuelle ydelser. Det kunne være moralske skrupler eller praktiske hensyn. Mange fortalte at de især fortrød at de havde brugt pengene, mens andre skammede sig over deres behov for at købe sex. De moralske skrupler relaterede sig blandt andet til ligestillingsspørgsmål fordi kunden opfattede prostitution som tvang over for kvinder. Ved at betale kvinder i prostitution følte mændene sig medansvarlige for at opretholde et miljø med stofmisbrug og kriminalitet. De fleste kunder syntes dermed at være bevidste om at prostituerede kan være udnyttede af bagmænd. For en dels vedkommende var det vigtigt at understrege at de kun var kunder hos kvinder som prostituerer sig frivilligt²³³.

Kunder som var gifte eller levede i fast parforhold, havde ofte dårlig samvittighed over for partneren og sidestillede prostitution med utroskab. Andre betragtede ikke prostitution som utroskab fordi der ikke er følelser involveret i forholdet til den prostituerede.

Angst for at blive smittet med seks sygdomme var udtalt blandt prostitutionskunderne, selvom det er en myte at prostituerede oftere skulle være smittede end andre. De fleste prostitutionskunder i faste parforhold var især bange for at smitte deres ægtefælle eller kæreste med sygdomme som de havde hentet hos en prostitueret²³⁴. Andre var bekymrede for deres eget helbred og oplevede det som skamfuldt at skulle søge læge for at blive undersøgt.

Afhængighed

Nogle mænd i de norske undersøgelser beskrev deres sexlyst som en naturlig maskulin kraft. Mens nogle betegnede kraften som en tvingende og ubetinget negativ plage, brugte andre den til at fremstille sig selv som ”rigtige mænd”. Mange forklarede deres køb af seksuelle ydelser med at de havde stærke seksuelle drifter. Det kan ses som en meget legitim begrundelse fordi stor sexlyst stemmer overens med kulturelle forventninger til mænd om at være potente og altid have lyst til sex. Men forklaringsmodellen dækker over forskellige motiver – fra liderlighed og frygt for at være unormal til behov for at udleve en fetich. En del af mændene oplevede deres seksuelle drift som en ustyrlig kraft de var underlagt. Nogle mente at de ville være tvunget til at voldtage andre kvinder hvis der ikke var prostituerede, de kunne udleve deres seksuelle behov hos. Andre beskrev hvordan de – styret af drifter – oplevede sig næsten tvunget til at bruge de fleste af deres penge på prostitution. Nogle kunder sammenlignede deres afhængighed af at købe sex med afhængighed af stoffer eller med at lide af en psykisk sygdom. En del kunder beskrev det – på grund af afhængigheden – som uoverskueligt og uden for deres kontrol at holde op med at købe seksuelle ydelser²³⁵.

Også i en tidligere dansk undersøgelse oplevede nogle prostitutionskunder at sexkøb blev en negativ spiral de havde svært ved at slippe ud af. De oplevede deres situation som så tvangspræget at de søgte hjælp på Rigshospitalets sexologiske klinik. Andre havde, eller havde tidligere haft, behov for psykologisk rådgivning om deres seksualitet og livssituation. En del af mændene beskrev at de som følge af afhængigheden var havnet i en situation hvor de havde brugt langt flere penge på prostitution end de havde haft råd til, og at de havde sat sig i uoverskuelig gæld²³⁶.

Kunderne fortrød meget ofte – mere eller mindre – at have købt seksuelle ydelser. Alligevel købte de fleste seksuelle ydelser igen efter en periode. I den nyeste norske undersøgelse beskrev godt halvdelen sig selv som tilfredse med at være prostitutionskunder, kun én var utilfreds. Resten svarede at deres prostitutionsoplevelser vekslede mellem tilfredsstillende og utilfredsstillende²³⁷.

Betalt seksuel udnyttelse af mindreårige

Der findes ikke forskning om hvor mange mænd der betaler for seksuel udnyttelse af mindre-årige i Danmark, men at det forekommer, vidner bl.a. den meget omtalte Tønder-sag om. Også internationalt er der begrænset viden. En del journalistiske artikler beskriver specielt mandlige sexturisters adfærd i feriemråder, f.eks. i Thailand og Filippinerne, med omfattende prostitution, herunder seksuel udnyttelse af børn og unge (ofte drenge).

Den engelske sociolog O’Connell Davidson peger på at prostitutionsmarkederne hænger sammen med nationale og regionale kulturelle, økonomiske og lovgivningsmæssige faktorer. O’Connell Davidson er en af de forskere der internationalt har beskæftiget sig mest med ”køb af seksuelle ydelser” hos mindreårige. Hun advarer mod at generalisere forklaringer ud fra viden om sexkunders adfærd, præferencer og motiver i et enkelt land. O’Connell Davidson udleder af sin forskning tre kategorier af købere af seksuelle ydelser hos mindreårige²³⁸. Det er først og fremmest mænd der er kunder, inklusive unge mænd som endnu ikke er fyldt 18 år:

1. Situationsbestemte brugere. Mænd som i den situation hvor de har besluttet sig for at købe seksuelle ydelser, mere eller mindre ubevidst køber dem af en mindreårig fordi denne er til stede i prostitutionsmiljøet.
2. Brugere som foretrækker unge. Mænd som foretrækker at købe seksuelle ydelser af mindreårige der er nået til puberteten.
3. Pædofile. Mænd som foretrækker at købe seksuelle ydelser af mindreårige som endnu ikke er nået til puberteten fordi de som pædofile tiltrækkes af seksuel omgang med børn.

Opdelingen giver en ramme for at forstå købernes hovedmotiv og kan dermed danne udgangspunkt for en forebyggende indsats. Forekomsten af spontane kunder indikerer at det er vigtigt (fortsat) at sikre at der ikke optræder mindreårige i de etablerede prostitutionsmiljøer. Ligeledes er det afgørende at sikre at mindreårige ikke udsættes for seksuelle overgreb i form af misbrug til seksuel udnyttelse, som det i 2006 er sket i den omtalte Tønder-sag. Vigtigheden af at de sociale myndigheder reagerer i sådanne tilfælde, er åbenbar.

Kunder som foretrækker mindreårige, kan gøre det af mange grunde. Der kan være tale om en kulturelt betinget dyrkelse af ungdommen som særlig seksuel attraktiv. Den påvirkelighed, afhængighed og sårbarhed unge har, kan også spille ind. Nogle kunder mener at risikoen for at blive smittet med seksygdomme er mindre når man er sammen med unge end med voksne prostituerede. Seksuel interesse for børn under 15 år vil altid være et seksuelt overgreb som kan have pædofil karakter²³⁹ og skal ikke behandles som betalt, seksuel udnyttelse.

Retlige og politiske rammer om køb af seksuelle ydelser

I Danmark er det lovligt at købe seksuelle ydelser af en person, uanset køn, som er fyldt 18 år, mens det som nævnt i afsnittet Unge og betalt, seksuel udnyttelse er strafbart som kunde mod betaling eller løfte om betaling at have samleje med en person under 18 år, jf. straffelovens § 223 a.

Siden 2000 har der været en til tider hidsig debat i medierne og blandt politikere om hvorvidt Danmark i lighed med Sverige skal kriminalisere alle køb af seksuelle ydelser. Der har hidtil ikke været politisk opbakning til en kriminalisering af prostitutionskunder, men der synes i efteråret 2006 at være opbrud i de politiske positioner på dette område²⁴⁰.

En diskussion om kontrolpolitiske foranstaltninger i forhold til prostitution ligger uden for denne bogs rammer. For en omfattende og argumenteret diskussion af fordele og ulemper ved at kriminalisere prostitution henvises til VFC Socialt Udsattes redegørelse om prostitution i Danmark, Rasmussen et. al., 2004, kap. 10.

Rådgivningstilbud til prostitutionskunder

Nordisk forskning om prostitution har i vid udstrækning fokuseret på magtrelationerne mellem den prostituerede kvinde og hendes kunder²⁴¹. Prostitutionskunden har været identificeret med samfundets (maskuline) magtstrukturer og er blevet betragtet som et symbol på mænds magt over kvinder. Senere undersøgelser har ændret fokus og gør op med billedet af kunder som krænkere og prostituerede som ofre²⁴². Kunders køb af seksuelle ydelser beskrives her blandt andet som en følge af livskriser og mangel på omsorg. Denne forståelse af prostitutionskunders adfærd indikerer en mere nuanceret erkendelse af prostitutionskunders psykologiske og personlige baggrund, en erkendelse der indebærer at også de vurderes at kunne have behov for tilbud om professionel rådgivning og terapi.

I en tidligere dansk undersøgelse er det en selvstændig pointe at de kunder undersøgelsen omfattede, muligvis ville være kommet ud af deres forbrug af prostituerede og have fået et generelt bedre liv hvis de havde haft mulighed for at opsøge en ”kunderådgivning”²⁴³. En rådgivning til prostitutionskunder kan ”katalysere livsforandring i positiv retning”. Der blev argumenteret for at der bør afsættes ressourcer til en rådgivning for prostitutionskunder der har problemer, fordi en sådan rådgivning kan påvirke mænds lyst til og behov for at opsøge prostituerede²⁴⁴. I kundeundersøgelsen svarede hver 10. mand med kundeerfaring at de mente, der skal skabes tilbud om rådgivning til mænd der køber sex. Jo ældre mændene var, desto flere svarede bekræftende på idéen om en rådgivning.

Citater fra kundeundersøgelsen:

”Jeg mener ikke at en telefonrådgivning hjælper noget som helst. Men det kan godt være det er fordi, det aldrig har været et problem for mig.”

”Jeg mener at der skal være tilbud. Nu har jeg selv været misbrugt som barn. Og jeg vil da godt finde ud af om det er et mindreværdskompleks som gør at man går ud og køber sex ... noget med at man ikke kan få fat på en almindelig pige eller er så perverteret at man har behov for professionel hjælp. Det kunne man gribe an på den måde.”

I Sverige og Norge er der sociale tilbud med indbygget rådgivning til prostitutionskunder. Disse tilbud har også været nævnt i den politiske

debat i Danmark²⁴⁵. Som eksempler kan nævnes KAST-projektet i Göteborg, Stockholm og Malmø og K-Projektet i Oslo som også rummede telefonrådgivning. Målsætningen med disse tilbud har generelt været at reducere efterspørgslen på seksuelle ydelser, ud fra den overbevisning at det også vil influere på udbuddet af prostituerede²⁴⁶.

Telefon- og internetrådgivning

Det tidligere PRO-Centers telefonrådgivning henvendte sig til kvindelige og mandlige prostituerede og kunder. Rådgivningen blev evalueret ved udgangen af 2000. Over halvdelen af henvendelserne om rådgivning var fra mænd²⁴⁷, og 13 % af rådgivningssamtalerne var med prostitutionskunder²⁴⁸. På baggrund af disse erfaringer har Kompetencecenter Prostitution i juni 2006 oprettet en ny, anonym telefonrådgivning for prostitutionskunder. Her kan kunderne få rådgivning om eksempelvis problemer med at leve i et parforhold og føle skyld og skam over for partneren ved at købe sex. De kan få råd i forbindelse med at opleve sexkøb som en økonomisk belastning og om frygten for at blive smittet med en seksuelt overført sygdom osv.

Både prostituerede og deres kunder anvender i stor udstrækning internettet til at etablere kontakt. Kunderne bruger mediet til at kommunikere og lave aftaler med prostituerede på grundlag af deres hjemmesider, men også til dialog med andre prostitutionskunder. Derfor har Kompetencecenter Prostitution suppleret telefonrådgivningen med en rådgivning på internettet for kvinder og mænd i prostitution og for prostitutionskunder. Rådgivning i form af en internetbrevkasse giver ikke alene mulighed for at etablere kontakt med prostitutionskunderne, men også for at skabe et rum for åbent at diskutere og udfordre kundernes forståelse af prostitution og deres medvirken i den.

Mænd, der ikke havde erfaring med prostitution, blev i en sociologisk undersøgelse af Claus Lautrup, 2005 – den såkaldte kundeundersøgelse, spurgt om hvorfor andre mænd køber sex.

Grunde til at nogle køber sex	Total
Fordi de har specielle ønsker de ikke kan få tilfredsstillet hos andre	53 %
De har ikke andre muligheder for at få sex	51 %
De ser sex som en vare man kan købe	29 %
Prostitutionskunder er ligesom alle andre mænd	19 %
De ville begå seksuelle overgreb hvis de ikke kunne gå til prostituerede	16 %
De har et større behov for sex end andre mænd	9 %

Noter

- ²¹⁶ ärvinen, 1990.
- ²¹⁷ Lautrup, 2005.
- ²¹⁸ Schmidt et al., 1989. Undersøgelsen var en helbredsundersøgelse med 165 svarpersoner.
- ²¹⁹ Prieur og Taksdal, 1989.
- ²²⁰ Lewin, 1998.
- ²²¹ Monto, 2000.
- ²²² Månsson, 1998.
- ²²³ Järvinen, 1990.
- ²²⁴ At psykisk og fysisk handicappede ikke er overrepræsenterede i gruppen af prostitutionskunder er en vigtig pointe, idet netop handicappedes ret til sex af mange fortalere for prostitution bruges som et argument for prostitutionens berettigelse i samfundet. Järvinen, 1991.
- ²²⁵ Lautrup, 2005. Regelmæssig kundefærd er i nordisk forskning fastlagt til at en mand har købt sex mere end 12 gange.
- ²²⁶ Bl.a. Sandell et al. 1996 har grupperet kunderne.
- ²²⁷ Sandell et al. ,1996.
- ²²⁸ Månsson, 2001.
- ²²⁹ Samme mønstre kan ses i "Sex på köpet? Reflektioner utifrån ett psykoterapeutiskt arbete" (Boman et al., 2004).
- ²³⁰ Dahl et al., 1990.
- ²³¹ Dahl et al.'s viden om kunder er blandt andet indhentet gennem 26 telefoninterviews samt seks personlige interview. Kundegruppen betegnes som "ikke repræsentativ".
- ²³² PRO-Centrets Årsberetning, 2000.
- ²³³ Kippe, 2004; Smette, 2003.
- ²³⁴ Ingen kunder nævnte at de selv kunne beskytte sig mod seks sygdomme.
- ²³⁵ Kippe, 2004.
- ²³⁶ Lyngbye, 2000.
- ²³⁷ Kippe, 2004.
- ²³⁸ Davidson, 1996; Andersson og Davidson, 2002.
- ²³⁹ De diagnostiske kriterier for pædofili er: (1) at vedkommende i mindst 6 måneder har haft intense, tilbagevendende seksuelle fantasier, lyster eller handlinger der involverer børn, som (2) griber forstyrrende ind i personens funktionsmåde, socialt og arbejdsmæssigt, og som (3) er mindst 16 år gammel og mindst 5 år ældre end ofrene.
- ²⁴⁰ Fagligt Fælles Forbunds hjemmeside, www.3f.dk, 6. juni 2006. "Øget politisk vilje til at kriminalisere sex-kunder."
- ²⁴¹ Høigård og Finstad, 1986.
- ²⁴² Lyngbye, 2000; Sandell et al., 1996.
- ²⁴³ Lyngbye, 2000.
- ²⁴⁴ Ibid. s. 164.
- ²⁴⁵ Jf. Kristendemokraternes beslutningsforslag (B 55) 2004. Forslag til folketingsbeslutning om en forbedret social og helhedsorienteret indsats over for prostitution.
- ²⁴⁶ Gennemgangen af erfaringer med sociale tiltag for prostitutionskunder er primært hentet direkte fra Smette, 2003.
- ²⁴⁷ Andelen af kvinder udgjorde 37 %, mens 3 % af opkaldene var fra transseksuelle. 2 % opgav ikke deres køn.
- ²⁴⁸ At andelen af kunder ikke er højere, skal muligvis ses i lyset af at rådgivningstelefonen ikke direkte henvendte sig til kunder.

Bilag 1

Strafferetlige bestemmelser om prostitution og menneskehandel, m.m.

(LBK nr. 1000 af 5. oktober 2006 af Straffeloven).

§ 223 a. Den, der som kunde mod betaling eller løfte om betaling har samleje med en person under 18 år, straffes med bøde eller fængsel indtil 2 år.

§ 228. Den, der

- 1) forleder nogen til at søge fortjeneste ved kønslig usædelighed med andre,
- 2) for vindings skyld forleder nogen til kønslig usædelighed med andre eller afholder nogen, der driver erhverv ved kønslig usædelighed, fra at opgive det, eller
- 3) holder bordel, straffes for rufferi med fængsel indtil 4 år.

Stk. 2. På samme måde straffes den, der tilskynder eller bistår en person under 21 år til at søge erhverv ved kønslig usædelighed, samt den, der medvirker til en persons befordring ud af riget, for at denne i udlandet skal drive erhverv ved kønslig usædelighed eller benyttes til sådan usædelighed, når den befordrede person er under 21 år eller uvidende om formålet.

§ 229. Den, der fremmer kønslig usædelighed ved for vindings skyld eller i oftere gentagne tilfælde at optræde som mellemmand, eller som udnytter en andens erhverv ved kønslig usædelighed, straffes med fængsel indtil 3 år eller under formildende omstændigheder med bøde.

Stk. 2. Den, der udlejer værelse i hotel eller gæstgiveri til benyttelse til erhvervsmæssig utugt, straffes med fængsel indtil 1 år eller under formildende omstændigheder med bøde.

§ 231. Har den, som skal dømmes efter §§ 228 eller 229, tidligere været dømt for nogen i disse bestemmelser omhandlet forbrydelse, eller har han for en berigelsesforbrydelse været dømt til fængsel, kan straffen forhøjes med indtil det halve.

§ 233. Den, som opfordrer eller indbyder til utugt eller stiller usædelig levevis til skue på en måde, der er egnet til at forulempe andre eller vække offentlig forargelse, straffes med fængsel indtil 1 år eller under formildende omstændigheder med bøde.

§ 75 stk. 1. Udbytte ved en strafbar handling eller et hertil tilsvarende beløb kan helt eller delvis konfiskeres. Savnes der fornødent grundlag for at fastslå beløbets størrelse, kan der konfiskeres et beløb, som skønnes at svare til det indvundne udbytte.

Stk. 2. Såfremt det må anses for påkrævet for at forebygge yderligere lovovertrædelser, eller særlige omstændigheder i øvrigt taler derfor, kan der ske konfiskation af

- 1) genstande, der har været brugt eller bestemt til at bruges ved en strafbar handling,
- 2) genstande, der er frembragt ved en strafbar handling, og
- 3) genstande, med hensyn til hvilke der i øvrigt er begået en strafbar handling.

Stk. 3. I stedet for konfiskation af de i stk. 2 nævnte genstande kan der konfiskeres et beløb svarende til deres værdi eller en del heraf.

Stk. 4. I stedet for konfiskation efter stk. 2 kan der træffes bestemmelse om foranstaltninger vedrørende genstandene til forebyggelse af yderligere lovovertrædelser.

Stk. 5. Når en forening opløses ved dom, kan dens formue, arkiv, protokoller og lignende konfiskeres

§ 125 a. Den, som for vindings skyld og under i øvrigt skærpende omstændigheder gør sig skyldig i menneskesmugling efter udlændingelovens § 59, stk. 5, straffes med fængsel indtil 8 år. Som skærpende omstændigheder anses navnlig tilfælde, hvor andres liv udsættes for fare, eller hvor der er tale om overtrædelser af mere systematisk eller organiseret karakter.

§ 262 a. For menneskehandel straffes med fængsel indtil 8 år den, der rekrutterer, transporterer, overfører, huser eller efterfølgende modtager en person, hvor der anvendes eller har været anvendt

- 1) ulovlig tvang efter § 260,
- 2) frihedsberøvelse efter § 261,
- 3) trusler efter § 266,
- 4) retsstridig fremkaldelse, bestyrkelse eller udnyttelse af en vildfarelse eller
- 5) anden utilbørlig fremgangsmåde med henblik på udnyttelse af den pågældende ved kønslig usædelighed, tvangsarbejde, slaveri eller slaverilignende forhold eller fjernelse af organer.

Stk. 2. På samme måde straffes den, der med henblik på udnyttelse af den pågældende ved kønslig usædelighed, tvangsarbejde, slaveri eller slaverilignende forhold eller fjernelse af organer

- 1) rekrutterer, transporterer, overfører, huser eller efterfølgende modtager en person under 18 år eller
- 2) yder betaling eller anden fordel for at opnå samtykke til udnyttelsen fra en person, som har myndighed over den forurettede, og den, der modtager sådan betaling eller anden fordel.

Litteratur

'Anja'. Seksualdebatten der blev væk. Kronik i Politiken, 10. oktober, 2006.

Andersen, Carsten (1996). *Har jeg brug for dig – : opsøgende socialt arbejde i forhold til socialt udstødte*. København.

Andersen, Britta og Jens Wraa Laursen (1995). *Fyre i Prostitution – En rapport om mandlig prostitution i Århus*. Århus:

Landsforeningen af Bøsser og Lesbiske.

Andersen, John et al. (2003). *Empowerment i storbyens rum*. København. Hans Reitzels Forlag.

Anderson, Bridget og Julia O'Connell Davidson (2004). *The demand side of trafficking*. Stockholm: Save the Children. ISBN: 91-7321-069-2.

Aschlund, Jane (2001). *Samtaler på massageklinikken*. I: PRO-Centrets Årsberetning 2000. København: PRO-Centret. ISSN: 1600-7581.

Axel, Erik (1995). *Procesorienteret Evaluering af PAF – En Pædagogisk Krønike*. København: Fonden for virke mod mandlig prostitution. ISBN: 87-985713-0-3.

Baldwin, Margaret A. (1992). *Split at the Root: Prostitution and Feminist Discourses of Law Reform*. I: Yale Journal of Law and Feminism, 5(1), 1992. New Haven: Yale University. ISSN: 1043-9366.

Bang Nielsen, Marie (2002). *Tro, håb & kærlighed? – En analyse af vestlig sexturisme på ferieøen Koh Samui i Thailand*. Københavns Universitet: Institut for antropologi.

Barlach, Lise (2004). *Fortællinger om prostitution*. En sociologisk analyse af tre selvbiografier. København. VFC Socialt Udsatte.

Barlach, Lise (2003). *Prostitutionsliv*. København: VFC Socialt Udsatte.

Bechmann Jensen, Torben (1990). *Prostitutionsforskning? I: Udkast*, 18(1), 1990. København: Københavns Universitet, Psykologisk Laboratorium og Dansk Psykologisk Forlag. ISSN: 0105-2691.

- Bechmann Jensen, Torben et al. (1990). *Prostitution i Danmark – En situationsrapport 1989*. København: Socialforskningsinstituttet. ISBN: 87-7487-384-9.
- Bechmann Jensen, Torben (1997). *Drenge i Prostitution, et skjult problem*. I: Psykologisk Set, 14(26). København: Foreningen for Tidsskriftet Psykologi, Dansk Psykologisk Forlag. ISSN: 0906-2483.
- Beckert, Birgitte og Lis Døssing (1998). *Indendørs prostitution i Danmark – En evaluering af et forsøgsprojekt med socialt arbejde for prostituerede i 6 kommuner*. Formidlingscentret Storkøbenhavn. ISBN: 87-986482-6-8.
- Bertelsen, Bettina og Tina Ussing Bømler (2004). *Prostitution og meninger der brydes ...* Aalborg Universitetsforlag. ISBN: 87-7307-714-3.
- Bertram, Sanne. (2006). *I eget tøj*. I: Udsat, nr. 9. København: Videns- og Formidlingscenter for Socialt Udsatte, 2006.
- Bjørnholk, Janne (1994). *Daphnesyndromet – om følgerne af et liv i prostitution*. Esbjerg: Syddansk Universitetscenter. ISSN: 0905-4790.
- BlondAnett (2005). *En massagepiges dagbog – Fortalt til Morten Brask*. København: Ekstra Bladets Forlag.
- Bodström, Cecilia og Helena von Zweigbergk (1994). *Priset man betalar för att slippa kärlek*. Stockholm: Norstedts Förlag AB. ISBN: 91-1-949161-1.
- Boelsgaard Christensen, Nina (2002). *Den Sokratiske dialogpartner*. I: Ungdomsforskning, 2, 2002. Roskilde Universitetscenter: Center for Ungdomsforskning.
- Boman, Suzanna et. al. (2004). *Sex på köpet – Reflektioner utifrån ett psykoterapeutiskt arbete*. Stockholm: RFSU.
- Borg, Arne et al. (1981). *Prostitution. Beskrivning. Analys. Forslag til åtgärder*. I: SOU 1981. Stockholm: Liber.
- Borrits, Ruth og Hans-Erik Rasmussen (2006). *Internationalt socialt arbejde – Globale og transnationale problemer*. I: Socialt arbejde, nr. 6.
- Brock, D. (1989). *Prostitutes Are Scapegoats in the AIDS Panic*. I: Resources for Feminist Research, 18(2). Toronto: Dept. of Sociology, Ontario Institute for Studies in Education. ISSN: 0707-8412.
- Bruun Larsen, Lars et al. (2000). *Salg af sex mellem mænd på internettet*. København: Institut for Folkesundhedsvidenskab.
- Buch-Hansen, Nanja (2001). *Telefonrådgivning set i fugleperspektiv*. I: PRO-Centrets Årsberetning 2000. København: PRO-Centret. ISSN: 1600-7581.
- CEDAW. The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women. United Nations, 1979. (www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/)
- Christensen, Birthe et al. (1994). *Daphne-Centret*. Espergærde: Konsulentkompagniet.
- Christensen, Dan E. (2001). *Evaluering af "HIV/AIDS forebyggelsesprojekt i forhold til prostituerede mænd i Danmark"*. København: PRO-Centret.
- Christensen, Dan E. (2003). *Unge og prostitution, et overset problem*. København: PRO-Centret. ISBN: 87-90875-04-4.
- Christensen, Gunvor og Lise Barlach (2004). *Prostitution på massageklinikker – en spørgeskemaundersøgelse om kvinder, der prostituerer sig på massageklinikker*. PRO-Vejle, PRO-Århus og VFC Socialt Udsatte. ISBN: 87-91509-12-2.
- Christie, Niels og Kertil Bruun (1985). *"Den gode fiende. Narkotikapolitikk i Norden"*. Oslo: Universitetsforlaget. ISBN: 8200073165.
- Cohen, Stanly (1997). Den sociale kontrols nye former: kriminalitet, straf og klassifikation / Stanley Cohen ; Forord af Flemming Balvig og Nils Christie ; oversat af Ole Lindegård Henriksen. – Kbh.: Hans Reitzel, 1997.
- Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings. CETS no. 197. Council of Europe, Warsaw, 2005.
- Dahl, Anders et al. (1990). *Træk af den mandlige prostitution*. København: Projektgruppen. ISBN: 87-983402-0-4.
- Daphne (1992). *Prostitutionsdebut*. København: Socialpolitisk Forlag. ISBN: 87-7504-0700.
- Davidson, Julia O'Connell (1996). *Child prostitution and Sex Tourism. Thailand*: ECPAT..
- Davidson, Julia O'Connell (1998). *Prostitution, Power and Freedom*. Oxford: Polity Press. ISBN: 0-7456-1739-5.
- Davidson, Julia O'Connell (2001). *The Sex Exploiter*. Baggrundsnotat til 2. Verdenskongres mod kommerciel seksuel udnyttelse af børn, Yokohama, december 2001.

- De Forenede Nationer (2000). *Frivillig tillægsprotokol til Konventionen om Barnets Rettigheder, om salg af børn, børneprostitution og børnepornografi*.
- Dilemmaer i mødet med en prostitueret. Er prostitution socialt bedrageri eller et socialt problem? DS' Etisk Råd gennemgår dilemmaerne og giver nogle anbefalinger. I: Socialrådgiveren, nr. 4 (2004), s.8-9.
- Døssing, Lis, et. al. (2005). Opsøgende arbejde blandt prostituerede. København: VFC Socialt Udsatte og Modelprojekt Pro Århus. Arbejdsrapport.
- Ebaugh, Helen Rose Fuchs (1988). *Becoming an Ex, the Process of Role Exit*. Chicago: University of Chicago Press. ISBN: 0226180697.
- ECPAT (2004). *Implementation of the Agenda for Action Against Commercial Sexual Exploitation of Children 2003-2004*. ECPAT report.
- Egelund Tine og Therese Halskov (1996). Praksis i socialt arbejde. Vilkår og udviklingsmuligheder i social- og sundhedsforvaltninger. København. Socialpædagogisk Bibliotek. ISBN: 87-16-09649.
- Elm Larsen et al. (red.): *Kontinuitet og Forandring – nye differentierings- og integrationsformer i samfundet*. Frederiksberg: Samfundslitteratur, 2000. ISBN: 87-593-0755-2.
- Ennew, J. et al. (1996). *Children and Prostitution. How Can We Measure and Monitor the Commercial Sexual Exploitation of Children?* New York: UNICEF, University of Cambridge og Childwatch International.
- Evaluering af regeringens handlingsplan til bekæmpelse af kvindehandel. Afrapportering. København: COWI, 2006. (Evalueringen er foretaget for Ligestillingsafdelingen)
- Farley, Melissa og Howard Barkan (1998a). *Prostitution, Violence Against Women and Posttraumatic Stress Disorder*. I: Women and Health, 27(3). Binghamton, N.Y.: The Haworth Press. ISSN: 0363-0242.
- Farley, Melissa og Norma Hotaling (1998b). *Prostitution, Violence and Posttraumatic Stress Disorder*. NGO Forum, Fourth World Conference on Women, Beijing.
- Fibiger, Eva og Henrik Lyding (1995). *Prostitution på Slottet – Rapport for kursus for trækkerdreng på Liselund Slot*. København: Cen/Lok-aktiviteterne.
- Fog, Jette (1994). *Med samtalen som udgangspunkt – Det kvalitative forskningsinterview*. København: Akademisk Forlag. ISBN: 87-500-3237-2.
- Friis Jensen, Nanna (1997). *Sagsbehandlerens viden om prostitution – En evaluering af sagsbehandlerens udbytte af Sluseprojekternes formidlingsdel*. København: Europap.
- Fris Laneth, Pia (2001). *Derfor køber Mænd Sex*. [Interview med Sven-Axel Månsson.] I: Dagbladet Information, 20-7-2001.
- Goffman, Erving (1963). *Stigma – Notes on the management of spoiled identity*. New York: Simon & Schuster. ISBN: 0671622447.
- Greve, Vagn (2005). *Prostitution – former for indgreb og deres begrundelser*. Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab, marts 2005. Tema: Prostitutionslovgivning i de nordiske lande.
- Greve, Vagn et al. (2001). *Kommenteret Straffelov*. Speciel del. 7. udgave. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag. ISBN: 87-574-2542-6.
- Guldager, Jens (2000) *Nogle tanker om forskning i eller evaluering af socialt arbejdes metoder*. Socialvetenskabeligt Tidsskrift, nr. 4.
- Hansen, H. (2004). *De langsomme løsninger*. I: Socialpolitik, 2, 2004. København: Socialpolitisk Forening.
- Hedin, Ulla-Carin og Sven-Axel Månsson (1998). *Vägen ut! – Om kvinnors uppbrott ur prostitutionen*. Stockholm: Carlsson. ISBN: 91-7203-332-0.
- Hegna, K. og W. Pedersen (2002). *Sex for overlevelse eller skyggebilder av kjærlighet. Ungdom under 18 år som selger seksuelle tjenester*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. ISBN: 82-7894-133-5.
- Hegna, Kristinn (2003). *Om at holde seg for god – Ungdom som selger eller bytter seksuelle tjenester*. Paper til Nordisk Ungdomsforskningssymposium, Center for ungdomsforskning. Roskilde Universitetscenter 11.-14. juni 2003.
- Heindorf, Jette (2003). *Opsøgende arbejde som metode blandt gade prostituerede*. I: PRO-Centrets Årsberetning 2002. København: PRO-Centret. ISSN: 1600-7581.
- Heindorf, Jette (2006). *Notat om escortprostitution*. København: Videns- og Formidlingscenter for Socialt Udsatte. (Internt notat).
- Helweg-Larsen, K. og H. Bøving Larsen (2002). *Unge Trivsel år 2002. En undersøgelse med fokus på seksuelle overgreb i barndommen*. København: Statens Institut for Folkesundhed. ISBN: 87-7899-052-1.

- Holtkøtter, I. (1992). *Unge piger og prostitution – Opsøgende arbejde som metode*. København: Døgnkontakten og Social- og Sundhedsforvaltningen i København.
- Høeg, Peter (1990). *Fortællinger om Natten*. København: Rosinante/Munksgaard. ISBN: 87-16-16215-3.
- Høgsborg, Marianne og Anne Marie Worm (1994). *EUROPAP Final Report*. Gent: March 1995.
- Høigård, Cecilie og Liv Finstad (1986). *Bakgater – Om prostitusjon, penger og kjærlighet*. Oslo: Pax Forlag. ISBN: 82-530-1375-2.
- Høigård, Cecilie og Liv Finstad (1987). *Baggader – Om prostitution, penge og kærlighed*. København: Hans Reitzels Forlag. ISBN: 87-412-3942-3.
- Haansbæk, Thomas (1999). *Mandlig prostitution – fantasi og virkelighed*. I: PRO-Centrets Årsberetning 1998.
- Haansbæk, Thomas (2001). *Køb og salg af seksuelle ydelser på internettet*. København: PRO-Centret. ISBN: 87-90875-03-6.
- Haansbæk, Thomas (2002). *Prostitution på internettet*. I: PRO-Centrets Årsberetning 2001. ISSN: 1600-7581.
- Haansbæk, Thomas og Marianne Petersen (2000). *Mænd sælger stadig sex til mænd, men prostitutionen er blevet mere usynlig*. I: PRO-Centrets Årsberetning 1999.
- International Committee on the Rights of Sex Workers in Europe: The Declaration of the Rights of Sex Workers in Europe. Brussels, 2005.
- Isachsen, Margarth et al. (1992). *Guttprostitusjon*. Oslo: Pro-Sentret.
- Isachsen, Margarth et al. (1996). *Prostitusjonsdebut. En rapport om prostitusjonsdebut blant kvinner og menn som selger sex på gata i Oslo*. Oslo: Pro-Sentret.
- Isachsen, Margarth et al. (1998). *Guttprostitusjon på internett*. Oslo: Pro-Sentret.
- Ishøy, Torben og Jesper Bent-Hansen (2000). *Prostitution og Stofmisbrug – En deskriptiv Analyse*. København: Københavns Amts Socialmedicinske Klinik.
- Jacobs, Jerry (1988). *The Search for Acceptance. Consumerism, Sexuality and Self among American Women*. Bristol, Indiana: Wyndham Hall Press. ISBN: 1556050429.
- Jeffreys, Sheila (1997). *The Idea of prostitution*. North Melbourne, Victoria: Spinifex Press. ISBN: 1-875559-65-5.
- Jersild, Jens (1953). *Den mandlige prostitution – Årsager, omfang, følger*. København: Dansk Videnskabs Forlag.
- Jessen, Liv (1998). *Ung prostitusjonsdebut*. Oslo: Pro-Sentret.
- Justitsministeriet og Socialministeriet (2003). *Regeringens handlingsplan om bekæmpelse af seksuelt misbrug af børn*. København: Justitsministeriet & Socialministeriet.
- Juul, S. og B. Ertmann (1991). *Gadebørn i Storkøbenhavn*. København: Socialforskningsinstituttet.
- Järvinen, Margaretha (1990). *Prostitution i Helsingfors – En studie i kvinnokontroll*. Åbo Akademis Förlag. ISBN: 951-9498-71-0.
- Järvinen, Margaretha (1998). *Det dårlige selskab. Misbrug, behandling, omsorg*. Holte: SocPol. ISBN: 87-88868-58-3.
- Järvinen, Margaretha. (1991). *Skal prostitution forebygges?* I: Social Kritik, 15, 1991. København: Selskabet til fremme af social debat. ISSN: 0904-3535.
- Kippe, Elin (2004). *Kjøper "ekte mannfolk" sex? – En studie av 20 menn som kjøper seksuelle tjenester*. Oslo: Helse og Rehabilitering og Nordisk Samarbeidsråd for Kriminologi.
- Knudsen, Lisbeth B. (2007). *Ung2006 15-24-åriges seksualitet – Viden, holdninger og adfærd*. København: Sundhedsstyrelsen. ISBN-13: 978-87-7676-443-5.
- Koch, Ida (1987). *Prostitution – Om truede unge og socialt arbejde*. København: Munksgaard. ISBN: 87-16-06876-9.
- Koch, Ida og T.B. Jensen (1999). *Anonym rådgivning af børn og unge – Om telefonrådgivning, opsøgende socialt arbejde og åbne rådgivninger*. København: Socialministeriet. ISBN: 87-601-8087-0.
- Kongstad, Annalise (1994). *Prostitution og debat i Danmark*. I: Kriminalistisk årbog 1994. Københavns Universitet. ISSN: 1397-1093.
- Kongstad, Annalise og Nell Rasmussen (2000). *Om handel med kvinder til prostitution i et menneskerettigheds- og beskyttelsesperspektiv*. PRO-Centrets årsberetning 1999. København PRO-Centret. ISSN: 1600-7581.

- Kongstad, Annalise (2001). *Myter om prostitution og deres betydning*. I: PRO-Centrets Årsberetning 2000. København: PRO-Centret. ISSN: 1600-7581.
- Kongstad, Annalise (2002). *En skønsmæssig beregning af prostitutionens omfang i Danmark i 2001*. I: PRO-Centrets Årsberetning 2001. København: PRO-Centret. ISSN: 1600-7581.
- Kristensen, Catharina Juul (2000): *Marginalisering – En begrebsudredning*, I: Elm Larsen et al, red. (2000) Kontinuitet og Forandring – Kontinuiteter og forandringer i samfundets differentierings- og integrationsformer. København. Samfundslitteratur.
- Kuosmanen, Jari (1998). *Utvärdering af KAST-projektet – En psykosocial verksamhet för sexköpare. Beskrivning och analys*. Göteborgs Universitet: Institutionen för socialt arbete.
- Larsson, Stig (1983). *Könshandelen – Om prostituerades villkor*. Stockholm: Skeab Förlag. ISBN: 91-526-0996-0.
- Lautrup, Claus (2000). *Jeg gør det jo kun engang imellem. En kvalitativ sociologisk undersøgelse om prostitutionens fastholdende faktorer*. Københavns Universitet.
- Lautrup, Claus (2002). *Unge i prostitution og lovgivning. Evaluering af straffelovens § 223 a*. København: PRO-Centret.
- Lautrup, Claus (red.) (2003). *Konferencerapport – 7. Nordiske Prostitutionskonference*. København: PRO-Centret. ISBN: 87-90875-05-2.
- Lautrup, Claus (2005). *"Det skal ikke bare være en krop mod kropoplevelse." En sociologisk undersøgelse af prostitutionskunder*. København: VFC Socialt Udsatte. ISBN: 87-91509-24-6.
- Lautrup, Claus og Jette Heindorf (2003). *Mandlig prostitution 2003 – En interviewundersøgelse*. København: VFC Socialt Udsatte. ISBN: 87-787654-6-9.
- Lewin, Bo (red.) et al. (1998). *Sex i Sverige – Om Sexuallivet i Sverige 1996*. Stockholm: Folkhälsoinstitutet.
- Lyngbye, Paul (2000). *Mænd der betaler kvinder – Om brug af prostitution*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag. ISBN: 87-7867-127-2.
- Lytzen, Karin (1998). *Byen tæmmes*. Hans Reitzels Forlag. ISBN: 87-412-2773-5.
- Malmgren, Marianne og Claus B. Olsen (2000a). *Viden, rådgivning og formidling – En midtvejsrapport om PRO-Centret*. København: Center for Alternativ Samfundsanalyse. ISBN: 87-90751-15-9.
- Malmgren, Marianne og Claus B. Olsen (2000b). *Rådgivning og viden om prostitution – Evaluering af PRO-Centret*. København: Center for Alternativ Samfundsanalyse. ISBN: 87-90751-28-0.
- Mandlig prostitution – en usynlighed* (1992). Indlæg ved høring om mandlig prostitution på Københavns Rådhus den 7. april 1992. København: Socialpolitisk Forlag. ISBN: 87-7504-0689.
- Melbye, M. og R.J. Biggar (1992). *Interactions between Persons at Risk for AIDS and the General Populations in Denmark*. I: American Journal of Epidemiology, 6, 1992. ISSN: 0002-9262.
- Monto, Martin (2000). *Why men seek out Prostitutes*. I: Sex for Sale. Prostitution, Pornography and the Sex Industry/Ronald Weizeer (ed.). New York: Routledge, 2000. ISBN 0415922941
- Moustgaard, Ulrikke og Henrik Brun (2001). *Kroppe over grænser – Når kvinder handles til Danmark*. København: Information. ISBN: 87-7514-057-8.
- Månsson, Sven-Axel (2001). *Men's practices in prostitution: The case of Sweden*. I: Pease & Pringle (eds), A Man's World? – Changing Men's Practices in a Globalized World, London. ZED Books, 2001.
- Månsson, Sven-Axel (1998). *Mäns motiv och handlinger i prostitution – Fallet Sverige*. Sverige.
- Månsson, Sven-Axel og Ulla-Carin Hedin (1999). *At bryde Matthæuseffekten – Om kvinders opbrud fra prostitutionen*. I: Social Kritik, 61, 1999. København: Selskabet til fremme af social debat. ISSN: 0904-3535.
- Nielsen, J. Gade og S. Pihl Hansen (2000). *Opsøgende Socialt Arbejde – En kortlægning og analyse på baggrund af erfaringer i Københavns og Frederiksberg Kommuner*. Hillerød: Udviklings- og Formidlingscenter for Socialt Arbejde med Unge. ISBN: 87-90822-07-2.
- Nikki (2000). *Hustler – Min tid som luksusprostitueret*. Rosinante. 2000. ('Nikki' er pseudonym for Odile Poulsen, se denne for 2. udgave af bogen).

- Nilsson, Lotta (2003). *Sexuell exploatering av barn – Vad döljer sig bakom sexualbrottsstatistiken?* Stockholm: Brottförebyggande rådet.
- Norli, Björg (2001). *Hjelpeapparatets forhold til kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge – Ansatte i hjelpeapparatets kjennskap til, møte med og behov for kunnskap om mindreårige som er utsatt for kommersiell seksuell utnyttning.* Oslo: Pro-Sentret.
- Ehrenreich, Ditte og Jette Nyboe (2004). *Lov til et bedre liv. Retssikkerhed for socialt udsatte.* København: Videns- og Formidlingscenter for Socialt Udsatte. ISBN: 87-91509-06-8.
- Nyvang, Lene et al. (1999). *Jeg kom lige forbi ... – Opsøgende arbejde blandt kvindelige prostituerede på massageklinikker i Københavns-området.* København: PRO-Centret. ISBN: 87-90875-00-1.
- Nørrelykke, Marie Luise (2003). *Forebyggelse af unges prostitution.* I: Liv, 3, 2003. Århus Amt.
- Nørrelykke, Marie Luise (2004). *Unge og salg af seksuelle ydelser – Cases fra døgninstitutionsområdet.* Modelprojekt PRO-Århus, Afdelingen for Folkesundhed, Århus Amt. ISBN: 87-989497-4-8.
- Nørreskov, Inger. *Revalideringen der blev væk.* I: Socialpolitik, 2, 2004. København: Socialpolitisk Forening.
- Padian N. (1988). *Prostitute Women and AIDS: Epidemiology.* I: AIDS, 2, 1988.
- Parsons, J.T. et al. (2001). *Sexual compulsivity among gay/bisexual male escorts who advertise on the Internet.* I: Sexual Addiction & Compulsivity, 8. New York, NY: Brunner/Mazel, Inc. ISSN: 1072-0162.
- Pedersen, Flemming H. (1996). *Muligheden der forsvandt.* I: Ugeskrift for Læger 158(15), 1996. København: Lægeforeningens Forlag. ISSN: 0041-5782.
- Pedersen, Flemming H. (2004). *Om at købe sex af unge under 18 år.* I: Fagbladet Folkeskolen, 14, 2004. København: Danmarks Lærerforening. ISSN 0015-5837.
- Pedersen, Flemming H. og Jette Heindorf (2001). *Barprostitution? – En kortlægning af 13 stripbarer i København.* København: PRO-Centret. ISBN: 87-90875-02-8.
- Pedersen, Flemming H. og Marie Bang Nielsen (2003). *Metodeudviklings- og forebyggelsesprojekt vedrørende unge og prostitution i Vejle Amt.* Projektbeskrivelse. PRO-Centret.
- Pedersen, W. og K. Hegna (2000). *Barn og unge som selger sex.* I: Tidsskrift for Den norske Lægeforening, 120(2), 2000. Oslo.
- Petersen Ege, Anette (1997). *Prostitution – Om relationen mellem opvæksten og livet som prostitueret.* I: Psykologisk Skriftserie, 22(3). Risskov: Psykologisk Institut. ISSN: 0906-6659.
- Pheterson, Gail (1986). *The Whore Stigma – Female Dishonor and Male Unworthiness.* Haag: Dutch Ministry of Social Affairs and Employment. ISBN: 90-363-9592-5.
- Philpot, C.R. et al. (1989). *Drug Use by Prostitutes in Sydney.* I: British Journal of Addiction, 84(5). Edinburgh: Churchill Livingstone. ISSN: 0952-0481.
- Plambech, Signe (2007) Ikke kun sexslaver. Lunds Universitets hjemmeside. <http://www.socialantropologi.lu.se/artiklar/Sine0306.php>.
- Poulsen, Odile (2006). *Hustler – Min tid i prostitution.* 2. udg. Aschehoug. (Første udgave af bogen er skrevet under pseudonymet 'Nikki', se denne).
- Prieur, Annick og Arnhild Taksdal (1989). *Å sette pris på kvinner. Menn som kjøper sex.* Oslo: Pax Forlag. ISBN: 82-530-1457-0.
- PRO-Centret (2001). *Årsberetning 2000.* København: PRO-Centret. ISSN: 1600-7581.
- PRO-Centret (2002). *Udtalelse vedrørende "Udkast til forslag til lov om ændring af straffeloven, adoptionsloven og retsplejeloven (Børnepornografi, seksuel udnyttelse af børn og salg af børn)"* Jf. sagsnr.: 2001-730-0437 af 20. november 2002.
- PRO-Centret (2003). *Årsberetning 2002.* København: PRO-Centret. ISSN: 1600-7581.
- Pro-Sentret (2004). *Årsrapport 2003.* Oslo: Pro-Sentret.
- Prostitutionen i Sverige. Del I og II. Socialdepartementet. Stockholm: Liber Förlag/Allmänna förl, 1980. (DsS ; 1980:9).
- Rasmussen, Nell (1987). *Forord og efterskrift.* I: Høigård og Finstad, 1987.
- Rasmussen, Nell (2005). *Menneskehandel og prostitution.* Oplæg på Nordisk Kriminalistmøde, Helsinki 11. juni 2004. Nordisk Tidsskrift for Kriminologi. Marts 2005. Tema: Prostitutionslovgivning i de nordiske lande.

- Rasmussen, Nell et. al. (2004). *Redegørelse om prostitution i Danmark*. København: Videns- og Formidlingscenter for Socialt Udsatte.
- Rasmussen, Susanne (2003). *Jeg købte trøst og kærlighed*. Hellerup. Documentas. ISBN: 87-91345-01-4.
- Red Barnet (2003). *Trafficking af børn til Danmark*. København: Red Barnet.
- Regeringen. *Et andet liv*. Regeringens forslag til en helhedsorienteret indsats på prostitutionsområdet. København, april 2005.
- Report of the Expert Group on Trafficking in Human Beings. Brussels: European Commission. Directorate-General Justice, Freedom and Security, 22 December 2004.
- Rysdahl, Klaus (2003): *Min egen værste fjende – Historien om Jannie Petersen*. København: Underskoven. ISBN: 87-90767-75-6.
- Sandell, Göran et al. (1996). *Könsköparna – Varför går män egentligen till prostituerade? Djupanalys av män som köpar sex*. Stockholm: Bokforlaget Natur och Kultur. ISBN: 91-27-05981-2.
- Schmidt, W. et al. (1989). *Occurrence of Sexual Behaviour Related to the Risk of HIV-infection*. I: Danish Medical Bulletin, 35(1), 1989. København: Danish Medical Association og Danish Medical Society. ISSN: 1603-9629.
- Silbert, Mimi H. og Ayala M. Pines (1983). *Early Sexual Exploitation as an Influence in prostitution*. I: Social Work, 28, 1983.
- Siwens, Jackie (1998). *Købt og betalt – Mit liv som prostitueret*. L&R FAKTA.
- Skilbrei, May-Len (1998). *Når sex er arbeid – En sosiologisk analyse av prostitusjon på massasjeinstituttene*. Oslo: Pax Forlag. ISBN: 82-530-1963-7.
- Smette, Ingrid (2003). *Den seksuelle slavestand? – Ein rapport om kundar i prostitusjonen*. Oslo: Pro-Senteret.
- Spanger, Marlene (2000). *Den usynlige linedanser. Transnational prostitution blandt sorte kvinder i Danmark – koblinger mellem køn, seksualitet og race*. Speciale, Roskilde Universitetscenter.
- Evaluering af projekt "Vilde hjerter". SSKP Helsingør Kommune, 2006.
- Straarup Søndergaard, Per (2004). *I den grå zone – Om betalt sex og prostitutionstruede unge*. Vejle: Kroghs Forlag. ISBN: 87-624-0543-8.
- Svedin, C.G. og G. Priebe (2004). *Ungdommars seksualitet, attityder och erfarenheter*. Stockholm: Socialdepartementet, Utredningen om kunskap om sexuell exploatering av barn i Sverige.
- Sørensen, Anette Dina (2004): *Pressen og prostitution: Undersøgelse af udvalgte dagblades dækning af emnet prostitution 1997-2002*. København: VFC Socialt Udsatte, 2004. (arbejdsrapport).
- Sørensen, Mogens Holm og Marie Louise Nørrelykke (2006). *Betalt, seksuel udnyttelse af socialt udsatte unge – Delrapport*. Videns- og Formidlingscenter for Socialt Udsatte.
- TAMPEP, European Network for HIV/STI Prevention and Health Promotion among Migrant Sex Workers (1998).
- The Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings. CETS N. 197. Warsaw. 2005.
- Thielst, Peter (2002). *Det kløvede Eros*. København. Tiderne Skifter. ISBN: 87-7973-025-6.
- Thoresen, Marit (1995). *Ung fritid i Trondheim*. Oslo: Program for ungdomsforskning, Norges forskningsråd. ISBN: 82-12-00481-3.
- Thune Jacobsen, Eva og Helle U. Timm (1992). *Socialt arbejde med prostituerede mænd*. Social- og Sundhedsforvaltningen i København.
- Transnational prostitution: changing patterns in a global context/ ed. by Susanne Thorbek and Bandana Pattanaik. London; New York: Zed Books, 2002. ISBN 1842770306.
- Träskmann, Per Ole (1998). *Går det att tygla lustan? Om straffbar pornografi, pedofili og prostitution*. I: JFT Tidskrift, 3-4, 1998. Finland: Juridiska Föreningen. ISSN: 0040-6953.
- Tyldum, Guri og Annette Brunowskis (2004). *Crossing Borders. An Empirical Study of Transnational Prostitution and Trafficking in Human Beings*. ISBN 82-7422-416-7.
- United Nations Convention against Transnational Organized Crime. (A/55/383). New York: United Nations, 2001. (tilknyttet protokol (Palermo-protokollen): Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, Supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime).
- van Deurs Henriksen, Susanne og Susanne Springborg (1988). *Prostitutionsliv*. København: Gyldendal. ISBN: 87-00-07034-3.
- Vanwesenbeeck, Ine (1994). *Prostitutes' well-being and risk*. Amsterdam: VU University Press. ISBN: 90-5383-301-3.
- Vanwesenbeeck, Ine et al. (1995). *Professional HIV Risk Taking, Levels of Victimization, and Well-Being in Female Prostitutes in The Netherlands*. I: Archives of Sexual behavior, 24(5). New York: Plenum. ISSN: 0004-0002.

Spørgsmål og svar om handel med kvinder og børn. København:
Videns- og Formidlingscenter for Socialt Udsatte, 2006.

Faktaark om handel med kvinder.

Weizeer, Ronald (red.) (2000). *Sex for Sale. Prostitution, Pornography
and the Sex Industry*. New York: Routledge. ISBN: 0415922941.

World Congress against Commercial Sexual Exploitation of Children
(1996). *Declaration and Agenda for Action*.

1st. World Congress against Commercial Sexual Exploitation.

